

משרד החינוך
המזכירות הפדגוגית
האגף לתכנון ולפיתוח תכניות לימודים

פרויקט מתן שירותים מקצועיים, טכניים ולוגיסטיים
לצורך הערכת תכניות לימודים ועזרי למידה/הוראה

סקירת ספרות
בתחום הוראת התקשורת

ראש הצוות: ד"ר יהודית וולף
חוקרת: אורלי מלמד

המחקר בוצע על ידי מכון הנרייטה סאלד
עבור משרד החינוך, המזכירות הפדגוגית, האגף לתכנון ולפיתוח תכניות לימודים,
על פי מכרז מסגרת 61/10.06

ירושלים, תשס"ט – 2008

תוכן העניינים

4	פתח דבר	
5	מבוא	1
7	תקציר	2
13	סקירה בין-לאומית של החינוך למדיה ושל לימודי מדיה	3
13	3.1 רציונל ומטרות של החינוך למדיה	
14	3.2 תכניות הלימודים בחינוך למדיה	
15	3.3 תכניות של לימודי מדיה כמקצוע בחירה	
16	3.4 מושגי מפתח בתכניות של חינוך למדיה ולימודי מדיה	
17	3.5 למידה והערכה	
18	3.6 שותפויות עם גורמים מסחריים בהקשר של תכניות הלימודים	
20	הבסיס התיאורטי של החינוך למדיה	4
20	4.1 הקשר בין תיאוריות תקשורת לבין תכניות הלימודים	
20	4.2 התפתחות של תיאוריות התקשורת האמריקאיות	
21	4.3 התפתחות של תיאוריות התקשורת האירופיות	
24	גישות פדגוגיות של חינוך לתקשורת	5
24	5.1 גישת החיסון	
25	5.2 גישת האמנות הפופולרית והחינוך לקולנוע	
26	5.3 גישת הייצוג הסמלית תרבותית	
29	5.4 חינוך למדיה כחינוך לדמוקרטיה השתתפותית	
31	5.5 החינוך לתקשורת על פי עקרונות הפדגוגיה המשחררת	
33	שילוב הפקות בהוראת תקשורת: גישות ודילמות	6
34	6.1 שימוש בהוראת הפקות מדיה ככלי פוליטי חברתי	
35	6.2 עבודת הפקה כדה-קונסטרוקציה	
36	שילוב טכנולוגיות חדשות בחינוך למדיה	7
39	הערכת התלמיד בתכניות חינוך למדיה	8
42	החינוך למדיה במדינות המערב	9
42	9.1 החינוך למדיה באנגליה	
44	9.1.1 החינוך למדיה באנגליה בעשור האחרון	
47	9.1.2 שילוב חינוך למדיה בקוריקולום של מקצועות אחרים	

48	תכניות לימודים בתקשורת בדנמרק	9.2
48	כללי	9.2.1
49	הוראת תקשורת בכיתות 8-9-10 כמקצוע בחירה	9.2.2
52	שילוב מדיה בלימודי דנית רמה A בתיכון	9.2.3
53	הוראת מדיה בתיכון ברמה B	9.2.4
55	הערכה	9.25
57	החינוך למדיה בקנדה	9.3
57	סקירת מצב	9.3.1
61	שילוב חינוך למדיה בקוריקולום של Ontario	9.3.2
62	תכנית לדוגמה : אוריינות מדיה לאזרחות גלובלית (2003)	9.3.3
65	החינוך למדיה באוסטרליה	9.4
65	סקירה	9.4.1
68	יחידת לימוד לדוגמה	9.4.2
	תכנית לימודים של קורס בחירה Media Production and Analysis	9.4.3
69	במערב אוסטרליה (2009)	
74	החינוך למדיה בארה"ב	9.5
79	סיכום מאפייני תכניות הלימודים במדינות הסקירה	10
83	ביבליוגרפיה	11
86	רשימת אתרים של תכניות לימודים (מקורות ראשוניים) במדינות הסקירה	12
88	וובליוגרפיה	13

נספחים :

מצורפים בחוברת נפרדת

פתח דבר

סקירת הספרות בתקשורת נערכה במסגרת מחקרי הערכה שיוזם ומממן האגף לתכנון ולפיתוח תכניות לימודים במשרד החינוך. מכון הנרייטה סאלד זכה במכרז לביצוע הסקירה.

הסקירה נועדה לספק למתכנני תכנית הלימודים בתקשורת תמונת מצב של הוראת התחום בארצות המערב, תוך שימת דגש מפורט על חמש מדינות. בסקירה תוצג תמונת המצב העכשווית וההיסטורית של החינוך למדיה, המניעים והחסמים להתפתחות התחום והסוגיות המקצועיות העומדות לדיון, וכן יוצגו תכניות הלימודים הרשמיות של כל אחת ממדינות הסקירה. לפיכך, הסקירה מבוססת על שני סוגי מקורות: מקורות מחקריים ופדגוגיים ומקורות ראשוניים הכוללים את תכניות הלימודים. אלה מצויים באתרי האינטרנט הרשמיים של משרדי החינוך במדינות הסקירה.

את כתיבת סקירת הספרות ליווה צוות מטעם האגף לתכנון ולפיתוח תכניות לימודים, ועם חבריו נמנו: ד"ר צופיה יועד – ממ' מנהלת האגף ומנהלת גף תכנים, ד"ר נעה אבולעפיה – מרכזת מחקרי הערכה באגף, חנה אדן – מנהלת אשכול חברה והרפרנטית מתחום התקשורת.

מטעם מכון סאלד ליוו את העבודה רינת יצחקי – מנהלת הפרויקט (פרויקט הערכת תכניות לימודים), ד"ר מירי ברק שהנחתה את הכתיבה בתחילת הדרך וציפי בשן – מרכזת הפרויקט שסייעה בעריכה ובעיצוב הגרסה הסופית.

אנו מבקשות להודות לחברות הצוותים על שיתוף הפעולה ועל עזרתם בכל הנדרש. תודה גם לגבי צפורה קרגלונד שתרגמה ביסודיות את החומרים מדנמרק.

אורלי מלמד וד"ר יהודית וולף

1. מבוא

סקירת ספרות זו מיועדת לספק למתכנני תכניות הלימודים בישראל, תמונת מצב של הוראת התקשורת בארצות המערב, תוך שימת דגש מפורט על חמש מדינות: אנגליה, דנמרק, קנדה, אוסטרליה וארה"ב.

הוראת התקשורת היא מקצוע חדש יחסית במערכות החינוך. היא מיושמת בצורות שונות בתוך מערכות החינוך, כחלק מתכניות לימודים של מקצועות אחרים, כמקצוע בחירה עצמאי וכפרויקטים חד-פעמיים של הפקות. זהו תחום הוראה מורכב שיש לו הן היבטים עיוניים-אקדמיים והן היבטים מעשיים.

תחום התקשורת הוא תחום המשתנה בתדירות גבוהה. תכניות הלימודים מתקשות להתעדכן בקצב המתאים לאירועי האקטואליה ולשינויים הטכנולוגיים, התרבותיים, הכלכליים והארגוניים הרבים והתכופים המתחוללים בתעשיות המדיה והקומוניקציה. למרות ההכרה בחשיבות התחום במדינות המערב, יש פער בין ההצהרות לבין הביצוע, יש חילוקי דעות רבים בין מומחים ויש חופש פעולה רחב מאוד למורים. ארגוני המורים הם שחקן פעיל בקידום תכניות הלימודים בתחום, לכן ניתוח תכניות הלימודים לבדו אינו יכול לספק תמונה עדכנית ומהימנה לגבי המתרחש בתחום זה, ויש צורך ברקע תיאורטי פדגוגי ומחקרי מעמיק לצד ניתוח של תכניות הלימודים, כדי להבין לעומק את רציונל התחום, את דרכי ההוראה ואת מושגי המפתח שלו, וכן את החסמים והמניעים של התפתחותו ולאן פניו מועדות.

בסקירה זו נציג את תמונת המצב העכשווית וההיסטורית של החינוך למדיה, את המניעים והחסמים להתפתחות התחום, את הסוגיות המקצועיות העומדות לדיון ואת תכניות הלימודים בכל אחת מן המדינות הנסקרות. המקורות שעליהם מבוססת סקירה זו נחלקים לשניים: מקורות מחקריים ופדגוגיים, ומקורות של תכניות הלימודים המצויות באתרי האינטרנט הרשמיים של מחלקות החינוך במדינות.

כמו בדוח אונסק"ו העוסק בחינוך למדיה לצעירים (Domaille & Buckingham, 2001), גם בסקירה זו נמצא קושי רב להציג תמונת מצב מלאה של תכניות הלימודים. בכל המדינות הנחקרות מערכת החינוך מפוצלת לחלקים, המידע על החינוך למדיה מופיע במקומות שונים בקוריקולום הלאומי והמחוזי והוא מפוצל בין אתרי אינטרנט רבים. מסמכים רשמיים, ניירות עמדה מדיניים ואף מאמרים מקצועיים כוללים המלצות ורעיונות, אך לא בהכרח מתייחסים למה שנעשה בפועל במערכת החינוך. תכניות הלימודים לא תמיד מעודכנות והפער ביניהן לבין חומרי הלימוד והנעשה בשטח גדול מאוד, בשל חופש הפעולה הנרחב הניתן למורים. בנוסף, בארצות מסוימות, כמו ארה"ב, הפיצול של מערכת החינוך כה רב עד כי עיקר החינוך למדיה מתבצע עדיין מחוץ למערכת הלימודים הפורמלית של בתי הספר על ידי אינספור ארגוני מורים, ארגוני תקשורת מסחריים וארגוני חינוך, חברה ודת בלתי פורמליים. לכן בחרנו לתאר בהרחבה את לימודי המדיה באנגליה, בקנדה ובדנמרק, שם ניתן להצביע על קוריקולום לאומי בעל רצף הגיוני של הוראה מן החינוך היסודי ועד לחינוך העל יסודי.

המקורות המחקריים והפדגוגיים מספקים חזון ופרספקטיבה היסטורית ומושגית להערכה ולביקורת של תכניות הלימודים ולאופק העתידי של החינוך לתקשורת. המידע על תכניות הלימודים, הלקוח מאתרי האינטרנט, נותח לאור הרקע התיאורטי-פדגוגי.

הסקירה מורכבת משני חלקים עיקריים, הראשון מהווה סקירה כללית של החינוך למדיה בעולם המערבי: הבסיס התיאורטי, גישות פדגוגיות, גישות לשילוב הפקות, שילוב מדיה חדשים והערכה. החלק השני כולל התייחסות מפורטת לתכניות הלימודים במדינות שנבחרו להיסקר: אנגליה, דנמרק, קנדה, אוסטרליה וארה"ב.

במהלך הכתיבה התמודדנו עם כמה אתגרים: ראשית, נאספו חומרים מעל ומעבר לנדרש בהצעת הסקירה. החלטנו לא לוותר עליהם בשלב זה והם הועברו לנספחים. שנית, נתקלנו בבעיות תרגום של מינוחים ובשמות שונים שניתנים לתחום במדינות השונות. בשפה האנגלית יש הבחנה בין תעשיית המדיה המייצרת תכנים – תעשיות העיתונות, הרדיו, הטלוויזיה והאינטרנט, לבין תעשיית הקומוניקציה – טכנולוגיות תקשורת¹. בעברית יש מילה אחת – תקשורת – המתייחסת למכלול ההיבטים הטכנולוגיים והתוכניים. בסקירה זו בחרנו להשתמש במונח חינוך למדיה כשם כללי לתחום הוראה זה, כדי להבדילו מלימודים אחרים בעלי דגש טכנולוגי (לימודי טכנולוגיות תקשורת ומידע – ICT). כמו כן, השתמשנו במונחים חינוך למדיה ואוריינות מדיה על פי השימוש שלהם במקור – כלומר בחינוך למדיה כאשר מדובר בלימודים בגילאי בית הספר היסודי, ובלימודי מדיה כאשר מדובר בלימודים בבית הספר התיכון.

ולסיום הערות הנוגעות למבנה הסקירה: הרחבות שונות הועברו לנספחים, כדי לשמור על רציפות הקריאה. כמו כן הפרדנו ברשימת המקורות בין רשימת אתרי אינטרנט שהיוו מקור ראשוני של תכניות לימודים לבין יתר מקורות האינטרנט שבהם השתמשנו.

---

¹ בארה"ב ובקנדה רווח המונח אוריינות מדיה, באנגליה ובדנמרק יש הבחנה בין Media Education כשם כללי לתחום או כהוראת תקשורת במשולב עם מקצועות אחרים בחינוך היסודי, לבין Media Studies או Communication Studies, בהתייחס להוראת תקשורת בבתי הספר התיכונים, בקולגים ובאוניברסיטאות.

2. תקציר

כל תהליך חינוכי לימודי מתבסס על אמצעי התקשורת, אך לא כל תהליך תקשורתי הוא גם תהליך חינוכי. טיעון זה של סלומון (1996), מבטא את מורכבות היחסים ואת התלות ההדדית בין תקשורת לבין חינוך ואת המרכזיות של אמצעי התקשורת בכל תהליך חינוכי. מורים רבים בעולם המערבי משתמשים, במידה זו או אחרת, בטכנולוגיות ובתוכני תקשורת למטרות הוראה וחינוך. עם זאת, אוריינות המדיה ולימודי המדיה מוסיפים נדבך נוסף של מטרות, גישות ופרקטיקות חינוכיות שניתן לממש במהלך הוראת כל מקצוע ובמהלך הוראת מדיה כמקצוע בפרט.

החינוך למדיה התפתח בשלושת העשורים האחרונים והוא ידע עליות ומורדות. המורכבות, הריבוי והשונות הוא אחד הסימנים המובהקים של תחום הוראה וחינוך מורכב זה. Tyner (1991), מדמה את החינוך למדיה לפיל ענק, שכל אדם האוחז ברגל אחת של הפיל, חושב שבידו הפיל כולו. אולם, בעשור האחרון אנשי חינוך למדיה בארה"ב ובאירופה עושים מאמצים משותפים כדי לפתח תכנית חינוך למדיה בינלאומית כוללת שתהיה אבן פינה להקניית מיומנויות של אזרחות דמוקרטית בחברה מורכבת ועתירת טכנולוגיה. ארגון UNESCO פעיל מאוד מאז שנת 2000 בנושא זה ובתכניותיו ניכרת השפעה של חוקרים ואנשי חינוך בריטיים ומערביים (Domaille & Buckingham, 2001; Lemish, 2003).

קיימות מספר צורות של חינוך למדיה:

- א. כאוריינות מדיה (Media Literacy) – צורה הנפוצה בדרך כלל בגן ובחינוך היסודי. אוריינות מדיה היא היכולת לצרוך, לנתח, להעריך וליצור מסרי תקשורת מודפסים ומשודרים. הדגש הוא על צריכה ביקורתית של מדיה. יסודות אורייניים מופיעים גם בלימודי מדיה על יסודיים, תוך עיבוי של בסיסי ידע ומיומנויות מקצועיות.
  - ב. כאמצעי המשרת מקצועות לימוד אחרים (Media Across the Curriculum) – למשל, לימודי תקשורת משולבים בהוראת שפות, אמנות, אזרחות, חברה והיסטוריה. בדרך זו מטרות אוריינות המדיה משולבות עם מטרות הוראת מקצועות אחרים.
  - ג. כמקצוע לימוד עצמאי (Media Studies) – שיש לו תכניות, מטרות, רציונל, רכיבי ידע, פרקטיקות הוראה והערכה הייחודיים לו. צורה זו נפוצה בקורסים ובתכניות לימודי מדיה כמקצוע בחירה בחינוך העל יסודי, בקולגיים ובאוניברסיטאות. בדרך כלל יש במסגרת לימוד זו שילוב של לימודים עיוניים עם התנסות מעשית בהפקות.
  - ד. כלימודים טכניים מעשיים בחינוך המקצועי (Vocational Education) – הדגש הוא על הפעלת טכנולוגיות תקשורת והפקות מדיה כהכשרה לצורך השתלבות בתעשיית המדיה.
  - ה. כפרויקטים בחינוך הבלתי פורמלי ובחינוך מבוגרים והורים, סביב נושא מסוים – למשל, במסגרת תכניות של מניעת אלימות, עישון, שימוש בסמים, תרבות הצריכה, שוויון בין המינים וכד'.
- לכל אחת מהצורות האלה יש יתרונות, חסרונות וסוגיות מקצועיות שיש לחתור לפתרונן.

מבחינת המינוחים המקובלים בתחום, יש להבחין בין אוריינות מדיה (Media Literacy), חינוך למדיה (Media Education) ולימודי מדיה (Media Studies). השימוש בביטוי אוריינות מדיה נפוץ יותר בארה"ב ובקנדה. הגישה המטפחת אוריינות מדיה נפוצה בעיקר בחינוך היסודי. חינוך למדיה הוא ביטוי מקביל במשמעותו לאוריינות מדיה, אך משתמשים בו יותר במדינות אירופה. חינוך למדיה הוא גם שם כולל לתחום הוראה זה. לימודי מדיה הוא ביטוי המתייחס להוראת מדיה בחינוך העל יסודי והעל תיכוני. לימודי מדיה מתייחסים להוראת תקשורת כאל מקצוע עצמאי בעל בסיסי ידע, ערכים הנחות ופרקטיקות עצמאיים (Masterman, 1997; Hobbs, 1998).

התפתחות החינוך למדיה מושפעת מההתפתחויות בתעשיות המדיה והתקשורת, מההתפתחויות התיאורטיות והמחקריות בתחום התקשורת, ומההתפתחויות התיאורטיות, המעשיות והארגוניות בתחום החינוך (Piette & Giroux, 1997). החינוך למדיה בעולם המערבי ובזירה הבין-לאומית בכלל התקדם והתפתח ביוזמתם של מורים חלוצים, שהתארגנו כדי להחדיר את המקצוע למערכות החינוך בארצותיהם. בעשור האחרון חלה התמסדות של תכניות הלימודים בחינוך למדיה, בעיקר כלימודי מדיה וכמקצוע בחירה בבתי ספר תיכוניים (Domaille & Buckingham, 2001). גם לאחר התמסדות תכניות הלימודים של החינוך למדיה, עדיין קיימים, בכל המדינות שבהן סקירה זו עוסקת, תנועות וארגוני מורים לתקשורת הממלאים תפקיד מרכזי בעריכת כנסים, בהפצת ידע מקצועי ובפיתוח תכניות לימודים וחומרי לימוד.

הרציונל המצדיק החדרת מקצוע חדש, דינמי וביקורתי זה למערכות החינוך מתייחס למגוון נימוקים: חשש מהשפעות חזקות ושליטיות של המדיה על הילדים ובני הנוער, הרצון לשמר את התרבות המקומית ולהגן עליה מפני השפעות של תרבויות זרות, הרצון להגן על התרבות הגבוהה מפני התרבות הפופולרית ה"נחותה", הצורך להקנות כלי חשיבה ביקורתית שיאפשרו לתלמידים לצרוך ולהעריך מדיה בעידן של התפוצצות המידע ו"מות" הצנזורה. השאיפה להשפיע על סדר היום הפוליטי-חברתי הובילה לרתימת החינוך לתקשורת להשגת מטרות חינוכיות אידאולוגיות ופוליטיות, כגון: שוויון בין המינים, ביטול האפרטהייד ואי-השוויון בין קבוצות, חינוך הומניסטי המקדם את זכויות האדם, חינוך לאזרחות ולדמוקרטיה השתתפותית, חיזוק השידור הציבורי וחינוך לתקשורת ככלי לשינוי פוליטי חברתי (Hobbs, 1998; Hart & Hicks, 2002; Alverado, 1992).

בכל המדינות הנסקרות, תכניות הלימודים מתוות רציונל, מטרות, נושאים ועקרונות דידקטיים כלליים; לעתים יש התייחסות מפורשת לאופן ההערכה; בדרך כלל אין רשימת יצירות קנוניות שאותן מחויב המורה ללמד; יש חופש פעולה נרחב למורים באשר לאופן יישום תכניות הלימודים ובהתאמת תוכני הלימוד לשינויים בטכנולוגיות, בתכנים ובסוגות של המדיה.

שילוב הפקה בחינוך למדיה נפוץ יותר בבית הספר התיכון, ומותנה במשאבים המקומיים הקיימים בכל בית ספר. קיים פער בין תכניות הלימודים שטרם התייחסו באופן מעמיק לשינויים במדיה דיגיטליים ולאופן שילובם בהוראת המדיה, לבין הוראת מדיה בפועל. פער זה בין הקצב האיטי של התעדכנות תוכני ההוראה לבין ההתפתחויות המהירות של המדיה, נשען על יכולות

פיתוח חומרי הלימוד של המורים ומאיץ את שחיקתם (Buckingham, 1987; Kubey, 1998; Domaille & Buckingham, 2001).

מומחי מדיה חלוקים בדעותיהם במגוון סוגיות: האם החינוך למדיה צריך להיות חובה מגיל הגן ונחלת רבים או שעליו להיות מקצוע בחירה? האם לשלב בו הפקות או להסתפק בניתוח ביקורתי של טקסטים? האם לשלב בו סוגות (סוגות) של תרבות פופולרית או סוגות של תרבות גבוהה? האם צריך להיות לו סדר יום אידיאולוגי? כיצד לשלב בו את טכנולוגיות המחשב והמידע? מבחינת גישות ההוראה – האם גישת ההוראה צריכה להיות מגוננת על התלמיד מפני השפעותיה החזקות והשליליות של המדיה ומחסנת אותו מפניהן או שעליה לאפשר דיון פתוח וחופשי למגוון פרשנויות בכיתה? מה הם גבולות ביקורת המדיה והשלטון בכיתה? (Hobbs, 1998; Masterman, 1997; Luke, 2003).

בהתייחס למחלוקות אלה, אפשר להצביע על המגמות הבאות בתכניות הלימודים העכשוויות של המדינות הנסקרות: נכון להיום, למרות ההצהרות הרבות של קובעי המדיניות בדבר חשיבות החינוך למדיה בעידן המידע, באף אחת מהמדינות הנסקרות החינוך למדיה אינו מוכר כמקצוע ליבה או כמקצוע חובה. בגיל הרך ובחינוך היסודי אורייתות המדיה משולבת לאורך תכנית הלימודים, והיא רתומה למטרות ההוראה של מקצועות אחרים, כמו: שפה וספרות, אמנות, היסטוריה, חברה ואזרחות. בחינוך העל יסודי לימודי מדיה הם מקצוע בחירה עצמאי המשולב במידה זו או אחרת עם התנסות מעשית בהפקות. תכניות לימודי מדיה כמקצוע בחירה דורשות העמקה ועיבוי של הידע המושגי, התרבותי וההיסטורי והרחבת ההתנסות המעשית (הפקת תוצרים ארוכים ומורכבים יותר, התנסות בהפקה של מגוון סוגות תיעודיות ובדיוניות).

כל תכניות הלימודים שנבדקו יוצאות מהנחת המוצא שהמדיה חשובה וממלאת מגוון תפקידים בחינוך. בעוד שבעבר הייתה נטייה להדגיש את ההשפעות החזקות והשליליות של המדיה בתכניות הלימודים (Hobbs, 1998), הנטייה כיום היא להתייחס למגוון ההשפעות של המדיה – לטוב ולרע. כל תכניות הלימודים יוצאות מהנחת המוצא שהמדיה אינה משקפת מציאות אלא מייצגת אותה באמצעות מערכות סמלים. כל התכניות עוסקות בהבחנה בין סוגות מציאותיות לבדיוניות.

תכניות הלימודים מדגישות את החשיבות של טיפוח צרכן מדיה אקטיבי בעידן המידע. הן מדגישות את החשיבות של שיתוף התלמידים בדיון פתוח וחופשי על ייצוגים במדיה ועל השפעות המדיה, והן שואפות לטיפוח מיומנויות ביטוי שיאפשרו לתלמיד להיות משתתף פעיל בשיח התקשורתי. כמו כן, תכניות הלימודים מדגישות את חשיבות האנליזה, הדעה-קונסטרוקציה והגישה הביקורתית בעריכת דיונים על הטקסטים של המדיה, הן בניתוח תהליכי הפקה והן בניתוח תוצרי מדיה. שילוב של הפקות בלימודים מותנה במשאבים העומדים לרשות בית הספר. בתכניות לימודי המדיה של החינוך המקצועי (Vocational Education) ובתכניות שבהן משולבים לימודי מדיה עם לימודי אמנות בתיכון, לימודי ההפקות הם חלק מן התכנית והם בעלי דגש טכנולוגי אמנותי.

בתכניות הלימודים מומלץ לשלב באופן הדוק יותר את הלימודים העיוניים עם הלימודים המעשיים. אך גם בתכניות המגדירות כמטרה מרכזית את הידוק יחסי הגומלין בין השניים, עדיין

בולטת הסתירה בין ביקורת המדיה העומדת ביסוד הלימודים העיוניים לבין חיקוי המדיה שבא לידי ביטוי בתכנים, בתהליכים ובסטנדרטים להערכה של לימודי ההפקה. הסתירה בולטת במיוחד בלימודים הטכנולוגיים שמטרתם להכשיר את התלמיד להשתלבות בתעשיית המדיה.

בכל התכניות בולט העיסוק בסוגות פופולריות, אך לצידן יש סוגות מבוססות מידע, ובהן: חדשות, תכניות תעודה, קולנוע תיעודי ולעתים קולנוע ניסיוני וסיפורת. כל תכניות הלימודים עוסקות בעיקר בקולנוע ובטלוויזיה, חלקן משלבות גם רדיו, עיתונות כתובה וספרות. ברוב תכניות הלימודים שילוב טכנולוגיות המחשב והמידע (ICT's) נעשה כאמצעי לחיפוש מידע, כחומר גלם להפקות וכטכנולוגיית עריכה דיגיטלית. שילוב האינטרנט בתכניות החינוך למדיה עדיין לא הוביל להכנסת שינויים מהותיים בבסיס העיוני והמושגי של תכניות לימודי המדיה. רוב תכניות לימודי המדיה אינן מזוהות עם אגינדה פוליטית ברורה, הן מתמקדות בניתוח שפה וצורה אמנותית ללא שיפוט ערכי. בתכניות המשלבות לימודי מדיה עם לימודי אזרחות, יש דגש על ערכי הדמוקרטיה וכבוד האדם – שוויון, צדק, חופש ביטוי, השתתפות אזרחית, אחריות חברתית ורב תרבותיות (Hiens & Cho, 2003; Alvarado, 2003).

רוב תכניות הלימודים ממליצות לשתף פעולה עם תעשיית המדיה בהרצאות אורח, סיורים בארגוני מדיה, השתתפות כקהל בתכניות טלוויזיה ובפרויקטים משותפים של הפקות. בכל המדינות יש השתתפות של ארגוני שידור בפיתוח יחידות לימוד וחומרי לימוד. בכל המדינות הנסקרות ניתן למצוא דמיון לתכנית הלימודים האנגלית המשלבת בין קולנוע לתקשורת, בין ניתוח ויצירה אמנותיים לבין ביקורת ייצוגים וביקורת תרבות המדיה.

כל תכניות הלימודים שנסקרו מתבססות, באופן מוצהר או בלתי מוצהר, על ניתוח היבטי המפתח של טקסטים, שהציעה Bazalgette (1992, 2005): ניתוח טקסטים מהמדיה ותהליכי הפקה לפי הנקודות האלה: מטרות המוען (יוצר הטקסט), השפה, הסוגה, קהל היעד, הטכנולוגיה, ארגוני התקשורת, הייצוגים וההשפעות. מושגי המפתח האלה דומיננטיים בתכניות למגוון גילאים. בתכניות לגילאים בוגרים יותר (בחינוך העל יסודי) יש דרישה לידע של מושגים, תיאוריות וקונבנציות (קודים ומוסכמות של סוגות), מעבר ליכולת הבסיסית של זיהוי כוונות, השפעות, סוגות והטיות מדיום.

בכל המדינות יש זיקה בין הנחות המוצא של תכניות הלימודים בחינוך למדיה לבין הנחות המוצא של תיאוריות תקשורת העוסקות בהשפעות התקשורת על הקהל ובאופן עיבוד התכנים על ידי הקהל. בחינוך למדיה התפתחו מספר פרדיגמות בולטות, הבאות לידי ביטוי בתכניות הלימודים (Hobbs, 1998; Masterman, 1997; Piette & Giroux, 1997; Tyner, 1991).

הגישה המגוננת טוענת שיש להגן על התלמיד מפני השפעותיה השליליות של המדיה באמצעות צמצום חשיפה לתוכני מדיה שליליים. הגישה המחסנת טוענת שהחינוך למדיה הוא חיסון נגד ההשפעות השליליות של המדיה על התלמיד. גישה זו מציעה לחשוף את התלמיד למעט תכנים שליליים באופן ביקורתי, כדי לחסן את התלמיד מפני השפעותיה השליליות. שתי הגישות – המגוננת והמחסנת – פחות דומיננטיות כיום באנגליה, קנדה, אוסטרליה ודנמרק, אך בארה"ב

ניתן עדיין למצוא תכניות אוריינות מדיה המבוססות על גישות אלו ומשתמשות בצורך לחסן נגד השפעות השליליות של המדיה, כנימוק רב עוצמה להצדקת קיומן.

חופש המידע הבלתי מוגבל באינטרנט, לצד התפתחות תובנות חדשות לגבי תהליכי צריכה ופענוח של מסרי המדיה, הובילו בעשור האחרון להכרה בין-לאומית בכך שאי אפשר למנוע מילדים את החשיפה לתוכני מדיה שליליים באמצעות צנזורה. כמו כן התחזק האמון בכוחם של ילדים לפרש פירוש אקטיבי את המדיה ובצורך לשתף אותם בשיח הביקורתי על המדיה. כתוצאה מכך התפתחו בהמשך גישות פרשניות להוראת המדיה.

הגישה האמנותית להוראת המדיה, ששורשיה בהוראת הספרות והקולנוע, הייתה נפוצה בשנות ה-80. היא הדגישה ניתוח אסתטי וניתוח סוגות של תוצרי המדיה. נקודת המוצא התיאורטית שלה היא 'תיאורית האוטר' – תיאוריה זו מנתחת את היצירה הספרותית והקולנועית ביחס לביוגרפיה, לסגנון ולאידיאולוגיה של הבמאי או של הסופר. שרידים של גישה זו ניתן למצוא בניית סוגות בתכניות הלימודים החדשות הממזגות בין לימודי הקולנוע ללימודי מדיה. בתכניות אלו החליפו תיאוריות תקשורת את תיאורית האוטר או נוספו עליה. בחינוך המקצועי התפתחה הגישה הטכנולוגית המדגישה את השימוש בטכנולוגיות תקשורת להפקה בהתאם לסטנדרטים מקצועיים של תעשיית המדיה. פעמים רבות היא משולבת עם הגישה האמנותית.

מאז שנות ה-90 התפתחו שתי גישות תרבותיות בחינוך למדיה: הגישה הדמוקרטית-פרשנית, התרבותית, והגישה הרדיקלית – הרב תרבותית, המשחררת. הגישה הדמוקרטית-פרשנית יוצאת מתוך הנחה שיש להכשיר את התלמיד לתפקידיו כאזרח; תפקידים המחייבים צריכה מושכלת וביקורתית של מדיה ושימוש מושכל במדיה להעברת מסרים. תכניות לימודים לפי גישה זו יוצאות מהנחת מוצא שאין אמת אחת. הן עוסקות בתפקידי התקשורת בדמוקרטיה, בניית ייצוגים וסטריאוטיפים, בשידור הציבורי ובמסחרי, בבעלויות הצולבות, בגלובליזציה, בסוגות ובתעודה. גישה זו נפוצה בכל תכניות הלימודים במדינות הנחקרות.

בניגוד לגישה הדמוקרטית-פרשנית, הגישה הרדיקלית, הרב תרבותית, המשחררת, המבוססת על התפיסה החינוכית של פאולו פררה, היא בעלת סדר יום ערכי פוליטי חברתי מוגדר. גישה זו רואה בחינוך למדיה אמצעי לשינוי פוליטי-חברתי, להעצמת קבוצות חלשות בחברה ולשינוי מעמדן במבנה החברתי. הגישה מבוססת על חשיפת התלמיד למצבי גבול, ולדוגמות שאינן מהוות את הזרם המרכזי של המדיה, כמו קולנוע ניסיוני עצמאי, דוקו-אקטיביזם ותוצרי הפקה השוברים את תבניות החשיבה והסוגות הדומיננטיות במדיה. זאת כדי לערער על ההגמוניה של תבניות החשיבה הקיימות והמקובלות. החינוך למדיה בדרום אפריקה, התבסס בחלקו על גישה זו ומילא תפקיד במאבק השחורים באפרטהייד. כיום גישה זו מתפשטת גם במדינות אמריקה הלטינית. Lemish (2003) טוענת שגישה זו תאפשר לחינוך למדיה להתנער מהתבנית ההגמונית הבריטית, המתאימה למדינות המערב ומעצימה את שליטתן, אך אינה מתאימה בהכרח למדינות מתפתחות.

בתחום ההפקה התפתחה התובנה שכדי לנטרל את החיקוי של הסטנדרטים של המדיה בהפקות תלמידים יש למצוא דרך לשלב בין הלימודים העיוניים ללימודים המעשיים. בתכניות לימודים נעשה

שילוב זה באמצעות קישור למושגים מתחום התקשורת, בנייתו הרפלקסיבי והביקורתי של תהליך ההפקה ותוצרי ההפקה, לאחר מעשה, ובנייתו במבחן בעל פה המלווה בהגשת עבודת ניתוח בכתב.

כל תכניות הלימודים שנסקרו מבוססות על ה"קוקטייל" הייחודי שנרקח מהגישות השונות, תוך שימת דגש על ניתוח ייצוגים, סוגות ומושגי מפתח (הכוללים בתוכם גם היבטים טכנולוגיים ומוסדיים). באופן מפתיע, דווקא היצואנית מספר אחת של מדיה – ארה"ב – מפגרת בתחום החינוך למדיה אחרי ארצות אירופה, אוסטרליה וקנדה. אך הפערים התפיסתיים והמעשיים בין ארה"ב למדינות המערב בתחום החינוך למדיה מצטמצמים והולכים בשנים האחרונות, בעקבות הדיאלוג המקצועי הבין-לאומי המתקיים בנושא ובעקבות התמסדות לימודי התקשורת כחלק מתכניות הלימודים בבתי הספר (Piette & Giroux, 1997; Kubey, 1997).

הסטנדרטים להערכה הם נקודת התורפה של רוב תכניות הלימודים. יש הפרדה בין הערכה של הלמידה העיונית לבין הערכה של הלמידה המעשית. הלמידה העיונית מוערכת באמצעות מבחן המורכב משאלות ניתוח ויישום, בכתב ו/או בעל פה. חלק מהשאלות הן מסוג unseen, ובהן מתבקש התלמיד לנתח טקסט חדש ובלתי מוכר באמצעות כלי הניתוח והידע שנלמדו בשיעורים. הקושי הגדול בהערכת תשובות לשאלות מסוג זה נובע מהקושי להעריך חשיבה בכלל וחשיבה ביקורתית בפרט (Domaille & Buckingham, 2001).

הלמידה המעשית מוערכת באמצעות פרויקט הפקה (תיעודי ו/או עלילתי) שעליו נבחן התלמיד בעל-פה, ביחידות וכחלק מצוות. התלמיד נדרש להיות מסוגל להציג את הפרויקט בפני בוחן מקצועי חיצוני, לנמק את שיקוליו, לנתח את התוצר והתהליך באמצעות מושגים מקצועיים, לקשר את ניתוח התהליך והתוצר לידע, למושגים ולתהליכים שנלמדו בשיעורים ולהשתלב בעבודת צוות. התוצר צריך לעמוד בסטנדרטים מקצועיים של הפקה.

לסיכום, בדור העכשווי של תכניות הלימודים בתקשורת, הדגש הוא על שילוב של ערכים אסתטיים-אמנותיים עם היבטים תיאורטיים, אידיאולוגיים ותרבותיים של ניתוח הייצוגים בטקסטים של המדיה, תוך כדי התייחסות להקשרים הרחבים של ייצור, צריכה והפקת מדיה. תכניות הלימודים החדשות עוסקות במגוון ייצוגים תרבותיים וחותרות לפלורליזם, הן משלבות סוגות בידוריות פופולריות ומהנות לצד תכניות חדשות, אקטואליה וקולנוע עצמאי; הן משלבות ידע עיוני וניתוח ביקורתי של המדיה לצד הפקות של תוצרי מדיה; הן מדגישות אקטיביזם והשתתפות בשיח התקשורת. מתגבשת אפוא הסכמה באשר לחשיבות לימודי מדיה בחינוך לאזרחות ולדמוקרטיה, אם כי יש חילוקי דעות לגבי מידת ההתנגדות והחתרנות שיש לבטא בשיעורי תקשורת כלפי המדיה וכלפי השלטון. יש הסכמה לגבי הנחיצות והדחיפות של עדכון תכניות הלימודים ושיפורן בהתאם להתפתחויות במדיה החדשה, באופן המשלב את התיאוריות והכלים הביקורתיים מתחום התקשורת עם טכנולוגיות המחשב והמידע, בתהליכי למידת חקר ובתהליכי הפקה.

3. סקירה בין-לאומית של החינוך למדיה ושל לימודי מדיה

3.1 רציונל ומטרות של החינוך למדיה

מחקר שנערך עבור UNESCO על ידי Domaille & Buckingham (2001) מעלה כמה נימוקים משותפים לתכניות הלימודים בחינוך למדיה ברחבי העולם:

- א. הצורך להקנות לתלמיד כלים לניתוח ביקורתי כדי שיתמודד עם הטקסטים של המדיה ועם השפעותיהם.
- ב. הצורך להקנות לתלמיד כלים להפקה וליצירה כדי לטפח אזרח אקטיבי שיהיה משתתף פעיל בשיח התקשורתי.

הנחות מוצא משותפות ומוסכמות של תכניות הלימודים בחינוך למדיה כיום הן:

- א. המדיה היא בעלת חשיבות מרכזית בחיינו.
- ב. המדיה אינה משקפת מציאות אלא מייצגת אותה באמצעות מערכת סמלים.
- ג. יש צורך בהעצמת התלמיד באמצעות החינוך למדיה, כדי לטפח תלמידים ביקורתיים ופעילים (אקטיביים) שיוכלו לפתח דעה עצמאית, לבטא את עצמם ולהשתתף בשיח התקשורתי כאזרחים בדמוקרטיה. ביטוי לכך יש גם בהצהרת ועידת איסטנבול.

בוועידת איסטנבול (אוקטובר 1989), אימצו שרי החינוך של אירופה את ההחלטה לשלב את החינוך למדיה בארצותיהם (Council of Europe Resolution on Media Education): "החינוך למדיה וטכנולוגיות חדשות ממלאים תפקיד של העצמה וליברליזציה, בסייעם לתלמידים להיות מוכנים לתפקידם כאזרחים בדמוקרטיה ולפתח מודעות פוליטית. התלמידים צריכים לרכוש הבנה של המבנים, המנגנונים והמסרים של תקשורת המונים. ובאופן מיוחד עליהם לפתח כושר שיפוט עצמאי וביקורתי של תוכני המדיה ויכולת יצירתית לייצר מסרים משלהם, כדי שיוכלו לבטא את האינטרסים שלהם ולהשתתף בשיח המקומי הרלוונטי אליהם. בהתחשב בתפקיד המרכזי שממלאת המדיה (רדיו, טלוויזיה, עיתון וקולנוע) בחיי הילדים, החינוך למדיה צריך להתחיל בגיל מוקדם ככל האפשר ולהיות מרכיב חובה בבתי הספר. מחקר נוסף נחוץ כדי לדעת עם איזה ידע על המדיה מגיעים ילדים לבית הספר ומה צריך להמשיך ולפתח במערכת החינוך. כדי להבטיח את הערך החינוכי, יש צורך ברפלקסיה על האתיקה של התקשורת והמידע. מחנכים חייבים למלא תפקיד בחקירה זו. תפקיד החינוך אינו להתאים את הילדים לעולם המדיה, אלא לייצר הקשבה לשאלות ששואלים מחנכים לגבי כבודם של גברים, נשים וצעירים במידע המשודר" (Masterman, 1997, p. 15).

גם כיום מסמך זה מהווה בסיס לרציונל של החינוך למדיה במדינות אירופה ובעולם המערבי, אולם יש פער בין רמת ההצהרות לבין הביצועים בשטח. למרות החשיבות המיוחסת להם ברמה ההצהרתית, לימודי מדיה עדיין לא הוכרו כמקצוע חובה. בכל המדינות הנסקרות, רק מיעוט מהתלמידים בכיתות בית הספר התיכון לומדים אותם כמקצוע בחירה.

3.2 תכניות הלימודים בחינוך למדיה

ממחקר UNESCO (Domaille & Buckingham, 2001) עולה שיש מעט עובדות המעידות על התבססות החינוך למדיה מתחת לגילאי 11. החינוך למדיה בגילאי בית הספר היסודי משולב בדרך כלל בלימודי שפה או בלימודי מקצועות אחרים – אמנות, מדעי החברה והיסטוריה. שילוב זה פוגע במטרות מרכזיות של החינוך למדיה, כי בדרך כלל במסגרת השילוב המורים עוסקים יותר בניתוח טקסטים כתובים ופחות בניתוח מדיה חזותית ואורקולית. בדרך כלל הטקסטים מהמדיה הם אמצעי להוראת נושאים ומושגים של המקצוע הראשי (שפה, אמנות, היסטוריה, וכד'), וגם טכנולוגיות המדיה, כמו טכנולוגיות המחשוב והמידע, נתפסות כטכנולוגיה לחיפוש מקורות מידע וכטכנולוגיה להפקת תכנים הרלוונטיים למקצוע המשולב. כתוצאה מכך נזנחות מטרות חשובות ומושגי מפתח של החינוך למדיה. כמו כן, בשלב ההערכה ומתן הציון, חסרה הערכה ייחודית של מרכיב החינוך למדיה בתכנית הלימודים. הציון משקף את הבנת השפה אך לא את היכולת לנתח טקסטים מבחינה תקשורתית.

מומחים מובילים בתחום החינוך למדיה טוענים שהחינוך למדיה יוצא חסר מאופן שילובו לאורך תכנית הלימודים, משום שחסרה התייחסות למושגי מפתח מרכזיים, כמו ייצוגים, קהל (כיצד קהלים שונים יפרשו את הטקסט), מוסדות תקשורת ותהליכי הפקה. מורים מתייחסים להוראה על פי מטרות המקצוע הראשי (שפה, ספרות, אמנות, היסטוריה וכד'), ובלחץ הזמן והאילוצים מתעלמים מהנדבך הנוסף (Bazalgette, 2005; Domaille & Buckingham, 2001; Masterman, 1997).

מאז שנכנס UNESCO לפעילות נמרצת בתחום החינוך למדיה, בתחילת שנות ה-2000, פיתח הארגון תכניות לימודים לגילאי גן ויסודי, המבוססות על מושגי מפתח של Bazalgette (1992).² התכניות מוצגות באתר אינטרנט של הארגון ומיועדות לשימוש חופשי של הורים ומורים בעולם.

Masterman (1997) סוקר דרכים לשילוב מדיה עם מקצועות אחרים (media education across the Curriculum), ואלו הן:

היסטוריה

- 1) הערכה של עובדות היסטוריות שניתן להפיק מפרסומי המדיה לסוגיהם.
- 2) כרונולוגיה של עובדות היסטוריות על פי מדיה חזותית.
- 3) מידת הדיוק בייצוגי מדיה המייצגים תקופות עבר ושימושיהם.
- 4) אופן ייצוג ההיסטוריה עצמה (כאמת אחת וכד').
- 5) המעבר מהיסטוריה אורלית להיסטוריה אורקולית והקשר שלו לשינויים בייצוג ההיסטוריה.

מדע

- 1) הדימויים, התפקיד והפעולה של המדע ושל המדענים בסוגות שונות של המדיה.
- 2) ניסויים בשיטות "מדעיות" בפרסומות.
- 3) האינטגרציה של תכניות מדע פופולריות בתכנית הלימודים, איך המדיה מציגה את הסוגיות ואיך המדע מציע לפתור אותן.

² ראו פירוט בסעיף 9.1

- 4) אמונות פילוסופיות שונות מתחום המדע והשתקפותן בסוגות שונות במדיה.
- 5) שימוש יצירתי בהפקות כדי להציג רעיונות ודיונים בתחום המדע.

מדעי החברה וחינוך פוליטי

- 1) השוואה של ייצוגי המדיה עם מידע על ייצוגים המתקבל ממקורות אחרים.
- 2) דימויים של זרים ושל "האויב" במדיה.
- 3) חינוך בסיסי לאוריינות מדיה על מרכיביו.
- 4) מדיה ותעמולה.
- 5) תפקיד המדיה בבחירות.
- 6) הצגה של סוגיות פוליטיות חברתיות שונות בערוצי המדיה.

שפה וספרות

- 1) שפות המדיה (סוגות, מוסכמות וכד').
- 2) כתיבה לצורך הפקות מדיה.
- 3) תקשורת אורקולית.
- 4) הדומה והשונה בין גישות ביקורתיות שונות לספרות ולמדיה.
- 5) טכניקות שכנוע.
- 6) עיבודי מדיה פופולריים ליצירות ספרותיות.

גיאוגרפיה

- 1) השימוש בדימויים בספרי הגיאוגרפיה, כמאפיינים של תרבויות וכמסמנים של ההבדלים והדמיון בין תרבויות ובין מדינות.
- 2) סטריאוטיפים של אזורים אורבניים וכפריים במדיה.
- 3) ניתוח סרטים גיאוגרפיים במונחים של נרטיבים, סיפורי מסע ודימויים של מדינות.

3.3 תכניות של לימודי מדיה כמקצוע בחירה

על פי מחקר UNESCO (Domaille & Buckingham, 2001), הולך ומתבסס מעמדם של לימודי המדיה כמקצוע בחירה, כאשר תכניות הלימודים המובילות הן הבריטית והקנדית. חלקים מתכניות אלו נמצאים, במידה זו או אחרת, גם בתכניות לימודי מדיה של מדינות רבות נוספות, באופן מוצהר ובלתי מוצהר. יש טענות כנגד ההגמוניה הבריטית והמערבית בתחום תכניות החינוך למדיה, המשמרת את כוחן ומעמדן של המדיניות המערביות בשוק הגלובלי. טענה זו מושמעת מצד נציגים של מדינות מתפתחות באמריקה הלטינית. אך לאור דלות המשאבים של מערכות החינוך במדינות אלו, הערכת החוקרים היא שהמודל האנגלי יישאר דומיננטי גם בשנים הבאות בשל היעדר משאבים להשקעה בחינוך למדיה במדינות המתפתחות.

גם במדינות הנסקרות – אנגליה, דנמרק, קנדה ואוסטרליה – ובקומץ מדינות מפותחות נוספות, מתבסס מעמדם של לימודי המדיה כמקצוע בחירה עצמאי בתיכון, וחל גידול במספר התלמידים הלומדים אותו. לימודי המדיה מבוססים על שילוב שיטתי בין הוראת ידע עיוני-אקדמי לבין הוראת הפקות.

Masterman (1997) סוקר את השינויים שחלו ברציונל של החינוך למדיה ואת הגורמים לשינויים אלו, לאור השינויים הטכנולוגיים והחברתיים-תרבותיים שעמם העולם המערבי מתמודד בתקופתנו – התפתחות מואצת של טכנולוגיות תקשורת, דמוקרטיזציה של מדינות הגוש הקומוניסטי לשעבר ותנועת הגירה מסיבית לאירופה. לדבריו, ייצוג הוא מושג מרכזי ומלכד בתכניות לימודי מדיה. הנחות המוצא הן שהמדיה מייצגים ולא משקפים מציאות, ושהמדיה נתפסים כמערכת סמלית המעצבת את הקהל המיוצג על ידם. מהנחות מוצא אלה נגזרות מספר מטרות של לימודי המדיה. תפקיד החינוך למדיה לנטרל את דימויי המדיה על ידי שאילת שאלות על ההיבטים האלה: א. הפקה; ב. בחינת הטכניקות שמייצרות "אפקט מציאות"; ג. העלאת שאלות של השפעה אידיאולוגית של הבניית מדיה על "השכל הישר"; ד. התחשבות בקריאות פרשנות של קהלים שונים את המדיה.

לימודי המדיה הם חקרניים באופיים, אין להם מטרה לכפות ערכים תרבותיים מסוימים אלא לעודד את ההבנה של התלמידים כיצד המדיה מבנה מציאות. המטרה היא לטפח אזרח מיוזע היטב, המסוגל לקבל החלטות בהתבסס על עובדות. לימודי המדיה מעודדים את התלמיד לחקור את מגוון הערכים והשיפוטיות כלפי טקסטים וכלפי השפעותיהם. אין בתכניות הלימודים במקצוע מדיה שיפוט של טקסטים כטובים או כרעים.

3.4 מושגי מפתח בתכניות של חינוך למדיה ולימודי מדיה

החינוך למדיה מאורגן סביב מושגי מפתח שהם כלים לניתוח ולא תוכן³. במדינות אירופה יש הסכמה לגבי מידת המרכזיות של המושגים האלה: דנוטציה, קונוטאציה, סוגה, שיקולי ברירה (סלקציה), תקשורת לא מילולית, שפות המדיה, נטורליזם וריאליזם, קהל, מוסדות, הבניה, תיווך, ייצוג, קוד, קידוד, פענוח, קהל, סגמנטציה, נרטיבים, מקורות, אידאולוגיה, anchorage, רטוריקה, שיח, סובייקטיביות.

יש מושגים פשוטים ומורכבים שאפשר ללמדם בכל גיל, כמו בחירה והבנייה. לעומת זאת יש מושגים שמתאימים לגיל בוגר יותר, כמו: נטורליזם וריאליזם. דבר זה מציב אתגר לפיתוח תכנית לימודים רב-שנתית ספירלית. אתגר זה מורכב ביותר בשל היעדר רשימת יצירות קנוניות של סרטים ותכניות טלוויזיה. מושגים כמו אידאולוגיה ומוסדות אינם נלמדים כתוכן אלא כגורמים הרלוונטיים להבנת טקסט מסוים. נושאים מורכבים כמו ההיסטוריה של הטלוויזיה והקולנוע או הבעלויות הצולבות ומוסדות תקשורת, נלמדים בכיתות הגבוהות יותר.

הספירליות משנה לשנה מתפתחת בשלושה צירים מרכזיים: ערוצי מדיה, סוגות מדיה וסוגיות תקשורתיות (למשל: חופש הביטוי, בעלויות צולבות). לעתים יש בתוך הקטגוריות ערוצים וסוגות, והתייחסות להתפתחות היסטורית וכרונולוגית שלהם. לדוגמה, הסרט האילם נלמד בתחילת לימודי התקשורת ולא בסופם. המורכבות הנדרשת של התכנית גדלה משנה לשנה, הן מבחינת מיומנויות הניתוח וההפקה והן מבחינת הידע העיוני הנדרש: מסוגי מדיה פשוטים (מדיה כתובים, רדיו) לסוגי מדיה מורכבים (מולטימדיה, טלוויזיה וקולנוע); מסוגות פשוטות למורכבות

³ ראו פרוט והרחבה בסעיף 9.1

(מסרט קצר לסרט עלילתי ארוך, מקליפ למחזמר, מחדשות לסרט תיעודי; מסוגיות הכרוכות בדיון ובהבעת דעה בלבד, כמו סוגיות אתיקה, לסוגיות מורכבות יותר שהדיון בהן כרוך בידע מורכב, כמו שידור מסחרי וציבורי.

3.5 למידה והערכה

לטענת Masterman (1997), הוראת התקשורת בעבר הושפעה מנרטיב נבחר והאג'נדה האמתית של המורה הוסתרה מהתלמיד. עניין זה נבע מהגישה הפטרנליסטית שחתרה לשיפור הטעם הטוב. למעשה, לתלמידים הייתה אשליה של חופש בחירה, בעוד שהמצב בפועל נשלט על ידי המורה. ככל שהתחום "התבגר" כך השתנה סגנון ההוראה ושולבו בו ניתוח ודיון ביקורתי, סימולציות, עבודה מעשית, תרגילים סדרתיים, תרגילי חיזוי ומשחקים שוברי קודים. לטענתו, מאז שנות ה-80 התלמידים באנגליה ובעולם המערבי נדרשו לקבל יותר אחריות על הלמידה שלהם כלומדים עצמאיים, אפשרו להם יותר אוטונומיה והלמידה הפכה להיות פחות תלויה במורה. החינוך הדיאלוגי, המאפשר ליישב סתירות בין מורים לתלמידים, צבר תאוצה. הגישה הדיאלוגית חוזקה גם על ידי סביבת המדיה המגוונת שיוצרת שוויוניות בין קהלים ו"מדברת" אליהם בגובה העיניים ולא מעמדה מתנשאת.

השיח במדיה מאופיין ברפלקסיה ודיאלוג והוא מעודד חיקוי שלהם. יש משהו בשילוב של הקרנת דימוי על מסך בשיעור, שמייצר צד שלישי ומבטל את היחסים ההיררכיים שבין מורה לתלמיד – כולם נמשכים לקסם, כולם צופים. מכאן מתפתחים הרפלקסיה והדיאלוג. בעבר המורה הסמכותי לא יכול היה לעשות שימוש בפוטנציאל הרפלקסיה והדיאלוג הנובע מהמדיה.

אחת התובנות של מורים, שהשתנתה משנות ה-70 וה-80, היא המודעות לקיומו של הקוריקולום הסמוי, וההבנה שלא ניתן לטפח לומד ביקורתי ואוטונומי בשיטות של הוראה שמעודדות פסיביות. מכאן התפתח הקונסטרוקטיביזם, שיטת הוראה המבוססת על התפיסה שהמורה והתלמיד – שניהם חוקרים את סביבת המדיה, גורמיה והשפעותיה. כמו כן התפתחה אפיסטמולוגיה חדשה של הידע: הידע אינו נמצא אי שם ועובר מיד ליד, אלא הוא נקודת המוצא לתחילת העבודה החינוכית והוא ניתן לשינוי באמצעות ביקורת ויצירה.

דבר זה הביא לשני עקרונות נוספים בחינוך למדיה:

- 1) החינוך למדיה מאפשר לא רק תכנים נוספים אלא דרכים נוספות לעבודה על התוכן. שיטות ההוראה הנחוצות הן פתוחות, משתתפות, דמוקרטיות ואקטיביות, בכוונה ליצור לומד אוטונומי ואקטיבי.
- 2) האפיסטמולוגיה של החינוך למדיה היא שהידע לא רק מועבר לתלמידים אלא הוא נוצר על ידם באופן פעיל.

החינוך למדיה מתקיים לאורך כל החיים. הוא מבוסס על פדגוגיה דיאלוגית שמשמעותה דיון פתוח וחופשי בין המורה לתלמידים, תוך כדי שימוש בכלי ניתוח ביקורתיים. הנחת המוצא היא שאין אמת אחת, ויש לאפשר מגוון דעות ונקודות מבט בשיח הכיתתי והתקשורת. מושם דגש על חוויית

הצפייה ועל הנאה מהצפייה בסרטים ובתכניות טלוויזיה. תכניות הלימודים מגוונות ומכילות סוגות בידוריות הרלוונטיות לתלמידים, לצד סוגות כמו חדשות, סרטים תיעודיים, וקולנוע ניסיוני.

לטענת Masterman (1997), החינוך למדיה נועד לטפח ילדים בעלי אוטונומיה ביקורתית, כלומר בעלי ביטחון עצמי וחוש ביקורת, שיוכלו גם לבקר את המדיה בעתיד. אבן הבוחן להצלחת החינוך למדיה היא ביקורתיות של התלמיד כלפי המדיה והשימוש שלו עצמו בה, כשהמורה אינו נמצא שם לידו. לכן המוטיבציה של התלמיד היא בעלת חשיבות עליונה וההוראה צריכה להיעשות במטרה לחולל העברה של המיומנויות הביקורתיות לחיי היום יום בעתיד. מכאן נגזר קושי מרכזי בהערכת החינוך למדיה ולימודי המדיה.

Masterman מציע להעריך את האפקטיביות של החינוך למדיה באמצעות שני קריטריונים: א. היכולת של התלמידים ליישם את הידע שלהם ואת כלי הניתוח הביקורתיים שלהם על טקסטים חדשים; ב. כמות המחויבות, העניין והמוטיבציה של התלמיד להשתמש בכלים הביקורתיים בתהליכי ניתוח והפקה. יכולת היישום של התלמידים על ניתוח טקסטים חדשים נמדדת במבחנים בכתב ובעל פה הכוללים שאלת unseen (שאלה המבקשת מהתלמיד לנתח טקסט חדש באמצעות כלי הניתוח הביקורתיים המושגים והתיאוריות שנלמדו בתכנית הלימודים). עם זאת, יש פער גדול בין ההמלצות של Masterman לבין המצב של הערכה בשטח. לפי מחקר UNESCO (Domaille & Buckingham, 2001), תכניות הלימודים ברוב המדינות אינן מפרטות קריטריונים ברורים להערכה ולמדידה של ניתוח ביקורתי של טקסטים או להערכת יצירתיות בהפקות.

בפרק 8, העוסק בהערכה של תכניות הלימודים, יש התייחסות אופרטיבית למרכיב היישום בחמש המדינות הנסקרות. לעומת זאת, אין התייחסות מפורשת ואופרטיבית בתכניות הלימודים להערכת ביקורתיות ולמרכיב המוטיבציה להשתמש בכלים הביקורתיים.

3.6 שותפויות עם גורמים מסחריים בהקשר של תכניות הלימודים

לפי מחקר UNESCO (Domaille & Buckingham, 2001), במדינות שבהן טרם התמסדו תכניות הלימודים של החינוך למדיה במערכת החינוך, שיתוף פעולה עם גורמים מסחריים הוא לעתים מקור המימון היחידי המאפשר ביצוע פעילויות חינוכיות כלשהן בנושא. בעולם המערבי יש חילוקי דעות לגבי שיתוף פעולה עם תעשיית המדיה – המתנגדים למימון ולשיתוף פעולה עם גורמי מדיה טוענים שבאופן זה ארגוני המדיה משתלטים על מערכת החינוך ומנחילים את ערכיהם ומוסכמות ההפקה שלהם לתלמידים, וכך נפגעת היכולת של המורה והתלמידים לבקר את המדיה; המצדדים בשיתוף הפעולה עם המדיה טוענים שיש למדיה ולחינוך אינטרסים משותפים ושמימון מצד גורמי מדיה אינו בהכרח פוגע בהשגת המטרות החינוכיות.

ברוב המדינות שנסקרו במחקר UNESCO מתקיים במידה זו או אחרת שיתוף פעולה עם גורמי מדיה וגורמים מסחריים אחרים, לדוגמה: תלמידים משתתפים כקהל בתכניות טלוויזיה ובמחקרי פרסום, אנשי מדיה מרצים בבתי הספר, מקיימים הפקות מודפסות ומשודרות בהנחיית

אנשי מדיה, מטעם ארגוני מדיה מסוימים. כמו כן, ספרי הלימוד שנכתבים על פי תכנית הלימודים, ממומנים לעתים על ידי ארגוני שידור (באנגליה, בארה"ב ובדנמרק).

Masterman (1997) מעריך ששיתוף פעולה עם תעשיית המדיה אפשרי וחיוני לשני הצדדים. גם למורים וגם לעיתונאים יש תפקיד חשוב בשמירת הערכים הדמוקרטיים, אך על שיתוף זה להתבצע מתוך הסכמה שמטרת הפרויקט היא הגברת ההבנה התקשורתית של התלמידים, ולא מתן נגישות להשפעה פרסומית, מוסרית ופוליטית של גורמים פוליטיים ומסחריים. יש להציב גבול ליחסי הציבור של המדיה בבתי הספר והמורים והתלמידים צריכים להפעיל את ביקורת המדיה שלהם גם במפגשים עם אנשי מדיה. יש להעדיף כמרצים אורחים אנשי מדיה בעלי תפישה של אחריות חברתית.

4. הבסיס התיאורטי של החינוך למדיה

4.1 הקשר בין תיאוריות תקשורת לבין תכניות הלימודים

לפי Piette & Giroux (1997), קיים קשר בין תכניות הלימודים בתחום התקשורת לבין תפיסת ההשפעה של התקשורת ותפיסת הקהל בתיאוריות תקשורת. שינוי הפרדיגמות התאורטיות בתחום חקר התקשורת יצר שינויים בתכניות הלימודים. לכן, כדי להבין את הרציונל של תכניות הלימודים ותכניהן, יש להבין את הבסיס התיאורטי שלהן וגם את השתלשלות התפתחותן ההיסטורית, מאחר שגם בהווה יש שילוב של שרידים מהגישות הישנות עם הגישות החדשות, וגם מאחר שהתהליך של עדכון והתפתחות תכניות הלימודים נעשה כטלאי על גבי טלאי. כמו כן, תיאוריות התקשורת, הותיקות והחדשות, הן אחד מנושאי הלימוד המרכזיים בתכניות הלימודים של לימודי מדיה כמקצוע בחירה בתיכון.

במרכז המחקר התקשורתי מראשיתו דומיננטית השאלה של השפעות התקשורת – מי? אמר מה? למי? באיזה ערוץ? ובאיזו השפעה? הרציונל של תכניות לימודים רבות מניח שהשפעת התקשורת היא חזקה. מהנחה זו נגזרות, כפי שנראה בהמשך, מגוון סיבות לחשיבות לימוד התקשורת.

התפיסות לגבי השפעת התקשורת (חזקה/מצטברת/חלשה) ומקומו של הקהל (פסיבי/אקטיבי) עברו שינויים בתקופות שונות של המחקר התקשורתי. ההתפתחויות התאורטיות בארה"ב ובאירופה היו שונות, וכתוצאה מכך ניכרים הבדלים בתכניות הלימודים האמריקאיות מול האירופאיות. הפערים בין תכניות הלימודים בארה"ב ובאירופה מתחילים להצטמצם, משנות ה-90 ואילך, כתוצאה מהשפעות הדדיות שנוצרו מדיאלוגים בין אנשי חינוך למדיה בכנסים מקצועיים ובפרסומים. גם באירופה וגם בארה"ב מתחזקות פרדיגמות המייחסות השפעה פחות חזקה למדיה ורואות בקהל גורם כאקטיבי ובעל אפשרות להשפיע על המדיה.

4.2 התפתחות תיאוריות התקשורת האמריקאיות

בשנים הראשונות (1920-1940) של מחקרי התקשורת בארה"ב הייתה נפוצה **גישת המזרק או המחט התת עורית** (Hypodermic Needle, Magic Bullet). גישה זו ייחסה השפעות חזקות ושליטיות למדיה ותפסה את צרכן התקשורת כפסיבי. גישה זו משמשת גם כיום כבסיס לניתוח השפעות שליליות של פרסומות.

בשנות ה-40-50 השתנתה הפרדיגמה בעקבות **גישת השימושים והסיפוקים** שפיתחו כ"ץ ועמיתיו. גישה זו, שהיא פסיכולוגית באופייה, שינתה את היחס לצרכן התקשורת מפסיבי לאקטיבי. לפיה צרכני התקשורת בוחרים איזה מדיה לצרוך בהתאם לצרכים ולמבנה הפסיכולוגי שלהם. על פי שכלול גישה זו, הצרכים של הפרט קובעים גם את אופן הפרשנות והפענוח של המדיה. בנוסף, למדיה יש השפעה חלשה, ולכל היותר היא משפיעה על חיזוק אמונות ודעות קיימות של הפרט. גם כיום גישה זו משמשת בתכניות לימודים לניתוח דפוסי השימוש במדיה של התלמיד.

תאוריית התרבות (cultivation), שתפסה אחיזה בארה"ב בשנות ה-70, החזירה שוב למרכז הבמה את התפיסה שהשפעות התקשורת הן חזקות. זאת משום שהתקשורת מעצבת את תפיסת

המציאות החברתית של הפרט באמצעות סמלים. לפי מחקריהם של Gerbner ועמיתיו, השפעות הטלוויזיה, ובעיקר אלימות ומיניות, על עיצוב העמדות החברתיות הן חזקות. הן מעצבות עמדות קונפורמיות החותרות לשימור המצב הקיים. הפרט נתפס כאדם פסיבי ומבודד (אטום), קורבן של ההשפעות החזקות והשליליות של המדיה. המדיה נתפסו כבעלי השפעה חזקה על אלימות, סטריאוטיפים והתנהגות עבריינית. גישה זו דומיננטית במיוחד בתכניות אוריינות מדיה בארה"ב, היוצאות מתוך הגישה המחסנת, ומשתמשות באוריינות מדיה כאמצעי לחינוך למניעת שימוש בסמים ובאלכוהול, עישון, אלימות ולחינוך מיני.

תיאוריה אמריקאית אחרת שפותחה בראשית שנות ה-70 וייחסה השפעה חזקה למדיה, אך הפעם בסוגת החדשות, היא תיאורית **סדר היום**. לפי תיאוריה זו המדיה מעצבת את דעת הקהל באמצעות הבחירה של הנושאים וההבלטה שלהם בסדר היום התקשורתי. מאוחר יותר יטענו ויזכירו חוקרים אמריקאים שהמדיה משפיעה לא רק על תפיסת החשיבות של הנושאים בדעת הקהל, אלא ממלאת תפקיד בהבניית תפיסת המציאות של הקהל. גישת סדר היום דומיננטית גם היום בתכניות הלימודים בניתוח חדשות.

4.3 התפתחות תיאוריות התקשורת האירופיות

ראשית ההתפתחות של תיאוריות התקשורת באירופה אופיינה גם היא על ידי תפיסת ההשפעות החזקות של התקשורת, אך ההשפעה החזקה יוחסה לגורמים מערכתניים אידאולוגיים, כפי שיפורט בהמשך. **לאסכולת פרנקפורט ולגישות ביקורתיות** הייתה השפעה חזקה על חקר התקשורת באירופה. לטענת Piette & Giroux (1997) הן "צבעו" את המחקר התקשורתי בהטיה מרקסיסטית, שבאה לידי ביטוי גם בתכניות הלימוד בתקשורת באירופה.

גם לפי גישות אלו יחסי המדיה והקהל הם יחסים של גירוי-תגובה, למדיה יש השפעה חזקה וצרכן התקשורת נתפס כפסיבי, כמו בגישת המזרק האמריקאית. אך בעוד שגישת המזרק מתייחסת להשפעות המדיה על התנהגויות שליליות (אלימות, עבריינות וסטריאוטיפים), אסכולת פרנקפורט והזרמים הניאו-מרקסיסטיים למיניהם מתייחסים להשפעות אידאולוגיות של התקשורת על יצירת תודעה אידאולוגית כוזבת של הציבור, תודעה אידאולוגית המשרתת את המשך שליטתו וצמיחתו של המעמד השליט. המדיה נתפסים כ"מזרק" המזריק לתודעת ההמונים אידאולוגיה מדכאת המשמרת את יחסי הכוחות בין השולטים לנשלטים. החשיבה הביקורתית, הנשענת על המודל המרקסיסטי, תופסת את המדיה כחלק מהמנגנון שיצרה המערכת הקפיטליסטית כדי להבטיח את הישרדותה ואת צמיחתה. המדיה נשלטים על ידי המעמד השולט, והוא משתמש בהם כדי שמעמד העובדים ימשיך ללכת בתלם. מטרת החינוך הביקורתי, המבוסס על גישות ניאו-מרקסיסטיות, לחשוף את האידאולוגיות המסתתרות מאחורי מסרי התקשורת ואת האופן שהן משרתות את האינטרסים של בעלי ההון ושל בעלי עמדות בכירות בשלטון. גם כיום גישות ניאו-מרקסיסטיות באות לידי ביטוי בתכניות הלימודים, בנושאים כמו ניתוח של מפת התקשורת, ניתוח של בעלויות בעלי הון ותאגידים על ערוצי התקשורת וניתוח של ערכים ואידאולוגיות גלויים וסמויים בטקסטים תקשורתיים, הקושר את ההגמוניה האידאולוגית, הפוליטית והכלכלית לתכנים ולסוגות של המדיה.

בשנות ה-70, חדרו לתחום חקר התקשורת **גישות סמיוטיות**, המושפעות מעבודותיהם ומכתביהם של De Saussure, Barthes, Metz, Eco. הסמיוטיקה – מדע הסימנים – מתייחסת לשתי רמות של משמעות: דנוטציה – המשמעות הגלויה והבסיסית של הסימן, וקונוטציה – המשמעות הסובייקטיבית, לרוב הסמויה, הקושרת את הפירוש לאידאולוגיה, לתרבות ולארגון החברתי. חוקרי הסמיוטיקה הקלסית ייחסו כוח רב לתקשורת בשל המיתוסים שהיא מייצרת ומפיצה. מיתוסים אלו נתפסים על ידי הציבור כמובנים מאליהם ולכן איש אינו טורח לערער עליהם. העולם המיתולוגי אינו רב משמעי (פוליסמי) כי כולם תופסים אותו כפי שהוא נראה באופן גלוי. הסמיוטיקה הקלסית אינה מכילה תאוריה מקיפה של הקולט, אשר ככלל כפסיבי ונאיבי. כל המאמצים של הגישה מתמקדים בניתוח טקסטים. יתרה מכך, החוקר, המנתח את המיתוס, מרחיק ומבדל את עצמו מהחברה ומהצרכנים שמושפעים מהמיתוס ונהנים מהטקסט ומשיפוט מוסרי, כדי שיוכל לרדת לעומק משמעויותיו הנסתרות. כלי ניתוח מתיאוריות סמיוטיות מיושמים גם בתכניות הלימודים כיום בנושאים כמו: ניתוח מיתוסים, ניתוח דנוטציות וקונוטציות של דימויים וביטויים וניתוח האסתטיקה של סרטים ותכניות טלוויזיה.

באמצע שנות ה-70, התפתחה **הגישה התרבותית**. בריטניה, בהנהגת המרכז למחקרי תרבות עכשווית בברמינגהם, הובילה את התפתחות הגישה באירופה. הגישה התרבותית-האירופית עקבית והמשכית לגישה הביקורתית. היא דוחה את ההנחה שהמדיה הם מראה המשקפת מציאות. היא טוענת שלקהל יש תפקיד פעיל ביצירת משמעות, בגלל שמסרי המדיה מורכבים ופוליסמיים. עם זאת, חוקרי הגישה מסכימים שלעתים יש למסרי המדיה משמעות מועדפת. גישות תרבותיות באות לידי ביטוי בתכניות הלימודים בניתוח הפרשנויות השונות של קהלים שונים לייצוגים ולתכני המדיה. כמו גישות נאו מרקסיסטיות, גם הגישה התרבותית יוצאת מהנחה שלמדיה יש תפקיד ביצירת הגמוניה, אך היא מבקרת את ההנחה המרקסיסטית שהמדיה מנחלים את הדעות והערכים של המעמד השליט. לטענת הגישות התרבותיות, המדיה מהווים זירה של קונפליקט בין מגוון תפיסות בחברה. המדיה אינם כלי אידאולוגי של המעמד השליט וגם הקהל אינו נתפס כפסיבי ואינו קורבן של המדיה. גם אם למדיה יש הטיות אידאולוגיות, לקהל יש אפשרות להפיק משמעויות אחרות. מסרים שקודדו בדרך אחת תמיד יכולים להתפרש בדרך אחרת.

הגישה האירופית לגבי האקטיביות של הקהל היא תרבותית, וטוענת שהפרשנות לתוכני המדיה נובעת מדרכי פרשנות תלויות תרבות של הצרכנים. בכך היא שונה מגישת השימושים והסיפוקים האמריקאית, שהיא פסיכולוגית במהותה, ומסבירה את ההבדלים בצריכת מדיה באמצעות ניתוח צרכי הפרט. כיום מבינים באירופה ובעולם את חשיבותם של גורמים תרבותיים ופרשנויות שונות בתהליכי פענוח. בתכניות הלימודים הקיימות באירופה יש דגש על כלי ניתוח ביקורתי המבוססים על תאוריות סמיוטיות, תאוריות תרבותיות ותאוריות נאו-מרקסיסטיות.

המחקר של Piette & Giroux (1997) בדק שש תכניות לימודים אמריקאיות ואירופיות. לטענתם החוקרים, תכניות הלימודים האמריקאיות הן מבוססות תוכן. הנחתן היא שככל שהתלמיד ידע יותר על המדיה כך הוא יהיה צרכן ביקורתי יותר.

לוח 1 ממחיש כיצד פרדיגמות תיאורטיות מחלחלות למטרות, לרציונל ולפרקטיקה של תכניות לימודים בתקשורת, ולהוראתן.

לוח 1: הקשר בין תיאוריות תקשורת לבין תכניות לימודים בתקשורת⁴

שם / ארץ תכנית הלימודים	תפיסת השפעת המדריה בת"ל	תפיסת השפעת הקהל בת"ל	מטרות כלליות של ת"ל	ארגון התוכן בת"ל	אסטרטגיות של ת"ל	בסיס תיאורטי של ת"ל
Getting the most out of TV. Singer et al., USA, 1981 מיועדת לתלמידים בסוף בית הספר היסודי	למדיה השפעה חזקה. לטלוויזיה השפעה ישירה ושליטת. ילדים מחקים את האלמות בטלוויזיה.	קהל צופי הטלוויזיה פסיבי. הקהל אינו מבין מה הוא רואה.	להביא למודעות את ההשפעות השליליות של צפייה מוגזמת.	מכוון ללמד ילדים להבחין בין מציאות לבדיון.	מתוכנן לסייע לילדים לחשוף מאפיינים שליליים של הטלוויזיה.	גישת המחט התת עורית (מזרק).
WNET, 1980. Critical TV viewing, USA מיועדת לתלמידי חטיבת הביניים	השפעות מוגבלות. התלמידים הם צופים מושכלים הבוחנים ומעריכים את הנצפה.	התלמידים מגיבים באופן עצמאי למסר לפי צרכיהם.	לסייע לתלמידים להשתמש בטלוויזיה לפי צרכיהם.	מכוון לזיהוי תפקידי הטלוויזיה בחיי התלמידים.	ניתוח והערכה של היסודות האינדוזואליים של התכניות.	גישת השימושים והסיפוקים.
Television literacy Boston school Of Public Communication, USA תכנית המיועדת לתלמידי קולג' ולחינוך מבוגרים	לטלוויזיה יש כוח השפעה על ערכים והתנהגות. היא גורמת לאנשים להאמין שיש סדר יום לאומי אחד.	קהל הטלוויזיה הוא הטרוגני.	לסייע לתלמידים להתגונן מפני הכוח המניפולטיבי של הטלוויזיה.	השפעת הטלוויזיה פועלת באמצעות מוסכמות סמליות.	ניתוח ההשפעה של מסרים על היחידה והחברה.	גישת התיירות ותיאורית סדר היום.
Minkkinnen Sirkka: A general model for mass media education, 1983 ת"ל בין-לאומית שפותחה עבור אונסקו ומבוססת על ת"ל שפותחה על ידי אותה כותבת עבור פינלנד.	למדיה השפעה מאוד חזקה ומניפולטיבית על דעת קהל. המדיה מסכלת יצירת דעה בלתי מוטה.	ילדים הם קהל מטרה פגיע לתקשורת המונים.	לנטוע את השאיפה לשנות את מערכת תקשורת ההמונים.	ניתוח היבטים כלכליים, פוליטיים, חברתיים של תקשורת המונים.	ניתוח הסתירות המרובות במדיה.	גישה ביקורתית.
Centre d'Initiation aux Mass Media: Initiation aux mass media תכנית שוויצרית רשמית המיועדת לתלמידים שסיימו בייס יסודי ועוברים לתיכון, נלמדת בקנטון Fribourg.	המדריה מטשטשת את הפוליסמיות של הטקסט. זה מהווה סכנה לחופש של הצרכנים.	ילדים הם לעיתים פסיביים באופן הקריאה של המדיה.	לסייע לילדים לקרוא נכון את המסרים.	הקודים והדקדוק של הדימויים.	כללים לשליטה במושגים דנטוציה קונוטציה.	גישה סמיוטית קלאסית.
Selling Pictures Bazalgette et al., UK, 1983 התכנית כוללת חומרים של ה-BFI ומיועדת לשנים 5,4 (High school) בתיכון	המדריה מכילה בתוכה פרשנות מועדפת ואת הקודים לפרשנות שלה. היא מציעה יותר מאשר כופה דרכי פרשנות.	הקהל נושא ונותן באופן מתמיד על המדיה על המשמעות.	לסייע לתלמידים להבין כיצד דימויים מגיעים לקהל.	תפקיד הסטריאוטיפים בעיצוב מבנה הכוח בחברה.	הערכה וביקורת של פרשנויות של דימויי מדיה.	גישת חקר התרבות.

לוח 1 מלמד על הערוצים השונים של המדיה, על ההבדלים ביניהם ועל השפעותיהם עלינו. ככלל, התכניות האירופיות הן מבוססות תהליך. מטרתן לרכוש מידע בנוגע לתפקיד שהמדיה ממלאים במערכת החברתית. ההנחה היא שהבנה טובה יותר של הדינמיקה של אמצעי התקשורת תבטיח רכישת כישורים ביקורתיים.

⁴ מתוך: Piette & Giroux (1997, p.124). לא תמיד מצוינת בטבלה ובמאמר שנת ההוצאה לאור של תכנית הלימודים.

5. גישות פדגוגיות של חינוך לתקשורת

Masterman (1997) מבחין בין שלוש גישות מרכזיות של הוראת תקשורת:

(1) גישת החיסון – Inoculate Approach

(2) גישת האמנות הפופולרית – Media as Popular Art

(3) גישת הייצוגים – Media as Representational or Symbolic System

גישות אלה, שהדומיננטיות שלהן משתנה מתקופה לתקופה, רלוונטיות גם כיום במדינות הנסקרות.

5.1 גישת החיסון

גישת החיסון רואה במדיה סוכן של הידרדרות תרבותית. בהמשך לגישת "המחט התת-עורית", המייחסת השפעות חזקות לתקשורת, קיימת מסורת של חשדנות בקרב מחנכים כלפי המדיה. למדיה מייחסים השפעות חזקות, משחיתות ומדבקות. הם נתפסים כמאיימים על התרבות ועל המוסר ובמיוחד כמאיימים על ילדים. עמדה זו הובילה לשתי גישות: א. צנזור של תוכני המדיה השליליים והימנעות מצריכתם (גישה מגוננת); ב. ביקורת המדיה והתנגדות פעילה למדיה ולתגובות הרגשיות שהם מעוררים (גישת החיסון).

הגישות הפטרוניות – המחסנות והמגוננות – היו נפוצות בחינוך למדיה משנות ה-30 עד שנות ה-60. לפי הגישה המחסנת, מביאים קמצוץ של תוצרי מדיה שליליים לכיתה כדי להדגים לתלמידים עד כמה היא מוטה, מניפולטיבית וממוסחרת בהשוואה לתרבות הגבוהה והאיכותית. בשלבו הראשונים, היה החינוך למדיה נגד המדיה. המטרה הייתה שהתלמיד יפתח טעם טוב ויכולת להבחין, לשפוט ולהעריך את ההבדלים בין תרבות גבוהה ואיכותית לבין תרבות המדיה הממוסחרת ובעלת הערכים הקלוקלים.

לפי גישה זו לימדו פרסום משום שהוא נתפס כמניפולציה המשפיעה על קהלים, לימדו סוגות פופולריות תוך כדי שימת דגש על סטריאוטיפים וקלישאות, בהשוואה ליצירות קלסיות מתחומי הספרות והאמנות. גישה זו הייתה מבוססת על רפלקסיה, ניתוח מניעים והשפעות של הטקסט התקשורתי, והבחנה בין שימושים אותנטיים לבין שימושים לא אותנטיים בשפה. בגישה זו, למורה תפקיד מרכזי – הוא בעל מחויבות רגשית גבוהה לתפקיד, הוא חש שליח, הוא מאיר את עיני התלמידים לגבי המניפולציות של המדיה ומלמד אותם להבחין בין טוב לרע. אפשר להתכחש לחשיבות הגישה, אך מורים רבים עדיין מחזיקים בדעה שתרבות המדיה משחיתה את הנוער. עד היום ארגוני אוריינות מדיה רבים, בעיקר בארה"ב, מצדיקים את עצם קיומם כחיסון נגד ההשפעות השליליות של המדיה (Hobbs, 1998). אך ניתן לומר שכיום גוברת ההכרה בין מומחי חינוך למדיה בעולם המערבי שגישה זו מיצתה את עצמה (Hines & Cho, 2003).

בניגוד לגישה המחסנת, ששורשי התנגדותה למדיה הם מוסריים, גישות חינוכיות ביקורתיות אחרות שיש להן עמדה נגד המדיה, נגזרות מגישות ניאו-מרקסיסטיות ומאסכולת פרנקפורט. גם גישות אלו מייחסות השפעות חזקות ושליליות למדיה. אך בעוד שהגישה המחסנת מתנגדת

להשחתה המוסרית תרבותית שמחוללים אמצעי התקשורת, אסכולת פרנקפורט וגישות נאו-מרקסיסטיות נוספות מתנגדות לאי-שוויון כלכלי ופוליטי בחברה, שאמצעי התקשורת שותפים ליצירתו ולהעמקתו (הרחבה על כך ראו בסעיף 5.3).

5.2 גישת האמנות הפופולרית והחינוך לקולנוע

עד שנות ה-60, היו מטרות החינוך למדיה לחזק את התרבות הגבוהה ולחסן את בני הנוער מפני ההשפעות השליליות של התרבות הפופולרית, באמצעות הקניית ההבחנה בין טקסט טוב לבין טקסט רע. בדרך כלל הספרות הכתובה נתפסה והוצגה כנעלה על הקולנוע, והקולנוע נתפס והוצג כמשחית את הנוער. בשנות ה-60 החלו ללמד בבתי הספר מורים צעירים שאהבו את התרבות הפופולרית ובעיקר את הקולנוע. הם לא ראו בקולנוע משחית. הם פיתחו גישה הרואה בחינוך למדיה שלוחה של המדיה עצמה. המטרה הביקורתית – להבחין בין סרט טוב לבין סרט רע – עדיין הייתה מטרה מרכזית, אך ההבחנה הייתה שהחינוך לקולנוע ולמדיה אינו נגד המדיה אלא עם המדיה.

את הדומיננטיות של גישות מחסנות, שבמרכזן ההבחנה בין סרט טוב לבין סרט רע ומשחית מבחינה מוסרית, החליפה תיאורית האוטר (Author Theory), שהציג הבמאי הצרפתי פרנסואה טריפו. תיאוריה זו הציבה במרכז לימודי הקולנוע את הבמאי ויצירותיו. למרות ההיבטים המסחריים של הפקת סרטים והאפשרות לדון בהם כמוצר מסחרי, ההעדפה בלימודי הקולנוע הייתה לשים דגש על "הבמאים הגדולים" ולהתייחס לעבודתם כגאונית, תוך כדי יתוח נקודת המבט שלהם והסגנון הקולנועי האישי שפיתחו.

כך חיקו בהוראת המדיה את סגנון הוראת הספרות, ששם דגש על הסופרים הגדולים ועל יצירות קנוניות. יש לזכור שבתקופה זו חלה ירידה במספר הצופים בקולנוע, בעקבות חדירת הטלוויזיה לבתים. במקביל חל שגשוג בקורסים לקולנוע באקדמיה. כפועל יוצא מכך, הטלוויזיה נתפסה כצורה נחותה יחסית לקולנוע. הפרקטיקה החינוכית חיקתה את מה שקורה בתיאוריות הקולנועיות ובעשיית הקולנוע. הדגש על תיאורית האוטר בחינוך לקולנוע חיזק למעשה את מעמד הקולנוע כאמנות גבוהה, ולכן אפשר להגדירו כחינוך בעד הקולנוע יותר מאשר נגד הקולנוע. ההבחנה בין איכותי ללא איכותי נותרה הבחנה מרכזית בתחום החינוך למדיה. התחום המשיך להיות מגונן (פרוטקציוניסטי) והתרחב לכיוון ההבחנה בין טוב לרע גם בסוגי מדיה אחרים – טלוויזיה ועיתון.

בשנות ה-70 החלו להבין את הקושי בהבחנה איכותית בין צורות המדיה השונות. יש מעט עבודה תאורטית העוסקת בהבחנה בין סוגי מדיה. קיים קושי להעריך מדיה באופן סמכותי על פי קריטריונים ברורים ומוסכמים, ויש ספק אם ניתן להכליל קריטריונים ותיאוריות מתחום האמנות להערכה של כלל תוצרי המדיה. המושג Authorship (בעלות היוצר) היה פחות רלוונטי ליישום בתוצרי טלוויזיה ועיתונות. בגישות אלו הדגישו את השיפוט הערכי ואת ניתוח הטקסטים והזניחו את ניתוח ההקשרים שבתוכם הטקסטים הופקו, הופצו ונצרכו. זנחו היבטים חשובים, כמו: בעלות ושליטה, הפקה, שיווק, הפצה וקהלים.

בנוסף, הוזנחו הקריאה והפירוש האישיים של הטקסט וההקשרים האידיאולוגיים והחברתיים של הפירוש. לטענת Masterman (1997), למרות קשיים אלו, ההבחנה בין טקסט טוב לטקסט רע עדיין נותרה אחת ההצדקות המרכזיות לחינוך למדיה גם בימינו, וניתן למצוא אותה בתכניות לימוד רבות. הפסילה של גישה זו מקוממת הורים ומורים. מורים רבים לתקשורת רואים בזניחת ההבחנה בין טקסט טוב לטקסט רע הפקרת שליחותם כסוכני תרבות ומוסר.

5.3 גישת הייצוג הסמלית תרבותית

Masterman (1997) טוען שהחינוך למדיה הגיע לבשלות בסוף שנות ה-70, לאחר שזנח גישות אסתטיות צרות לטובת שאלות תרבותיות חברתיות רחבות, והדגש עבר מהקולנוע לטלוויזיה. לטענתו, בסוף שנות ה-70 החלו להבין את הצורך בכלי ניתוח ודיון גם בהקשרים של הפקות מדיה וצריכת מדיה. התפתחות חקר הטלוויזיה באקדמיה הביאה בסוף שנות ה-70 לפיצול התחום לענפים: קולנוע, טלוויזיה, מוזיקה, פרסום וכד'. בכל ענף הדגישו שאלות וגישות אחרות. אך בשנות ה-80 המוקדמות החלו לערוך אינטגרציה בתחום החינוך למדיה בעקבות התפתחות בתחומי הסמיוטיקה, האידיאולוגיה וההקשרים של צריכה וייצור מדיה.

החינוך למדיה בשנות ה-80 הגיב לתופעות הבאות במדיה: רוויה של מדיה בחברה העכשווית והאצת הצריכה האישית של מדיה, השפעות חזקות של המדיה על הבניית הידע, סדר היום הציבורי ועיצוב דעת קהל, הגדרות ושליטה בייצוג, גידול מואץ של תעשיית המידע, הפרטה ומסחור של המידע ברמה הלאומית והבין-לאומית, השפעותיה של פילוסופיית השוק על המידע ודרכי הייצוג וההפצה לתועלת בעלי ההון. המדיה חדרה לתהליכים הדמוקרטיים המרכזיים – פוליטיקאים נארזים כמו סחורה, הבחירות הם אירוע מדיה, חלה דמוקרטיזציה של מוסדות ודמוקרטיה השתתפותית. החינוך למדיה נתפס כבעל תפקיד מרכזי בחינוך לאזרחות ולדמוקרטיה. למיומנויות הביקורת וההפקה של האזרח יש חשיבות בתהליכים דמוקרטיים. המדיה ממלאת תפקיד בדיונים סביב איחוד מדינות אירופה והתפתחות העל לאומיות, בין היתר משום שהמדיה עצמה חוצה גבולות לאומיים.

בניגוד לתפיסת המדיה האמריקאית כמדלדלת את הרוח, נתפסה המדיה באירופה כאמצעי להעשרה תרבותית, בשל מחויבות לשידור ציבורי איכותי. לכן נתפס החינוך למדיה באירופה כבעל תפקיד לידע את הציבור לגבי ייצוג האינטרס הציבורי בשידור.

לטענת Masterman (1997), גישות ניאו-מרקסיסטיות נתפסו כפסימיות, שליליות ודטרמיניסטיות מדי למורי המדיה. לפי כספי (1993), שלוש הגישות הניאו-מרקסיסטיות מניחות שהמעמד השליט קשר קשר נגד הציבור הרחב, ושאמצעי תקשורת ההמונים נתפסים כאמצעי גיוס והשפעה של המעמד השליט, המאפשרים לו להנציח את אי-השוויון הקיים בין המעמדות ולחזק את שליטתו. אולם יש הבדלים ביניהן; **אסכולת פרינקפורט** רואה בתקשורת מוסד תרבותי המפיץ אידיאולוגיה וערכים באופן מניפולטיבי וכוזב, כדי לטעת בציבור הרחב את האשליה של שוויון הזדמנויות ואת התקווה לשיפור המצב הכלכלי. אשליה זו יוצרת לכידות חברתית מדומה ולכן מאפשרת את המשך שליטת המעמד השליט. חינוך ביקורתי לתקשורת המתבסס על גישה זו מתבטא בזיהוי

ובביקורת על מיתוסים בטקסטים מהמדיה, המצפיינים ערכים של שוויון, כמו החלום האמריקאי ומיתוס סינדרלה. **הגישה הפוליטית כלכלית** רואה בתקשורת מוסד כלכלי שמטרתו רווח. התלות של התקשורת בגורמי מימון קובעת את סוגי התכנים ואת אופן הצגתם בתקשורת. הפצת האידאולוגיה והערכים על-ידי אמצעי התקשורת נועדה לאפשר את הגדלת הרווחים שלהם; בעל המאה הוא בעל הדעה. חינוך ביקורתי לתקשורת, המתבסס על גישה זו, יצביע על הקשרים בין אינטרסים של בעלי שליטה בערוץ התקשורת לבין אופן הצגת התכנים המתפרסמים בו או לבין צנזורה שלהם. **גישת ההגמוניה** רואה בתקשורת מוסד תרבותי המפיץ אידאולוגיה וערכים קפיטליסטיים המגייסים את ההמונים לתמוך באידאולוגיה של המעמד השליט מרצונם החופשי. השלטון מבסס את כוחו באמצעות יצירת הסכמה אידאולוגית רחבה בציבור. בחינוך לתקשורת גישה זו באה לידי ביטוי בניתוח ההסכמות והמחלוקות בסיקור התקשורת סביב מסרים אידאולוגיים שהשלטון ובעלי ההון מפיצים.

לטענת Masterman (1997), אופיין הקונספירטיבי של גישות ניאאו-מרקסיסטיות, המבקרות באופן נחרץ הן את המדיה והן את השלטון – שתי מערכות שרבים ממורי המדיה משתייכים אליהן כמועסקים, יצרו אי נוחות בקרב המורים. לדבריו כתבי Gramsci שהתפרסמו ב-1971 סיפקו למורי המדיה דרך מקובלת יותר לבקר את המדיה. Gramsci הראה כיצד ההגמוניה של המעמד השליט נוצרת באמצעות קונצנזוס. מושג ההגמוניה אפשר להחזיר את הגישות הניאו-מרקסיסטיות בצורה מתונה יותר להוראת תקשורת, כי הוא מגדיר את זירת החינוך כזירת מאבק מתמיד על ההגמוניה של רעיונות בין השלטון לבין מתנגדיו. לטענת Masterman, המודל של Gramsci השפיע מאוד על המורים לתקשורת בשנות ה-70 וה-80. לפי תפיסה זו המדיה היא זירת מאבק, שבה גם המורים וגם התלמידים יכולים וצריכים לקחת חלק.

המושג ההגמוניה הוא גם כלי ניתוח המאפשר להבין את ההשפעות של האידאולוגיות על הזירה הפוליטית-חברתית, על אופי האדם, השקפתו והיחסים שלו עם אחרים ועם העולם. גישה זו באה לידי ביטוי בתכניות הלימודים ובעבודת המורים לתקשורת באופנים האלה:

- קישור תיאוריות התקשורת לניתוח של התכנים וצורות הייצוג האקטואליות.
- דה-מיסטיפיקציה של המדיה באמצעות פירוק הנחות המוצא הבלתי מעורערות של השיח במדיה ושל המיתוסים שהיא מייצרת או מפיצה.
- ערעור על אופני הייצוג הקיימים: זיהוי האינטרס וזיהוי המוען (יוצר המסר/הייצוג) – יוצר הייצוג אינו בהכרח גלוי לעין. לעתים הוא מוסווה כמקור מידע בתוך הטקסט התקשורתי ולעתים ניתן לשער מי הוא ומה האינטרסים שלו רק מניתוח מעמיק של הכתבה או הסרט. זיהוי המוען והאינטרסים שלו חיוניים לביקורת של הטקסט, של הייצוגים והסטריאוטיפים, הבנת שיקולי הבחירה, הערכים והעמדות ואופן ההבנייה שלהם בייצוג, זיהוי הייצוגים של קבוצות שנדחקים/מודחקים לשוליים ואף מושחקים.
- הבנת ההקשר הפוליטי-תקשורתי הרחב של הייצוג.

כדי להבין את הטקסט יש לדעת את ההקשר הרחב והמורכב של הסוגיות הקשורות להפקתו. הקשר זה רחב הרבה יותר ממודל ההשפעות הפשוט (מוען-מסר-נמען). התעורר צורך בהבנת ארגון התקשורת, אופן פעולתו, תהליך העבודה, הנחות העבודה של יוצרים ועיתונאים, מבנה הבעלות, השליטה והפיקוח על המדיה, תלות בבעלים, במפרסמים, בשלטון ובקהל, מערכת החוק ועמדתה לגבי חופש הביטוי וגבולותיו בתקשורת, ותאגידי המדיה והסביבה החברתית, הכלכלית הקפיטליסטית.

הניסיון "להלביש" את תיאורית האוטר הקולנועית על הוראת תהליכי הפקה במדיה נכשל. בעוד תיאורית האוטר הסתכלה על תהליך ההפקה כעל תהליך אישי של היוצר, המציאות הראתה שתהליך ההפקה מורכב ומעורבים בו תהליכים נוספים – ארגוניים, כלכליים, משפטיים, תרבותיים ופוליטיים. מציאות זו העמידה את מורי המדיה בפני הדילמה כיצד להתייחס לשאלות של בעלות על המדיה, עומס מידע ואופן קריאת הטקסט התקשורתי. בנוסף, ההבנה שתהליכי הפענוח על ידי הצרכן ועל ידי קהלי צרכנים הם מורכבים, גם היא תרמה להיחלשות השימוש בתיאורית האוטר, שמייחסת חשיבות יתר לכוונות היוצר.

ההבנה שהשפעות התקשורת הן מורכבות ובלתי נשלטות על ידי גורם יחיד רב עוצמה, כמו "האח הגדול", שינתה את מעמדן של גישות ניאו-מרקסיסטיות בתחום. לטענת Masteman (1997) בקרב מורי תקשורת במערב התבססה ההבנה שסביבת המדיה היא מורכבת, פלורליסטית ומשמשת זירת מאבק בין השלטון לבין ארגונים בעלי נגישות למדיה, על הבניית המציאות והמסגור שלה. העיתונאים והציבור אינם נתפסים עוד כקורבן של האידיאולוגיה השלטונית ההגמונית, אלא כקורבן של הפסיביות והיעדר הרפלקסיביות והביקורתיות שלהם עצמם. נוצר אפוא צורך בתכנון לימודים חדשות שאינן מבוססות על גישות ניאו-מרקסיסטיות ומטפחות צרכן מדיה פעיל.

כתוצאה משינויים אלו, טוען Masterman, השתנתה הפרקטיקה של הוראת התקשורת בכיתה לפרקטיקה פרשנית ורב-תרבותית. בעוד שבעבר התייחסו ל"קריאות" שונות של טקסטים על ידי התלמידים כאל בעיה שעל המורה לפתור באמצעות הגעה להסכמה כיתתית לגבי משמעותם, הרי שכיום יש לגיימצייה לפרשנויות שונות בכיתה. ניתן לנתח ולהבין את השוני בפרשנויות על רקע השונות המגדרית, התרבותית והסוציו-אקונומית של התלמידים.

פרשנויות ומגוון ייצוגים של מיעוטים, קבוצות גיל והומוסקסואלים, שקיבלו ביטוי במדיה, נתנו תוקף למגוון פרשנויות אלטרנטיביות ולעיסוק בשאלות של ייצוג וסטריאוטיפים, שקיבלו משקל גדול הן במחקר האקדמי והן בהוראה בכיתה. ביקורת התקשורת הפכה לכלי בפוליטיקה של זהויות בידי התת-מיוצגים. הייצוג של קבוצות כאחרות נובע מכך שלעתים רחוקות ניתנה להם הזכות להגדיר את עצמם. מאחורי הסטריאוטיפים מסתתרת חלוקת כוח, בתוך המדיה ומחוץ למדיה, המבוססת על סקסיזם, גזענות, הומופוביה ומעמד פוליטי.

כתוצאה מתופעה תקשורתית פוליטית זו, הפך נושא הייצוגים למרכזי בהוראת תקשורת, ויש מורים הטוענים שעל החינוך למדיה להיות בעל סדר יום אידיאולוגי, אנטי גזעני ואנטי סקסיסטי. אחרים טוענים שיהיה אפקטיבי לאמץ גישה פחות תעמולתית, אך כולם מסכימים שיש לערער על הייצוגים הדומיננטיים ועל יחסי הכוחות המסתתרים מאחוריהם באמצעות החינוך למדיה.

- לאור ניתוח המאפיינים של תכניות הלימודים במדינות הסקירה, נראה שיש בהן מרכיבים התואמים את הגישה הפרשנית הרב תרבותית שניתח Masterman.
- 1) החינוך לתקשורת מדגיש אופני פרשנות שונים של קהלים.
  - 2) החינוך לתקשורת מטפח רב תרבותיות, מדגיש ניתוח ייצוגים, חשיבות של תת-תרבויות, נרטיבים שונים וסוגים של פרשנות תרבותית.
  - 3) החינוך לתקשורת יוצא מהנחת מוצא שיש להעריך את הטקסטים בהתאם לקהלים ולהקשרי צריכת המדיה, הן בניתוח טקסטים והן בתכנון תהליכי הפקה. באותם חלקים בתכניות הלימודים העוסקים בשיווק ובפרסום, מדגישים את התפקיד המרכזי של המדיה בזיהוי, בסגמנטציה, בהפקה, באריזה וב"מכירה" של קהלים למפרסם.
  - 4) כל התכניות תופסות את התלמידים כאקטיביים וכיוצרי משמעות עצמאיים, והן מטפחות מגוון דעות יותר מאשר חתירה לקונצנזוס.
  - 5) התכניות מדגישות ומעדיפות ניתוח והבנה של המדיה, השפעותיהם והגורמים המשפיעים עליהם. נוסף על כך, בבית הספר התיכון יש דגש על ידע מושגי לצד התנסות בהפקות.
  - 6) התכניות של לימודי מדיה כמקצוע בחירה עוסקות בנושאים כמו: שידור מסחרי וציבורי, גלובליזציה, הגמוניה ותיאוריות ניאו-מרקסיסטיות, תיאורית סדר היום ודעת הקהל. בלימודי מדיה, כמקצוע בחירה במדינות הסקירה, מודגשות גם ההשפעות האידיאולוגיות של המדיה על ייצוגים וסטריאוטיפים, ניתוח היבטים כלכליים, ארגוניים ואתיים של תהליכי הפקות וניתוח של מפת התקשורת. הגישה הרווחת היא פרשנית ביקורתית.

5.4 חינוך למדיה כחינוך לדמוקרטיה השתתפותית

לטענת Alvarado (2003), Masterman הציג בספריו את קווי המתאר של החינוך למדיה כאמצעי לחינוך לדמוקרטיה השתתפותית, שמטרתו לטפח תלמיד שיהיה אזרח רציונלי, ביקורתי, בעל מעורבות במדיה וסוכן של שינוי. אולם הוא לא הרחיב ופירט בספריו את דרכי הביצוע. Alvarado מציע, בהתבסס על סקירת התפתחות המדיה באנגליה ובעולם, מספר עקרונות ורעיונות לשיפור תכניות החינוך למדיה והאזרחות הקיימות באנגליה.

סביבת התקשורת באנגליה מאופיינת בריבוי ערוצים, בשפע של היצע בידורי ואחר "מסביב לשעון", במגוון טכנולוגיות בעלות פס צר ורחב, המוניות ואישיות, קוויות ואינטראקטיביות. לצד ההפרטה והמסחור של אמצעי התקשורת התפתחה חולשה של גופי הפיקוח על השידור עקב ביזורם. כתוצאה מכך, הם עוסקים בעיקר בעניינים של טעם וסגנון של השידורים. אין בכוחם של גופי הפיקוח להשפיע על פלורליזם אמתי בשידורים. לכן, בחינוך למדיה, חשוב לשאול בנוגע לכל שידור את השאלות האלה: לשם מה נחוץ השידור? איזה תפקידים עליו למלא? למי ועל ידי מי הוא מיוצר? כיצד אפשר לפקח עליו אם בכלל? האם הוא צריך להיות בבעלות ציבורית? אם הוא מסחרי, אילו מגבלות צריכות לחול עליו?

בנוסף, טכנולוגיות התקשורת החדשות מאפשרות נגישות להשתתפות בשיח הציבורי בעלויות זולות בהשוואה לעבר – כולנו מפיקים ולא רק צרכנים של מדיה. שוק המדיה הגלובלי נשלט על

ידי תריסר מדינות, רובן מערביות, שתעשיות המדיה שלהן מסוגלות לשאת בעלויות ההפצה הגלובלית כדי להצליח כלכלית בהיקפים גלובליים. באנגליה בוזרו רשויות החינוך העירוניות והועברו סמכויות ניהול ותקצוב לידי הנהלות מקומיות של בתי הספר. אך באופן פרדוקסלי, בזמן חלה במסגרת אותו ארגון מחדש, צנטרליזציה של תכניות הלימודים.

Alvarado קורא לשנות את תכנית הלימודים הקיימת באנגליה ואת הגישה לחינוך לתקשורת. על תכנית הלימודים להגדיר: מהי השתתפות דמוקרטית? מה אופייה ותפקידיה? מהם אחריות ציבורית ושרות ציבורי? מהי אמינות ציבורית? אילו פעולות חוקיות, כלכליות וארגוניות יאפשרו לממשם כהלכה?

במונח "אוריינות מדיה" מוצע לכלול את כל צורות התקשורת, את כל ההיבטים של התייחסות למסר התקשורתי – כלכלי, רגולטורי חוקי, פוליטי, חברתי – וכן את כל שפות המדיה. הוא מציע שני צירים מרכזיים (ניתוח: 1) אינטר טקסטואליות – הקשר בין הטקסט לבין טקסטים אחרים; (2) הקשר בין הטקסט למציאות, כפי שהצופה מכיר וחווה אותה.

בהיבט המסחרי, Alvarado (2003) מציע לעסוק בשלבים הטכנולוגיים והכלכליים של המוצר, במשולש – הפקה, הפצה, צריכה. הפקה – מפת בעלויות פרטית, פוליטית וציבורית של התקשורת, רגולציה, תהליכי מימון ותגמול, היבטים שונים של תהליכי הפקה; הפצה – מבנים לאומיים ובין-לאומיים של מערכות הפצה, יבוא ויצוא של סרטים, תכניות טלוויזיה ווידאו; צריכה – פילוח קהלים, ניתוח ביקורתי של טקסטים. לניתוח טקסטים של המדיה – למגוון סוגיהם שכבר הוזכרו אצל Masterman, מציע Alvarado להוסיף גם תכניות חינוכיות ותכניות דת. לניתוח עקרונות הטקסט הוא מוסיף גם עקרונות פסיכואנליטיים. כמו כן הוא מציע להעריך את הטקסט גם באמצעות שיפוט ערכי שיתבסס על שני שלבים: 1. ניתוח של עמדת הצופה ומקומה במבנה ובפעולה של הטקסט; 2. חיפוש מידע אמפירי על קהלים, כדי לנסות להעריך כיצד יגיבו קהלים שונים על הטקסט.

לסוגיות שיש לעסוק בהן בחינוך למדיה מוסיף Alvarado את סוגיית האזרחות – מה זה להיות אזרח כלפי עצמך? המדינה שלך? העולם? איזה תפקיד אתה יכול למלא? כמו כן סוגיית האזרחות מעלה שאלה על קהלים – כיצד החברה מאורגנת? נבנית? מווסתת? ממומנת? כיצד כל הקהלים יכולים להשתתף באופן יותר דמוקרטי? לדעת Alvarado לימודי המדיה יכולים להציע פתרון ללימודי האזרחות שנכשלו באנגליה מאז שנות ה-70. Alvarado מציע לכתוב מחדש את תכנית הלימודים בתקשורת באנגליה במונחים של ידע והתנסות מעשית, כך שתתאפשר התייחסות דינמית למורכבות של העולם ולייצוגיו. נחוצה פדגוגיה שתשלב סוגים שונים של שיח עם סוגים שונים של סגנונות, בתחומים שונים וברמות שונות של מציאות.

לאור אופייה השמרני של מערכת החינוך ואופן הכתיבה של תכניות לימודים, שואל Alvarado – האם לימודי מדיה הם אלטרנטיביים או אופוזיציוניים? האם אפשר להציג בו זמנית גם מקצוע חדש וגם לערער על צורות הידע הדומיננטיות הקיימות בו? Alvarado מציע לעדכן את כל תכניות

הלימודים בהתאם להשקפה החדשה שהן תלויות בצורת הייצוג. גם חומר הלימוד במתמטיקה ובמדעים אינו אלא אוסף של ייצוגים, מערכת סימבולית. החינוך למדיה צריך לספק, לצד כלים תאורטיים להבנה של מורכבות העולם, גם בסיס אמפירי. למצוא את ההנחות הנסתרות המפעילות אותנו בעקבות ניתוח מפורט מאוד של השיח. כמו כן, יש לשנות את ההתייחסות להפקות בבית הספר. ההפקות אינן מנותקות מהעולם הנמצא מחוץ לבית הספר, והתלמיד צריך לחוות את ההפקות גם כחלק מהעולם שבחוץ. צריך לספק לו אפשרות לקיים מגעים עם העולם שמחוץ לבית הספר במסגרת ההפקות. כך תכנית הלימודים בתקשורת תתאים למדינות מפותחות ומתפתחות, והתלמידים יוכלו לחוות את העולם המיוצג במדיה, הן מנקודת מבטם של ברי המזל במדינות המפותחות והן מנקודת המבט של עוני במדינות המתפתחות. תלמידים ילמדו על ההיבטים הפוליטיים, האידיאולוגיים, הסוציולוגיים, התרבותיים, הכלכליים והאסתטיים, ועל העמדות המוצפנות בייצוגים. בכל מקצוע צריכים התלמידים להבין מי שולט במערכות הסימבוליות המייצגות את הידע ולהבין כיצד הן פועלות.

בניגוד ל-Masterman, המציע להפריד בין ניתוח הפקה, הפצה וצריכה של המדיה, Alvarado טוען שההיבטים של הפקה, הפצה וצריכה, שזורים זה בזה ויש לערוך ביניהם אינטגרציה. הוא ממליץ לפתח כלי ניתוח ביקורתיים שיאפשרו שילוב כל ההיבטים בהבניית המציאות והערכת משמעותם. כמו כן מציע Alvarado לפתח כלים לקריאה הפוכה (פרשנות מנוגדת לפרשנות ההגמונית) של תוצרי המדיה השייכים לתרבות הדומיננטית, כדי להפיק מהם משמעות אחרת, שתייצר כלפי התרבות הדומיננטית התנגדות ותפתח אפשרויות אחרות לפרשנות.

5.5 החינוך לתקשורת על פי עקרונות הפדגוגיה המשחררת

לטענת Lemish (2003), בחינוך למדיה יש הגמוניה מערבית אנגלית-אמריקאית. החינוך למדיה כאזרחות בולט במסורת הבריטית המיוצגת על ידי Alvarado, החותר ליצירת שינוי באמצעות שינוי הבסיס התאורטי, הפוליטי והאידיאולוגי. ההבדלים החברתיים, התרבותיים והפוליטיים הובילו לסדרי יום שונים של החינוך למדיה. חל ביות של תכניות לימודים אנגלוסקסיות המשקפות את הוויכוח הפוסט-קולוניאלי לגבי גלובליזציה, פלורליזם ורב-תרבותיות.

מבקרי הגלובליזציה רואים במדיה ביטוי לתרבות אתנוצנטרית מערבית מתנשאת, הפולשת לתרבויות מקומיות, מעמיקה את הפגיעויות של הזהויות ומכרסמת בתרבויות הלאומיות ובמסורות המקומיות שלהן. בהיותן מעוגנות בטעם התרבותי ובערכים המערביים, הן משרתות אינטרסים פוליטיים וכלכליים מערביים. תרבות המדיה הגלובלית נתפסת כמשקפת אינטרסים אלו. קיים מתח מתמיד בין תכניות חינוך למדיה מערביות לבין הצרכים המקומיים של כל מדינה ומדינה. כפועל יוצא מכך, הפרדיגמות האנגלוסקסיות של החינוך למדיה מיושמות במדינות אחרות לאחר התאמתן לצרכים המקומיים.

לטענת Lemish יש התעוררות של יוזמות מקומיות בתחום החינוך למדיה, המתנגדות למגמה זו של גלובליזציה בתכניות הלימודים ומחזקות את תרבות "האחר" – הגישה המשחררת. לטענתה תכניות אלו מהוות אלטרנטיבה ממשית לגלובליזציה של תכניות הלימודים על פי הדגם

האנגלוסקסי. בדרום אפריקה ובמדינות אמריקה הלטינית התפתחה גישה המנוגדת לגישת החינוך למדיה באנגליה. לפי תפיסה זו המורה למדיה הוא שליח של שינוי חברתי. בדרום אפריקה מילאו מורי החינוך למדיה תפקיד חשוב בחינוך לזכויות אדם ובמהפכה החברתית שהביאה לביטול האפרטהייד. לפי Lemish, הגישה הרב-תרבותית הביקורתית מתבססת על עקרונות הפדגוגיה של שחרור מדוכאים, החותרת לשינוי חברתי ותופסת את המורה כשליח של שינוי חברתי. את הגישה פיתח Jiroux בהתבסס על פרייה. תכניות חינוך למדיה המבוססות על עקרונותיו התפתחו במדינות דרום אמריקה ובדרום אפריקה.

- לטענת Lemish (2002), פרייה הציב מספר עקרונות לחינוך שניתן לאמצם בחינוך לתקשורת, ונראה שניתן לגבש סביבם קונצנזוס. העקרונות הם:
1. פיתוח הבנה ביקורתית של החיים החברתיים.
  2. העצמה – פיתוח ההבנה של זכויות, כוח ואחריות, שתהפוך את הלומדים למשתתפים בתהליכי שינוי חברתי.
  3. שיפוט מוסרי – עידוד היכולת של הלומדים להעריך ולשפוט פעולות חברתיות לפי קריטריונים מוסריים.
  4. מעורבות חברתית – פיתוח מעורבות של הלומדים בחיים החברתיים. כל העקרונות הללו ניתנים ליישום בחינוך למדיה.

6. שילוב הפקות בהוראת תקשורת – גישות ודילמות

לפי Masterman (1997), בשל המימד האקטיבי של תכניות החינוך למדיה, יש מקום להפקות מדיה של התלמיד ברוב תכניות הלימודים באירופה. בשנות ה-80, רבים נפלו במלכודת הטכנולוגית והאמינו שאפשר לצמצם את תפקיד המורה לתקשורת לרמה הטכנית של מפעיל הכפתורים בעבודה המעשית, ושהתלמידים ירכשו בכוחות עצמם את המיומנויות הביקורתיות. התוצאה הייתה שמרבית ההפקות בבית הספר היו שעתוק של תרבות המדיה והסטנדרטים המקצועיים שלה. ההפקה הבית-ספרית תרמה עוד יותר למיסטיפיקציה של המדיה והיוצרים, כי התלמידים השוו כל הזמן את התוצרים שלהם, הבלתי מקצועיים, לתוצרים המקצועיים של המדיה. זה לא יצר דה-מיסטיפיקציה ודה-קונסטרוקציה של המדיה, אלא להפך.

- לדברי Masterman בשנות ה-80 נוצרו, לגבי העבודה המעשית, התובנות המוסכמות האלה:
1. יש ליצור קשר מודע ומכוון בין העבודה המעשית לבין פעילויות אנליטיות ביקורתיות של המורים לתקשורת.
  2. העבודה המעשית אינה מטרה בפני עצמה, היא אמצעי לפתח את ההבנה הביקורתית של התלמיד ואמצעי לפתח את ההבנה של תוצרי המדיה.
  3. יש העדפה של הביקורת התרבותית על העשייה התרבותית. העדפה זו יצרה עדיפויות חדשות בעבודה הפרקטית.
  4. מורים רבים טענו שהפרויקטים המשמעותיים של ההפקה הם לאו דווקא פרויקטים מתוחכמים טכנולוגית, שלביצועם נחוץ ציוד יקר, אלא דווקא פעילויות פשוטות שכל מורה לתקשורת יכול לבצע בכיתה, כמו: מניפולציה בדימוי צילומי, כתיבה דוקומנטרית, עריכת סיפור חדשות והתנסות בטכניקות ראיון.
  5. הדגש הוא על מתן אפשרות להתנסות ששוברת קודים ואלטרנטיבות, ולא לשעתוק צורות מדיה דומיננטיות.
  6. הלימודים המעשיים צריכים להכיל גם ביקורת מעשית (practical criticism) וגם עשייה ביקורתית (critical practice).
  7. היכולת הטכנית אינה מטרה עליונה בחינוך למדיה. יש לעודד לתלמידים לבטא את עצמם באמצעות המדיה. העבודה המעשית צריכה להיות ביקורתית יותר מאשר אמצעי שעתוק.

לפי Buckingham (1987) ו-Stafford (1990) שתי תפיסות חינוכיות קידמו את החינוך להפקות מדיה – הצורך להיות רלוונטי, וגישת "הילד במרכז". מכאן נגזר הצורך להעצים את התלמידים ולאפשר להם להפיק את "הדבר שלהם". ממאמריהם עולה שללימודי הפקה יש כמה צורות יסוד:

- הפקה כצורה אמנותית וכמטרה העומדת בפני עצמה – גישה זו פונה לאינסטינקט, לרגש, לסובייקטיבי, לאישי ולאמנותי. היא עוינת לתפיסת ההפקה כתהליך אינטלקטואלי ביקורתי.
- הפקה כלמידה של מיומנויות טכנולוגיות – לתוכן אין חשיבות והוא אינו עובר תהליך עיבוד. גישה זו, שבמרכזה "השליטה בכפתורים", נוטה לחקות ולשעתק את הקונבנציות של המדיה,

ללא רפלקסיה וביקורת. היא המשך ישיר של גישת החינוך המקצועי (vocational education), והיא תורמת למיסטיפיקציה של המדיה כ"מראה".

- הפקה כצורת למידה של מושגים ותחומי תוכן מקצועיים אחרים (היסטוריה, ספרות וכד') – לצורת הביטוי יש פחות חשיבות מאשר לתוכן ולידע הנרכש בתהליך.
- הפקה כמעבדת לימוד של השפעות התקשורת – תהליך הפקת תכנית הוא כמו סימולציה, הוא כולל תרגול שיטתי שמטרתו לבחון את האפקט של קונבנציות מסוימות על קהל מסוים, בדומה לתרגול מעבדה במקצועות המדעיים.
- הפקה כאמצעי לחינוך אידאולוגי פוליטי חברתי, לעתים רדיקלי, המבוסס על ביקורת ושבירה מכוונת של קונבנציות מדיה הגמוניות, לצורך יצירת מדיה אלטרנטיבית חדשה.

6.1 שימוש בהוראת הפקות מדיה ככלי פוליטי חברתי

Buckingham (1987), בהמשך ל-Hornsby (1984), טוען שללימודי ההפקה כביטוי עצמי, יש שתי מסורות שמהן היא יונקת – החינוך לאמנות ועבודת הנוער הקהילתית. הראשונה דומיננטית יותר. לדבריו, השימוש בווידיאו בעבודה קהילתית, שהחל ב-1968 בקרב תנועות מהשמאל הפוליטי, סיפק תובנות רבות ערך לגבי השימוש שעשו בווידיאו קבוצות שונות: צעירים, נשים, פועלים, מהגרים וקבוצות קהילה. התפתחה תפיסה מיסטית לגבי כוחו של הווידיאו כאמצעי שחרור ושינוי חברתי. אולם גישה זו ושילובה בחינוך ספגה, לטענת Buckingham (1987), ביקורות ממספר כיוונים:

א. הווידיאו הוא לא מדיום זול, והפקת סרט ארוך כרוכה בהוצאות רבות. העריכה מורכבת ובעייתית. פעילים חברתיים צריכים ויכולים למצוא ערוצי ביטוי זולים ופשוטים יותר להשגת מטרתיהם.

ב. Masterman (1997) ערער על כך שלהפקות יש השפעה על תובנות ביקורתיות בזמן צפייה או על שינוי הדימוי העצמי. הוא משרטט תמונה מדכאת של הפקות תלמידים: הצגות פופ מביכות, דרמות וסרטים דוקומנטריים המגנים מלחמה או עוני.

ג. Ferguson (1981) טוען שהדגש על יצירתיות בהפקות מוביל לרומנטיזציה של מעמד הפועלים. ההתפתחות של הפקות בקרב תלמידים חלשים והצורך לעורר בהם עניין, הפך את ההפקה לאתגר פחות אינטלקטואלי ותובעני ואת תוצרי הפקות תלמידים לדלים.

לפי Buckingham (1987), הוראת הפקות לתלמידים מתקשים היא בעייתית. גישה זו פותחה במסגרת פרויקט מיומנויות על ידי Communication and Social Schools Councils. הרציונל של גישה זו הוא הצורך לתת כלי למידה וביטוי לתלמידים המתקשים ללמוד בשיטות המילוליות והמתמטיות. תלמידים אלה סובלים בדרך כלל גם מדימוי עצמי נמוך. הדגש הוא על עבודת צוות ותהליכי קבלת החלטות קבוצתיים. התפיסה היא שהפקות יתרמו גם לפיתוח אישי וקבוצתי. היתרון של הגישה הוא העצמת התלמיד, הבעיה היא דלות התוצרים.

6.2 עבודת הפקה כדה-קונסטרוקציה

Masterman (1980) ו-Ferguson (1981) טוענים שיש לשלב את למידת הקודים והמוסכמות הדומיננטיים של ההפקה עם בדיקה, שבירת כללים ויצירת כללים חדשים. גישה זו מעודדת תלמידים לערער על מוסכמות ותבניות של סוגה, טכניקות ונורמות הפקה כדי ליצור קונבנציות חדשות.

אולם, לטענת Buckingham (1987) גישה זו מסתכנת ביתר תאורטיזציה המכרסמת במוטיבציה ובהתלהבות של התלמידים לעשות את "הדבר שלהם" בהפקה. יש סכנות רבות בגישה המעודדת פירוק צורות דומיננטיות אך מתקשה לעודד את התלמידים לפתח ולבטא את עמדותיהם בספונטניות ובחופשיות. לטענתו, תאורטיזציה של לימודי ההפקה עלולה לייצר תוצרים "מעמידי פנים" הכפופים להמחשת תאוריה מסוימת ומתרחקים מחוויית היצירה המציאותית והסובייקטיבית של התלמיד.

Buckingham מציע להשוות את הנעשה בתחום הוראת ההפקות לנעשה בלימודי מעבדה במדעים. בעבר היו הלימודים במעבדה מיועדים ליישם ולהמחיש את התאוריה. כיום נוטים לאפשר מחקר פתוח יותר ולהתיר לתלמיד לנסח השערות חדשות. לטענתו יש לחפש את דרך הביניים. חשיפת התלמידים ליצירה האלטרנטיבית היא לא פחות אפקטיבית ליצירת עמדה ביקורתית ואלטרנטיבית מהביקורת על המוסכמות של היצירה הדומיננטית. אך מסיבות שונות מורים לא חושפים את התלמידים שלהם ליצירה אלטרנטיבית של שחורים ונשים. לדעתו, נחוץ תהליך הוראה דיאלקטי יותר. הוא יוצא נגד הגישה המוחלטת של הדה-קונסטרוקציה, המבחינה בין צורה "דומיננטית" לצורה "אופוזיציונית". העובדה שתלמידים בוחרים בקונבנציות הפקה דומיננטיות, המכוונות לקהל הרחב, אינה מעידה בהכרח על כך שהם פסיביים או בלתי ביקורתיים. לטענתו גישות להוראת ההפקות צריכות לצאת מתוך ניתוח ביקורתי של נורמות ההפקה הדומיננטית של המדיה, אך עליהן לאפשר חופש ביטוי ויצירה לתלמיד.

Buckingham מציע להגדיר מטרות וקריטריונים ברורים לתהליך ההערכה של הפקות מדיה. חשוב שכל תהליך הערכה של הפקה ייקח בחשבון את הכוונה של התלמידים ואת קהל היעד שהם מבקשים לייחס לו את יצירתם, ויתאים לו את מתכונת ההפקה. תהליך הערכה כזה הוא תהליך מושכל ומובנה. כמו כן, ביקורת בונה, המתבססת על קריטריונים שנקבעו על ידי המורה והתלמידים, היא תנאי חיוני לפיתוח העבודה המעשית. ההסכמה על קריטריונים להערכה ולשיפוט מקרבת מיד את התיאוריה למעשה. האתגר הניצב בפני לימודי המדיה כיום הוא למצוא כיצד לשלב בין הצריכה לבין ההפקה של מדיה, והיכן להבחין ביניהם. Stafford (1990) ניסה למצוא פתרון הפקה המשלב את הגישות. הוא פיתח קורס הפקה המכיל שני מרכיבים – עבודה על מושגי מפתח מצד אחד, ופרויקט הפקה יצירתי פתוח בהנחיית המורה מצד אחר.

תכנית לימודי המדיה כמקצוע בחירה בדנמרק תואמת להמלצותיו של Buckingham. היא מצאה דרך המאפשרת מחד לשמר את היצירתיות, ומאידך לאפשר ניתוח ביקורתי של התהליך ושל תוצרי ההפקה לאחר מעשה. כל זאת לצד חשיפת התלמידים ליצירה אלטרנטיבית של הקולנוע העצמאי בלימודים העיוניים. גם בהערכת תהליכי ההפקה ותוצריהם יש התייחסות לכוונות היוצר, לקהל היעד, למוסכמות ולקישור לתיאוריות, סוגות ומוסכמות.

7. שילוב טכנולוגיות חדשות בחינוך למדיה

לפי Luke (2003), החינוך למדיה לא השכיל להתייחס בזמן למהפכת התקשוב והאינטרנט. במובנים רבים החינוך למדיה מפגר מאוד אחרי ההתפתחויות הטכנולוגיות ויש צורך לבחון את השילוב בין החינוך למדיה לבין ההתפתחויות של המדיה. גם בחינוך למדיה חדשה יש חשיבות לדיון הביקורתי על זהות, ייצוג והיברדיזציה של צורות המדיה החדשות.

כלי העבודה המרכזי של מורי המדיה הן השאלות. בנוסף לשאלות הנשאלות, המקובלות במסגרת אוריינות המדיה, Luke מציעה לשאול את השאלות הבאות על מדיה חדשה:

- למי יש נגישות למדיה חדשה ולמי לא?
- מהן ההשלכות של הופעת זהויות וירטואליות חדשות, קהילות מדומיינות וסוגיות של אותנטיות מול זהויות בדויות?
- מה הקהילות הגלובליות מציעות לתקשורת בין קהילות?
- מה המשמעות של התקשורת והאינטראקטיביות ושל טכנולוגיות מתקשבות להוראה ולמידה, ליחסי מורה-תלמיד ולמודל התעשייתי של בית הספר?

במחקר של מקורות מידע ברשת יש מקום לשאלות הביקורתיות האלה:

- אילו אינטרסים, באילו אמצעים ולאילו מטרות משמשים אתרים וטקסטים?
- כיצד נוכל לקבוע את אמינות או אי אמינות המידע? לפי מה?

ניתן ליישם את כלי הניתוח של אוריינות המדיה בניתוח של תוכני האינטרנט. התלמידים יכולים לנתח את התכנים בהתאם לשאלות האלה:

- אילו מאפיינים של האתר ושל הטקסטים מעוררים בנו אמינות?
- אילו אמצעים מעוררים את תשומת לבנו כדי שנישאר באתר?
- אילו הטיית של מגדר, מעמד, תרבות או גיל יש בתוכני האתר?
- האם יש סוגות שונות באינטרנט? אילו מאפיינים של תוכן וצורה יש להן?
- האם בשפת המדיום ההיברידי החדשה (המשלבת את כל שפות התקשורת) ניתן לזהות נרטיבים וייצוגים המוכרים לנו ממדיה ותיקה, כמו: עיתון, רדיו וטלוויזיה?
- כיצד אמצעי התקשורת החדשים, כמו: דוא"ל, פורומים, טוקבקים או רשתות חברתיות משפיעים על צריכת התקשורת שלנו, אורח חיינו, מערכות הקשרים שלנו עם אנשים וכד'.
- כיצד שפת הסייבר חדרה לשפת היומיום ושינתה את השימוש שלנו בשפה?

כיום רובנו חווים "רגע של היברידיזציה" – מצד אחד אנחנו מחוברים למדיה ותיקה ומצד שני מחוברים למדיה חדשה, לכודים בתווך באחת ממהפכות התקשורת החשובות בהיסטוריה. השאלה היא באיזו מידה קטגוריות וסוגות של מדיה ותיקה רלוונטיות למדיה חדשה ו/או שצריך להמציא קטגוריות חדשות? כיצד השתנתה שפת המדיה?

דרך השפה אפשר להתייחס גם להיבטים של תרבות, שפה, טכנולוגיה ושינוי חברתי. למשל: ראשי התיבות (acronyms) החדשים בשפת המדיה החדשים, כמו: www, ftp, Html' http, CD, RAM, ROM - תפסו את המקום של פעלים בשפה. נוצר אוצר מילים חדש: אמוטיקון, היפרטקסט, אי-מייל, אתחול אוטומטי (auto-boot). בנוסף למילים חדשות נוצרה משמעות חדשה (virus, flame, button). שמות עצם הפכו לפעלים: דוא"ל, פקס. ושמות תואר הפכו לשמות עצם (Word Process from Word Processor). מושגים חדשים הופיעו, כמו: אתיקה ברשת (Netiquette), אזרח הרשת (Netizen) ועוד. כמו כן יש מילים חדשות שצצו ומייצגות סוגות היברידיות במדיה: Infomercial, Edutainment, Dramedy, Advertorial, Docudrama.

שורת בעיות צומחת מהמעבר ממדיה חד-סטריית למדיה אינטראקטיבית והיפר טקסטואלית. יש לדון בתפקידי טכנולוגיות התקשוב בחברה: כיצד נושאים תרבותיים וחברתיים מעצבים ומעוצבים על ידי שינוי טכנולוגי בהקשרים שונים? כיצד הטכנולוגיה המשתנה משפיעה על חיי היום יום?

מחנכי המדיה לא השכילו להתמודד בזמן עם המורכבות של הטכנולוגיות החדשות בזמנים החדשים – מדיה חדשה, אוריינויות חדשות, ידע חדש, דרישות חדשות מעובדים, היפר-טקסטואליות. סביבת המדיה של ילדינו נשלטת על ידי רשתות חברתיות, מדיה דיגיטליים, התלכדות המדיה עם מוצרים אלחוטיים, ניידות ומזעור. כישורי התקשוב הם כישורי מפתח ברוב העיסוקים. הכשרה לשימוש בהם כלומד עצמאי לכל החיים היא עסק של ביליונים. אין הגיון באוריינות מדיה צרה המתרכזת בתרבות הבידור והפנאי של המדיה הוותיקה. יש להתמקד באופן מהיר בהקשר הסוציו-תרבותי והטכנולוגי שבו רובנו חיים וחווים מולטימדיה ומידע מולטי מודלי.

גם בהתייחס לשילוב טכנולוגיות חדשות, צריך לצאת מהנחת מוצא שהתלמידים אינם תמימים וחסרי חוש ביקורת. תפקידו של החינוך הביקורתי אינו לגרום לתלמידים לזרוק את המדיה שהם אוהבים באמצעות ביקורת אידאולוגית של "קריאה נכונה". תפקיד המורים לאזן את הניתוח הביקורתי של ייצוגי המדיה ולעודד מחקר ביקורתי של הטקסט, התרבות והחברה בהתחשב בשונות ובגוון של הפרשנויות, ההפקות, הרקעים, היכולות והיצירתיות של הלומדים. עליהם לפתח איזון עדין, ואין נוסחה אחת שמתאימה לכולם – יש להתאים את הנוסחה למגוון העמדות של מורים כלפי המדיה ותרבות ההמונים, לקבוצות הגיל, לתחומי התוכן ולהקשר הבית-ספרי. כישורי הביקורת הנדרשים לאוריינות המדיה בעידן המידע הם: כיצד משמעות נבנית בסביבת מידע משתנה? מי מעורב בייצור המידע? כיצד נוצרות קהילות המתבססות על משמעות משותפת? כיצד מערכות שפה וסמלים מעוצבות מחדש? תהליכים של דה-מסיפיקציה (ביזור) וגלובליזציה; התפוצצות הקריאה והכתיבה בעידן החדש.

ניתוח התרבות צריך לכלול ניתוח תרבות פופולרית, כמו התנהגות קהילות מעריצים ברשת, היסטוריה של הפרסום, הפוליטיקה והכלכלה, באופן שישלב כלים חדשים להבנת הסוגיות האופייניות לרשת. יש להתמקד בטקסטואליות היברידית, בשינויי שפה, עולמות מדיה ומידע גלובליים, קהילות וכיתות מקומיות המקושרות לעולם, פוליטיקת הבעלויות, צנזורה, פרטיות

וכדי. את השאלות ששאלנו על מדיה ותיקה יש לשאול על מדיה חדשה ועל אינטרסקטואליות. על מורי המדיה להסתגל למצב שיש ללמד על המדיה החדשה תוך שימוש בהם. באמצעות שימוש במושגים כמו: נרטיב, סוגה, סמיוטיקה, עריכה, מאפייני מדיום ספציפיים, קהל, פוליטיקה כלכלית – יש מקום להגדרה של אוריינות מדיה חדשה, כמעצבי השפה, הזהויות, הרצונות והמצפון שלנו. תוצרי המדיה החדשה, המידע במדיה וההדמיה משפיעים על תפיסות עולמנו והרגלי חינו.

מהדברים שלעיל עולה כאילו בתכניות הלימודים במדינות הסקירה עדיין לא שולבו הטכנולוגיות החדשות בהוראת המדיה בצורה כה מעמיקה ואינטגרטיבית, כפי שממליצה Luke. בתכניות הלימודים בתקשורת יש התייחסות לטכנולוגיות החדשות בהקשרים של חיפוש מידע, אמצעי להפקות מדיה, ותוכן אינטרנטי לניתוח באמצעות המושגים המרכזיים של תחום ההוראה. עדיין אין שילוב מלא של לימודי טכנולוגיות המידע ICT's עם לימודי המדיה. זאת למרות ההכרה בצורך במיזוג, כפי שעולה מהצהרות של המובילים את התחום.

8. הערכת התלמיד בתכניות חינוך למדיה

מרכיב ההערכה הוא הבעייתי ביותר בתכניות לימודי המדיה. כפי שמציינים Domaille & Buckingham (2001), ברוב תכניות הלימודים אין פירוט של סטנדרטים להערכה. מורים מתקשים להעריך חשיבה ביקורתית, יצירתית ורפלקטיבית, המופיעות פעמים רבות כמטרות בתכניות הלימודים. Worth (2004) מצביע על כך שהקושי העיקרי בהערכת אוריינות המדיה נובע מהקושי להעריך חשיבה ביקורתית. הוא מציע הערכה ממוקדת במטרות הוראה ספציפיות סביב מושגי מפתח.

האתר האמריקאי של Frank Baker מרכז סטנדרטים להערכה המתייחסים לאוריינות מדיה בארה"ב⁵. המועצה לחינוך לעיתונאות ותקשורת – ACEJMC⁶ הוציאה לאור סטנדרטים חדשים להערכת תכניות לימודים מקצועיות בתחומי התקשורת והעיתונאות בקולגים ובאוניברסיטאות. על בסיס זה יצא לאור ב-2006 על ידי Ratner & Christ (2006), הספר: Assessing Media Education: A Resource Handbook for educators.

לפי Hobbs & Frost (2003), באנגליה, באוסטרליה, בצרפת ובארה"ב נעשה מאמץ להתמקד בתחומים מוגדרים של הערכת אוריינות מדיה, לפי מושגי מפתח. באוסטרליה, בעקבות Quin and McMahon, התמקדו בחמש קטגוריות הערכה – שפה, נרטיב, תהליכי הפקה, קהל וערכים. בכל קטגוריה פיתחו באוסטרליה סולם ובו עשר רמות התפתחות – מהרמה הנמוכה עד לגבוהה ביותר. רמות אלה אינן קשורות לגיל, אלא לרמת מורכבות קוגניטיבית של חומר הלימוד.

ברוב המדינות הנסקרות, יש בתכניות הלימודים לבית הספר התיכון הנחיות למבחן עיוני ולמבחן מעשי המבוסס על הפקת גמר. במבחן העיוני נבדקים בדרך כלל מרכיב הידע ומרכיב היישום (ניתוח הטקסט באמצעות המושגים המקצועיים). במבחן המעשי נבדקים בדרך כלל: היכולת להשתמש בידע ובמושגים מקצועיים בניתוח תהליך ההפקה ותוצר ההפקה, אופן השימוש בשפת המדיה, התאמת התוצר לקהל היעד, ניתוח הסוגה, רפלקסיה על תהליך ההפקה ועל תוצר ההפקה.

Reeves (1998) מציע את הקריטריונים הבאים להערכת פרויקט מולטימדיה. קריטריונים אלו חשובים לאור השילוב של לימודי מדיה עם טכנולוגיות המחשב והמידע בהפקות:

כישורי ניהול פרויקט

- יצירת לוח זמנים להשלמת הפרויקט.
- הקצאת משאבים וזמן לחלקים שונים של הפרויקט.
- חלוקת תפקידים בין חברי הצוות.

מיומנויות מחקר

- הגדרת הבעיה ותכנון מערך המחקר

⁵ http://www.frankwbaker.com/state_lit.htm

⁶ <http://www2.ku.edu/~acejmc/>

- ניסוח שאלות המחקר לגבי מבנה, מודלים, מקרים, ערכים ותפקידים.
- חיפוש מידע במגוון ערוצי תקשורת.
- יצירת ידע חדש תוך שילוב מגוון מקורות, כמו: ראיונות, שאלונים ואמצעי סקר אחרים.
- גיבוש המידע שנאסף וארגונו בתבנית.

מיומנויות ארגון וייצוג

- שיקולי דעת לגבי בהירות המידע.
- שיקולי דעת לגבי אופני ייצוג המידע (באלו צורות).
- שיקולי דעת לגבי ארגון המידע ועריכתו במבנה (הייררכי, סדרתי).

מיומנויות הצגה

- הצגת המידע באמצעות מולטימדיה.
- יצירת עניין בקרב הקהל.

מיומנויות רפלקסיה

- הערכה של התכנית, התהליך ושל התוכנה שבה נעשה שימוש.
- תכנון מחדש של התכנית תוך כדי שימוש במשוב.

בכל המדינות הנסקרות אין פירוט כה נרחב של קריטריונים להערכת פרויקט הפקה, אך יש התייחסות לסוגה, למוסכמות ולייצוג, לשימוש בשפה, לרפלקסיה, לחיפוש מידע, לשימוש במושגים מקצועיים בהערכת הפקות גמר בתכניות לימודי מדיה כמקצוע בחירה.

לפי סקירת מחקרי הערכה אצל Hobbs & Frost (2003), מחקרי הערכה של הוראה בפועל של תכניות חינוך למדיה הם מעטים יחסית לוותק של תחום הוראה זה. קשה להוכיח ולמדוד את ההשפעות של תכניות חינוך למדיה, ולבודד את השפעות התכנית החינוכית מההשפעות של גורמים אחרים. הקושי להוכיח באופן מחקרי את הצלחת החינוך למדיה הוא גם נקודת התורפה של תחום חינוך זה. נמצא שהשילוב האפקטיבי ביותר של החינוך למדיה הוא כאשר הוא נלמד בו-זמנית, הן לאורך הקוריקולום, בשילוב עם מקצועות אחרים, והן כמקצוע עצמאי בעל בסיס מושגים וידע משלו.

מחקר של Bradford (2002) בדק את תפיסותיהם של מורים בעיירה קטנה בארה"ב, לגבי החשיבות של מטרות הוראת התקשורת. ממחקר זה ניתן להסיק שהקטגוריות הנתפסות כחשובות להערכת התלמיד על ידי המורים הן:

- התלמידים צריכים להבין כיצד לנתח את מסרי המדיה.
- התלמידים צריכים להבין כיצד הם מושפעים ממסרים חזותיים.
- התלמידים צריכים להבין לזהות הטיות במדיה.
- התלמידים צריכים להבין שהתוכן במדיה הוא סובייקטיבי.
- התלמידים צריכים להיות מסוגלים לווסת את צריכת המדיה (לפי מטרות ומסגרת זמן רצויה)

- התלמידים צריכים להבחין בין עובדות לבדיון (הבהרה מעבר למקור: להבחין בין טקסט מציאותי לבין טקסט בדיוני).
- התלמידים צריכים לדעת שהמדיה מוכרת לנו רעיונות ומוצרים.
- התלמידים צריכים לזהות מידע מטעה ומוטעה.
- התלמידים צריכים להבין שהמדיה היא חלון לעולם.
- התלמידים צריכים להעריך את המדיה באופן ביקורתי.
- התלמידים צריכים להבין שהם מושפעים יותר מסרטים ומטלוויזיה מאשר מתקשורת מודפסת.
- התלמידים צריכים להבין שלמדיה יש השפעה היפנוטית וממכרת.
- התלמידים צריכים להבין כיצד המדיה עובדת.

כל המטרות נתפסו כחשובות על ידי המורים, אך אלו שנתפסו כחשובות ביותר הן: הבנת פוטנציאל ההשפעה של המדיה על אנשים, אתיקה במדיה, תפקידים ואחריות של המדיה בחברה. למרות שכל הנשאלים הסכימו שיש מקום לחינוך למדיה בכל שכבות הגיל, יותר נשאלים העריכו שהוא מתאים יותר לחטיבות הביניים (94%) ולתיכון (95%) בהשוואה ליסודי (82%). כמו כן נמצא שמיומנויות אוריינות המדיה הבאות נתפסו כבעלות ההסכמה הרחבה ביותר בעיני המורים (לפי סדר יורד):

- היכולת להבחין בין בדיון למציאות (54% מסכימים).
  - היכולת להבחין בין פרסומת לבין תוכני התכנית (51%).
  - היכולת לנתח את ערכי התכנית (38%).
  - היכולת לזהות ערכים (29%).
  - היכולת לבחור תוכני מדיה בעלי ערך (26%).
  - היכולת להכיר בצורך להגביל את השימוש במדיה (15%).
  - היכולת ליצור תוכני מדיה (14%).
- מעניין לציין שיכולות הפקת המדיה מדורגות נמוך יותר מיכולות ביקורת המדיה.

9. החינוך למדיה במדינות המערב

9.1 החינוך למדיה באנגליה

כפי שצוין, הדגם האנגלי של חינוך למדיה מהווה מודל לחיקוי, ועקרונותיו תוארו בהרחבה בחלקים קודמים של הסקירה (Alvarado, 2003; Bazalgette, 1992; Buckingham, 1987; Masterman, 1997). כמו כן, החינוך למדיה בסקוטלנד מבוסס על המודל האנגלי. ראו התייחסות מורחבת לתכניות הלימודים בסקוטלנד בנספח 4, בהתבסס על המאמר של Lavender (2003).

לפי הכתוב באתר⁷, במשך שנים רבות היה החינוך למדיה באנגליה "תנועה", כשהוא מחפש מרחב ומשבצת זמן בבתי ספר וקולגיים. משנות ה-60 ואילך, מספר גדל והולך של מורים ומרצים התעניינו בצורות שונות של לימוד תקשורת המונים, ובמיוחד קולנוע, טלוויזיה, רדיו, עיתונות ומגזינים. דרישות הכשרה ברורות התפתחו מאז בתחום העיוני והמעשי, ומשנות ה-70 ואילך החינוך למדיה באנגליה התקדם מ"תנועה" לחלק ממוסד של החינוך האנגלי.

המעבר לקוריקולום לאומי באנגליה ובווילס בסוף שנות ה-80 צמצם את המרחב האפשרי לחינוך למדיה בבתי ספר יסודיים (גילאי 5-11) ובבתי ספר על יסודיים (11-16), אך באותה מידה טווח הדרישות בגילאי 16-19 התרחב באופן דרמטי, ועד שנת 2000 כ-18,000 תלמידים עברו מבחנים מתקדמים בלימודי מדיה, לימודי קולנוע ותקשורת, ועוד כ-5,000 תלמידים הוערכו בקורסי מדיה בחינוך מקצועי. כ-25,000 תלמידים הוערכו בקורסי ביניים (GCSE ודומים לו) בלימודי מדיה. נעשו ניסיונות לרשום את החינוך למדיה כחלק ממגוון מקצועות הקוריקולום הלאומי, כמו אמנות ואנגלית. מ-1998 הוכנסו מטרות לימודי מדיה לדרישות הלימוד של גילאי 14-16, כך שכל התלמידים מתנסים בניתוח של תוצר מדיה.

החינוך למדיה באנגליה מאופיין על ידי מושגי מפתח – מושגי יסוד שבאמצעותם ניתן לנתח כל תהליך תקשורת, הן מנקודת מבט של ביקורת המדיה והן מנקודת מבט של תכנון בהפקות מדיה, בכל ערוץ ובכל סוגה. על פי Bazalgette (1992), החינוך למדיה באנגליה מבוסס על היבטי המפתח הבאים שניתן לארגן על פיהם את תכנית הלימודים בתקשורת לכל קבוצת גיל ובהתאם לצורכי הפענוח של טקסט מסוים. אין מדובר במושגים הייררכיים, ולא חובה להשתמש בכלם בו זמנית לניתוח של תוצר מדיה מסוים.

כשאנו מיישמים מושגי מפתח בניתוח תצלום, השאלות הבאות שנשאל ביחס לששת ההיבטים תשפענה על המשמעות שנייחס לתצלום:

- מי צילם את התצלום ומדוע? (סוכן חיברות, יוצר, מוען).
- לאיזה סוג של קטגוריה שייך התצלום? (קטגוריה).
- כיצד הוא מופק? (טכנולוגיה, ערוץ).
- כיצד אני מפיק משמעות? (שפה).

⁷ www.MediaEd.org.uk

- לאיזה קהל התצלום מכוון, וכיצד הקהל יפרש את הטקסט? (קהל).
- מהי המשמעות שאפיק מהתצלום לגבי הנושא המצולם? איך היא קשורה לשימוש בשפת המדיה? (ייצוג).

את הדיון במושגי מפתח כנקודת מוצא להפקת תצלומים ניתן ליישם, לפי Bazalgette (1992, 2002), באמצעות שאילת השאלות האלה:

- מדוע אני מצלם תצלום זה? מה הוא התפקיד (האמתי או המדומה) שאני ממלא בעת הצילום (מומחה, לומד, מורה, כצב, מרגל, ארכיבאי בארכיון המשפחה וכד')? כמה שליטה יש לי על מה שאני מבצע? מי עוד מעורב בתהליך ההפקה של התצלום (מורים, מפקים בתעשייה, חברים, בני משפחה המנדבים עצות והצעות כיצד לצלם וכד')?
- באיזה סוג של צילום מדובר (משפחתי, תיעוד אירוע בית-ספרי, המחשה לחומרי הוראה, צילום מקצועי, צילום חדשות, פרסומת, כריכה לספר)? מה המשמעות של קטגוריזציה זו לגבי האופן שבו אני חושב על התצלום או נערך לקראת הצילום?
- באיזה סוג של טכנולוגיה אני משתמש (סוג המצלמה, סוג הסרט)? כמה שליטה יש לי על הטכנולוגיה (האם אני בקיא ובטוח באופן השימוש בה, על-ידי מי, היכן ומתי יבוצעו תהליכי הפיתוח ההדפסה)? אילו אפשרויות קיימות בטכנולוגיה זו (זום, פוקוס, זמני חשיפה, פילטרים, סוג פילם, סוג נייר)?
- באילו אפשרויות אני יכול לבחור לגבי האופן שבו יראה התצלום (מסגור, קומפוזיציה, ניגודיות, מרחק, זוויות צילום, תאורה, חדות הדימוי, ניגודיות, גוון)? מי עומד לצפות בתצלום זה? באילו נסיבות ובאיזה הקשר עומדים לצפות בו? האם אני אוכל להוסיף לתצלום דברים לפני, בזמן או אחרי שאראה אותו לאנשים נוספים (מסגרת, כותרת, תצלומים נוספים, דיבור וכד')?
- מה אני רוצה להראות בתצלום זה (אדם, מקום, אירוע, אובייקט וכד')? איזה עמדה או רעיון אני רוצה להביע בנושא התצלום (תיעוד מדויק, המחשה של סוגיה או מצב עניינים, פנטזיה, מצב רגשי וכד')?

מושגי המפתח שתיארה Bazalgette (1992) נמצאים משולבים בליבת החינוך למדיה בכל מדינות הסקירה וגם בתכנית אונסקו לצעירים. בנוסף להם, רוב הקורסים בתחום המדיה באנגליה רואים ברכישת כישורים בסיסיים, ידע והבנה של הפקת המדיה לכשעצמה, יסוד ליבה חשוב. המכון הבריטי לקולנוע (BFI), שבראש מחלקת החינוך שלו עומדת Bazalgette פעיל מאוד בפיתוח חומרי לימוד ובהתוויית המדיניות החינוכית בתחום החינוך לקולנוע, שחלקים ממנו שולבו בחינוך למדיה. מעורבות המכון לקולנוע בחינוך זכתה לביקורת קשה מצד Masterman ב-2002,⁸ לדבריו, ה-BFI שולט בייצור ובצריכה, וגם בכלי היחידי שיכול להצמיח ביקורת צרכנית כלפי תעשיית הקולנוע והטלוויזיה הבריטית והוא החינוך למדיה.

⁸ ראו בוובלוגרפיה מכתב תגובה של Bazalgette ל-Masterman.

9.1.1 החינוך למדיה באנגליה בעשור האחרון

לפי אתר האינטרנט של הקוריקולום הלאומי האנגלי, תכנית הלימודים הלאומית הוצגה לראשונה ב-1988. היא הגדירה את העומק והרוחב של הלמידה לתלמידים בארבע שכבות גיל: שלב 1 (גילאי 5-7); שלב 2 (גילאי 7-11); שלב 3 (גילאי 11-14); שלב 4 (גילאי 14-16). הקוריקולום הלאומי של אנגליה התפתח ועבר סטנדרטיזציה כדי להקל על העומס המוטל על המורים. אך הוא ספג גם ביקורת; הוטחו טענות שתכנית הלימודים אינה גמישה מספיק ושהתכנים המוגדרים כחובה גוזלים יותר מדי זמן ויוצרים לחץ נוסף על בתי הספר. ב-1995 הוצג קוריקולום חדש, שמקטין את כמות תוכני החובה וזונח את בחינות החובה מעבר למקצועות הליבה. מאז נעשו מאמצים לשפר את הסטנדרטים של מקצועות החובה אך התפתחה דאגה שהדבר יוביל להשטחה ולצמצום הלמידה של מקצועות הבחירה.

ב-2002 התפרסם דוח Ofsted (ראו הערת השוליים). הדוח חקר 30 בתי ספר יסודיים, ומצא שקוריקולום רחב ועשיר קשור להישגים גבוהים של תלמידים במקצועות הליבה. כתוצאה מכך החלו לפתח סטנדרטים גם למקצועות הבחירה. ב-2006 הוכנסו שינויים בבתי הספר היסודיים (שלב 2) בכיוון של תמיכה בסטנדרטים, תוך הקטנת העומסים על המורים ועידוד תכנון לימודים לטווח ארוך. ב-2007 בקוריקולום לשלב 3 (Secondary), צמצמו את הדגש על תוכני השיעורים והגדילו את הדגש על מושגי מפתח ומיומנויות. כדי להגביר את הגמישות של תכניות הלימודים ולהתאימה לצרכים המשתנים של התלמידים בשלב 4 (גילאי 14-19) יש מגמה להרחיב את מקצועות הבחירה להעשרה ולהעמקה בתחומי העניין של התלמיד, ולאפשר לו יותר גמישות בלימודים. במספר בתי ספר ניסויים מציעים את השנה התשיעית כשנת חופש שבה התלמיד יוכל לקחת קורסי בחירה מתקדמים.

על רקע מגמות אלו, חל שגשוג של קורסי תקשורת כמקצוע בחירה ברמה 4, ואילו החינוך למדיה בגיל הרך ובחינוך היסודי נקלע למבוי סתום. ה-Qualifications and Curriculum Authority קבע ב-2003 סטנדרטים לרמות A2, As בבחינות GCE של המקצוע Communication Studies. תקנות אלו בתוקף לגבי אנגליה, צפון אירלנד ווילס.

מפרופיל החינוך למדיה באנגליה, המתייחס לנתוני 2006⁹, עולים נתונים אלה: תלמידים באנגליה, ווילס וצפון אירלנד יכולים מגיל 14 ללמוד קורס בחירה בלימודי מדיה, כחלק מה-GCSE – General Certificate of Secondary Education (Specialist Course) בלימודי מדיה, לימודי קולנוע או לימודי אמנות התמונה הנעה (Moving Image Arts), כחלק מלימודי General Certificate Education – GCE, באחת משתי הרמות האלה: Advanced Standard - A/S או Advanced – A.

⁹ מצוי באתר האיחוד האירופי:

http://ec.europa.eu/avpolicy/media_literacy/docs/studies/country/uk.pdf (עמ' 33 בקובץ PDF),

בחינות ה-GCSE, במקצוע הבחירה לימודי מדיה, נערכות באנגליה בגילאי 16. בבחינה זו נבחנו 1% מכלל התלמידים. בחינות ה-GCE ברמה A/S נערכות בגילאי 17 באחת משתי התמחויות – לימודי מדיה או לימודי קולנוע. בבחינה זו נבחנו 4% מהתלמידים. בחינות ה-GCE ברמה A נערכות בגילאי 18, באחת משתי התמחויות – לימודי מדיה או לימודי קולנוע. נבחנו בהן 3.8%. סך הכול 7% מהתלמידים בגילאי 16-18 נחשפים ללימודי מדיה כמקצוע בחירה.

לוחות 2 ו-3 מציגים את הסטנדרטים הנדרשים בשתי הרמות¹⁰.

לוח 2: מטרות הערכה וסטנדרטים לבחינות GCE במקצוע לימודי מדיה ברמה A/S

מטרת הערכה 4	מטרת הערכה 3	מטרת הערכה 2	מטרת הערכה 1	
הנבחן יהי מסוגל * להפגין יכולת במחקר, עבודות בית וכתובת ביקורת. * להציג מידע באופן מתאים כולל באמצעות דיבור.	הנבחן יהיה מסוגל * להפגין ידע בטכניקות של ניתוח טקסטים בהתאם לפירוט. * ליישם טכניקות אלו בנייתוח של טקסט ספציפי. * לנתח טקסט אנסיין באופן מפורט ומקצועי (specialist way)	הנבחן יהיה מסוגל * לתאר ולהסביר את מושגי מפתח בתקשורת, קונבנציות ותיאוריות בהתאם לפירוט. * ליישם ידע זה במצבים נתונים כדי להפגין הבנה של מושגים קונבנציות ותיאוריות.	הנבחן יהיה מסוגל * לתקשר באופן מתאים, מגובש ומדויק. * ידע להשתמש במונחים טכניים ובמשלב מתאים.	מטרות הערכה
התלמיד יציע א. עובדות מפורטות, ניתוח ממוקד בעבודת פרזנטציה מדוברת. ב. יפגין יכולת של סקירה ביקורתית של עבודתו ושל תגובות אחרים אליה.	התלמיד יפגין א. ידע בטוח של הטכניקות לניתוח טקסט כנדרש. ב. התלמיד יישם טכניקות אלו באופן סלקטיבי ומפורט לניתוח טקסטים ספציפיים.	התלמיד יפגין א. הבנה בטוחה של מושגי מפתח בתקשורת, קונבנציות ותיאוריות כפי שמפורט. ב. יישם את הידע בהצלחה במצבים נתונים ככונה להבין את מורכבות התקשורת.	התלמיד יתקשר באופן א. מתאים מגובש ומדויק. ב. יפגין יכולת בשימוש רלוונטי של מונחים מקצועיים ומשלב בהתאם למשימה.	A/B תיאורי גבולות הביצוע
א. התלמיד יבחר ויארגן חומרים כדי לתמוך בפרזנטציה מדוברת, ויפגין יכולת בסיסית. ב. יציע הוכחות לכמה תובנות לגבי חולשות ועוצמות פוטנציאליות בפרזנטציה מדוברת.	א. התלמיד יפגין ידע מסוים של טכניקות לניתוח טקסט כנדרש ב. התלמיד יישם טכניקות אלו ברמה בסיסית לניתוח של טקסטים ספציפיים	א. התלמיד יתאר ויסביר מושגי מפתח מרכזיים, קונבנציות ותיאוריות, כנדרש במידה מסוימת של דיוק.		E/U תיאורי גבולות הביצוע

¹⁰ שני הלוחות לקוחים מאתר www.qca.org.uk מדור Communication Studies. פורסם ב-2003.

לוח 3: מטרות הערכה וסטנדרטים לבחינות GCE במקצוע לימודי מדיה ברמה A/2

מטרת הערכה 4	מטרת הערכה 3	מטרת הערכה 2	מטרת הערכה 1	מטרות הערכה
<p>הנבחנים יהיו מסוגלים *לבחור, לארגן ולייצג מידע רלוונטי ולהצליבו בהתאם לדרישות. *לנתח פרספקטיבות תיאורטיות על חקר התקשורת. *להעריך פרספקטיבות אלה.</p>	<p>הנבחנים יהיו מסוגלים *להפגין יכולת מחקר, הכנת שיעורי בית וביקורת. *להמשיג ולפתח תוצר תקשורת במטרה להבין את הקודים והקונבנציות (מוסכמות) הרלוונטיים.</p>	<p>הנבחנים יהיו מסוגלים * לתאר ולהסביר מושגי מפתח בתקשורת, קונבנציות ותיאוריות בפירוט. *ליישם ידע זה במצבים נתונים במטרה להראות הבנה של מושגים קונבנציות ותיאוריות.</p>	<p>הנבחנים יהיו מסוגלים * לתקשר בדרך מתאימה מגובשת ומדויקת. *להפגין יכולת שימוש מתאימה במונחים מקצועיים ובמשלב.</p>	<p>מטרות הערכה</p>
<p>הנבחנים * יבחרו ויצגו מידע רלוונטי לפי הדרישות בצורה בטוחה. * יספקו ניתוח מפורט לש פרספקטיבות תיאורטיות למחקר התקשורת. * יעריכו את הפרספקטיבות באופן שמפגין יכולת.</p>	<p>הנבחנים * יוכיחו יכולת תכנון של תקציר פרויקט באופן מפורט ממוקד ואנליטי. * יציגו מחקר רלוונטי המבוסס על הבנה איתנה של שיטות מחקר. * יפתחו ויצגו תוצרי תקשורת באופן שיפגין ידע מבוסס של טכניקות הפקה והקשרים.</p>	<p>הנבחנים * יפגינו הבנה בטוחה של מושגי מפתח בתקשורת, קונבנציות ותיאוריות בהתאם לדרישות המפורטות. * יישמו ידע זה במידת הצלחה במצבים נתונים במטרה להראות הבנה של מורכבות התקשורת.</p>	<p>הנבחנים * יתקשרו בדרך מתאימה, מגובשת ומדויקת. * יבחרו ויישמו בעקביות, מונחים מקצועיים רלבנטיים ומשלב בהתאם למשימה.</p>	<p>גבולות A/B תיאורי ביצוע</p>
<p>הנבחנים * יבחרו דוגמות רלוונטיות גם אם בסיסיות להדגמה של דעותיהם. * יתארו פרספקטיבות תיאורטיות לגבי חקר התקשורת * יעירו לגבי האפקטיביות של גישות תיאורטיות.</p>	<p>הנבחנים * יציעו הוכחות בסיסיות ליכולת לתכנן תקציר פרויקט ויש צורך להתייחס אליו לפחות ברמת הזיהוי אם לא ברמת ההצדקה.</p>	<p>הנבחנים * יתארו מושגי מפתח בתקשורת קונבנציות ותיאוריות כנדרש במידת מה של דיוק. * יישמו את הידע ברמה בסיסית למצבים נתונים.</p>	<p>הנבחנים * יתקשרו באופן ברור גם אם לא לגמרי מדויק. * ישתמשו במינוח טכני מתאים ובמשלב בטווח מוגבל ו/או תוך הבנה מוגבלת.</p>	<p>גבולות E/U תיאורי ביצוע</p>

לפי הקוריקולום החדש של אנגליה, שיושם בשנים 2008-2010 וטרם פורסם במלואו, בגיל הרך (שלב 1) יש דרישה לפתח ידע, מיומנויות והבנת שפה, בשפה דבורה, האזנה, אינטראקציה חברתית ודרמה. המונחים מדיה או אוריינות מדיה אינם מופיעים באופן מפורש בקוריקולום של הגיל הרך, אך בקטגוריה "שפה", אפשר למצוא מטרות רלוונטיות לאוריינות מדיה. לדוגמה, בסעיף שיחה קבוצתית ואינטראקציה (C3) – "לקחת בחשבון מגוון נקודות מבט", או בסעיף דיבור – "לקחת בחשבון את צרכי המאזינים".

יש דרישה לשלב טכנולוגיות מחשב ומידע (ICT's) בהוראת כל המקצועות, להוציא ספורט, בשלבים 2-4 (מהיסודי ואילך), כאשר התלמידים ילמדו:

- למצוא את הנחוץ להם מתוך מגוון מקורות, למיין ולערוך סינתזה של מידע בהתאם לצורכיהם, לפתח יכולת להטיל ספק במידת הדיוק ולזהות סבירות להטיות.
- לפתח את רעיונותיהם תוך שימוש בטכנולוגיות מחשב, ולהגביר את איכות העבודה ורמת דיוקה.
- להחליף ולחלוק מידע באופן ישיר דרך אמצעי המדיה האלקטרוניים.
- לסקור, להתאים ולהעריך את העבודה, ולשקף באופן ביקורתי את איכותה ואת ההתקדמות בה.

9.1.2 שילוב חינוך למדיה בקוריקולום של מקצועות אחרים

במסגרת לימודי השפה האנגלית באנגליה, יש התייחסות לכישורי כתיבה, דיבור, האזנה וקריאה. בשלבים 3-4 (גילאי 11-16), יש דרישה ללמוד על מדיה ועל טקסטים של דימויים נעים (אורקוליים). במסגרת תכנית הלימודים החדשה באוריינות ומתמטיקה לכיתות ה' באנגליה, יש יחידת עבודה על נרטיבים המבוססים על לימודי קולנוע. במסגרת לימודי אמנות ועיצוב (רמה 1), יש הפניה במסגרת שימוש בחומרי יצירה גם למדיה דיגיטאליים כאמצעי לביטוי רעיונותיהם. גם ברמה 2 אין התייחסות מפורשת למדיה אך יש התייחסות למודעות ביקורתית, לתפקידים ולמטרות של האמנות ולעיצוב האמנות בתקופות שונות ובתרבויות שונות. כמו כן יש התייחסות להשוואה בין תרבותית, לקשר בין צורה ותוכן לבין מטרת התקשורת. ברמה 3 מושם דגש על עצמאות התלמיד, שליטתו בשפה החזותית ויכולתו לתקשורת באופן עצמאי ולהעביר באמצעותה רעיונות, רגשות ומשמעויות. ברמה 4, ההתייחסות לאמנות היא כאל תחום תרבות דינמי בעל עבר, הווה ועתיד. Media arts מופיע כאחד מתחומי האמנות. הספרות לא כלולה כאחת מהאמנויות כי היא חלק בלתי נפרד מלימודי האנגלית. מבחינת הערכה, יש דגש על הערכה ביקורתית והבנה של מגוון תחומי האמנות.

במסגרת לימודי אזרחות (שלב 1) אין התייחסות ספציפית למדיה, אך יש מטרות שהוראת מדיה יכולה להשתלב בהן, כמו: להתכונן לתפקיד כאזרחים, לבטא דעות ולהשתתף בשיחות סביב סוגיות, לחתור לשיפור בסביבה. בשלב 2 עדיין אין התייחסות מפורשת ללימודי מדיה. אך יש מטרות שהחינוך למדיה משתלב בהן באופן טבעי, כמו: לחפש מידע, לבטא דעות על סוגיות תרבותיות, מוסריות וחברתיות, להבין מהי דמוקרטיה ואילו מוסדות תומכים בה, להכיר בחשיבות של קהילות וקבוצות לחץ, להכיר את מגוון הזהויות והתרבויות באנגליה, להכיר ולערער על סטריאוטיפים, לפתח יחס של כבוד לשונה. בשלב 3, כבר יש סעיף מפורש (h3) העוסק בחשיבות המדיה בחברה, בידע ובהבנה הנחוצים לתפקודו של אזרח מיועד היטב, והתייחסות לסוגיות דוגמת זהויות ותרבויות או גלובליזציה. המיומנויות הנדרשות: ניתוח מידע ממגוון מקורות, ביטוי עמדה בכתב ובעל פה, השתתפות ביצירת ידע קבוצתי. עם זאת, אין התייחסות מפורטת או אזכור למיומנויות ניתוח של תקשורת חזותית. בשלב 4 לימודי האזרחות מרחיבים היבטים של שלב 3, לזיהוי ולשימוש במניפולציות סטטיסטיות, השתתפות בפעילויות קהילתיות ובדיונים בסוגיות בכל הרמות מהלוקלי לגלובלי.

בפרופיל של החינוך למדיה באנגליה, שנערך במחצית 2007, במסגרת מחקר של האוניברסיטה העצמאית ברצלונה עבור האיחוד האירופי¹¹, נכתב שבעוד שלימודי ICT שולבו ביעילות ובמהירות במערכת החינוך האנגלית, בכל שכבות הגיל, אוריינות המדיה אינה נמצאת בסדר עדיפות עליון. לימודי ICT הם בעלי אופי אינסטרומנטלי, אופרטיבי וטכנולוגי. הם חסרים את נקודת הראות של חשיבה ביקורתית ואת הטיפול של החברה הדמוקרטית וזכויות האזרח האופייני לחינוך למדיה. במחקר אף מפורטים הגופים המובילים העוסקים בפיתוח יחידות לימוד וגישות של חינוך למדיה

¹¹ ראו בקישור: http://ec.europa.eu/avpolicy/media_literacy/docs/studies/country/uk.pdf

Ofcom, British Film Institute, National Screen Agencies in Northern Ireland and Scotland, Media Education Association, The Centre for Study of Youth and Media.

Bazalgette (2005), ראש מחלקת החינוך במכון הבריטי לקולנוע, מבקרת את הנטייה של משרד החינוך באנגליה לאפשר קורסי בחירה בנושא מדיה לגילאי 14-19. היא טוענת שרק 6% מהתלמידים בשכבת גיל זו נהנים מלימודי מדיה סדירים באנגליה. יש הזנחה מוחלטת של אוריינות המדיה בגילאי 5-14. לטענתה, אם אוריינות המדיה היא כה חשובה, עליה להיות מיושמת כלימודי חובה החל מהגיל הרך, על ההיבטים התרבותיים, הביקורתיים והיצירתיים שלה. לפי הכתוב בקוריקולום החדש, לא יחול שינוי במצב זה, ועדיין לימודי התקשורת יתאפשרו כמקצוע בחירה בשלב 4 ולא כמקצוע חובה שמפתח את אוריינות המדיה מהגיל הרך ואילך.

9.2 תכניות לימודים בתקשורת בדנמרק¹²

9.2.1 כללי

איסוף החומר לפרק זה, כמו בפרקים האחרים, מבוסס על ליקוט ממגוון מקורות אינטרנטיים, בשל היעדר מאמרים פדגוגיים מעמיקים העוסקים בתכניות הלימודים בתחום התקשורת בדנמרק, ובשל הביזור הגדול של מערכת החינוך הדנית וחופש הפעולה הרב שניתן לבתי הספר ולמורים בכלל ולמורים בתחום זה בפרט.

הבחירה להרחיב את תיאור החינוך למדיה בדנמרק נובעת מכך שיחסית ליתר מדינות הסקירה, דנמרק היא מדינה קטנה יותר, ולכן קל יותר לספק תמונה כוללת ומקיפה של החינוך למדיה בהשוואה למדינות האחרות. כמו כן, בתכנית זו יש מאפיינים רבים המשותפים לתכניות במדינות האחרות וניתן לספק תמונה כוללת, שלמה פחות או יותר, של המידע בכל הקטגוריות¹³.

מערכת החינוך בדנמרק כוללת בית ספר יסודי (כיתות 1-9 ולעתים 10) ובית ספר תיכון (כיתות 10-12 או 11-13). המעבר לתיכון אפשרי בכיתה 9 או 10, תלוי בהערכת הבשלות של התלמידים. לתלמידים המצטיינים בספורט או במוסיקה יש מסלול תיכון ארבע שנתי. הגן אינו מהווה חלק ממערכת החינוך – רוב הילדים נמצאים בפעוטונים בגילאי 1-3 שנים ובגנים עירוניים עד גיל 6-7.

באופן כללי, מערכת החינוך הדנית אינה ריכוזית. היא מתווה הנחיות כלליות אך מותירה סמכויות והחלטות רבות בידי בתי הספר והמורים. המורים בוחרים, ולעתים אף מפיקים (כקבוצות או כבודדים), את ספרי הלימוד ואת דוגמות ההמחשה בהתאם למטרות המוגדרות בתכנית הלימודים. חומרי הלימוד המצולמים יקרים בשל זכויות יוצרים. ניסיונות לכפות "מלמעלה" רשימת יצירות קנוניות בלימודי ספרות ותרבות וניסיונות לחזור לשיטות של שינון נתקלות בהתנגדות קשה מצד המורים. אין ספרי לימוד מחייבים, ובכל בית ספר יש ועדה הקובעת

¹² המקורות לפרק זה הם תכניות הלימודים של דנמרק, כפי שמפורסמות באתרי האינטרנט של משרד החינוך, וכן ראיונות ותחקירים שקיימה עבורנו החוקרת והמתרגמת הדנית ציפורה קרגלונד עם האחראי על המקצוע בדנמרק ועם מורה לתקשורת.

¹³ רשימת אתרי האינטרנט של תכניות הלימודים שבהם נעזרנו מופיעה בסעיף 13, בסוף מסמך זה.

באילו ספרי לימוד ישתמשו המורים, בהתאם לתכניות הלימודים. האילוצים המכריעים בשאלה אילו מקצועות בחירה יילמדו ואילו ספרי לימוד הם בעיקר אילוצים תקציביים.

תכניות הלימודים בדנמרק לבתי ספר יסודיים מגדירות את המטרות הלאומיות, את מטרות המקצוע, את תחומי הידע העיקריים ואת הכישורים הנדרשים בסיום, ובנוסף הן מגדירות את המטרות בכל שלב. בגיל הגן הן מגדירות גם את התכנים המחייבים. כאשר תכניות הלימודים מקבלות אישור מהרשויות המקומיות הן הופכות למחייבות ולמשותפות לבתי הספר. במערכת החינוך הדנית נלמדים 42 מקצועות המתחלקים ל-16 מקצועות חובה ול-26 מקצועות בחירה. מקצועות הבחירה יכולים להיות ייחודיים לבתי ספר מסוימים או לרשות מקומית מסוימת. היקף לימודי מדיה בבית הספר מותנה במספר מינימלי של תלמידים המעוניינים ללמוד אותם.

בחינוך היסודי המקצוע מדיה לא קיים כמקצוע ליבה, אך יש התייחסות להוראת מדיה במסגרת לימודי השפה הדנית. בדנמרק אין הפרדה בין לימודי הלשון, הספרות והתרבות הדנית – יש שילוב של לשון, ספרות, תרבות ותקשורת במסגרת המקצוע "דנית". מדיה, אינטרנט ומחשבים משולבים עם "נושאי רחב" ועם כל מקצועות הלימוד, בעיקר כמקורות מידע, המחשה, וכאמצעי חקר, יצירה וביצוע עבודות. כמו כן יש בתי ספר יסודיים שבהם לימודי המדיה הם מקצוע בחירה.

לימודי מדיה כמקצוע בחירה בבתי ספר יסודיים יכול להילמד רק בשתי רמות – B ו-C (זאת בהשוואה למקצועות בחירה אחרים הנלמדים בשלוש רמות). החלוקה לרמות, בדומה לחלוקה ליחידות לימוד לבגרות בישראל, מבטאת את רמות ההעמקה והלימוד של המקצוע וגם את היקף שעות הלימוד. ברמה B היקף הלימודים 200 שעות לימוד במשך שנתיים, וברמה C היקף הלימודים 75 שעות לימוד במשך שנה. מקצועות החובה, כמו דנית, יכולים להילמד רק ברמה הגבוהה ביותר – A. היקף הלימודים בשפה הדנית ברמה A הוא 260 שעות לימוד, המתחלקות בין שלוש שנות לימוד. מנהל בית הספר עצמאי להחליט על סוג והיקף מקצועות הבחירה.

מדיה ומקצועות תקשורת נוספים (צליל, קולנוע, מחשבים) נלמדים כמקצוע בחירה בכיתות 8-10, בהיקף משתנה הנקבע על ידי בית הספר. המקצוע "מדיה" נלמד בתיכון ברמות B (200 שעות, שתי שנות לימוד) ו-C (בלבד 75 שעות, שנת לימוד אחת). בתכנית הלימודים של המקצוע מדיה בתיכון, צפויים להיכנס שינויים שיכנסו לתוקף בכיתה העשירית, החל מ-2009-2010.

9.2.2 הוראת תקשורת בכיתות 8-9-10 כמקצוע בחירה

המקצוע מדיה יכול להילמד בכיתות הגבוהות של בתי הספר היסודיים – כיתות 8 ו/או 9 ו/או 10. כמו כן, חלקים מהתכנית ניתן ללמוד בשילוב בין-תחומי עם מקצועות לימוד אחרים בתכנית הלימודים. תכנית הלימודים מדגישה במטרותיה הן את חוויית היצירה והן את האנליזה של המדיה, הן את הבנת המדיה ואת השימוש במדיה והן את הביטוי העצמי באמצעות המדיה: "המטרה בהוראת מדיה, לאפשר לתלמידים באמצעות חוויה, יצירה ואנליזה, לפתח את כישוריהם להבין ולהשתמש במדיה. תוך כדי עבודה עם אמצעי תקשורת שונים ירכוש התלמיד תובנות בתקשורת ויתאפשר לו להשתמש במדיה שונים ככלי לביטוי עצמי". תכנית הלימודים

יוצאת מהנחת מוצא שהמדיה חשובה ויש להנחיל עמדה זו גם לתלמידים: "התלמידים צריכים לרכוש הבנה של חשיבות אמצעי תקשורת ההמונים הן בתרבותם והן בתרבויות זרות, על רקע זה יוכלו לפתח את אפשרויות הפעולה שלהם בבית הספר ומחוצה לו". ההוראה מתבססת על תוצרי מדיה מקצועיים, יצירה עצמאית של התלמידים, ספרות מקצועית ומחקרים על חשיבות המדיה ותפקידיה בחברה.

לתכנית שלושה מוקדים: יצירה בתחום המדיה, אנליזה של המדיה, חשיבות המדיה בחברה. ניתן ללמד את שלושת המוקדים ברמות שונות של העמקה תאורטית, תרגול, יצירה ורפלקסיה. ההתקדמות וההעמקה יכולים לקבל ביטוי בהיקף של הסוגות וערוצי המדיה, שמשמשים הן לניתוח והן ליצירה. השאיפה היא לעסוק בתכנים ובסוגות מדיה הרלוונטיים לתלמיד ושהם בעלי עניין ציבורי. ההנחיה היא להתקדם מסוגות וערוצים פשוטים למורכבים יותר. לדוגמה, לומדים לנתח תצלומים לפני שלומדים לנתח תמונות נעות וסרטים. יש שאיפה לקשר את הלימודים הן לנושאי רוחב והן ללימודים במקצועות אחרים. יש שאיפה לקשר הדוק ולהשפעות הדדיות בין הלימודים העיוניים המבוססים על אנליזה, לבין השימוש במדיה והיצירה בלימודים המעשיים. לאורך כל מרכיבי התכנית מודגש שהן האנליזה והן ההפקה צריכים להיות מגוונים ולתרום להכרה בחשיבות המדיה בחברה ולהבנת תפקידיה כיוצרת מידע, עמדות וערכים. יש לשקף את מטרות ההוראה ואת דרישות התכנית לתלמידים, ואף לשתפם בהערכה.

מטרות העל של שלושת המוקדים

9.2.2.1 יצירה בתחום המדיה

מטרות

ההוראה צריכה להוביל לכך שהתלמידים ירכשו ידע וכישורים שיאפשרו להם ליצור תוצר מדיה אלקטרוני ומודפס, מהרעיון עד לתוצר מוגמר. התלמידים צריכים להפעיל טכניקות שונות ומכשור לצורך הכנה ועיבוד מצגות, הם צריכים להכיר את מלאכת המדיה, להשתמש בשפות ובהיבטים האסתטיים של המדיה, להכיר סוגות ושילובים בין סוגות, עליהם לתכנן ולבצע תוצר מדיה בעבודת צוות. ברמת ההעמקה הגבוהה ביותר, נוסף המימד של הבנה והשתתפות בתהליכים חברתיים ודמוקרטיים. תחומי היצירה ברמה זו הם: מדיה מודפסת, קול, תמונות נחות, תמונות נעות, מולטי מדיה.

ספירליות (פרוגרסיביות) של נושאים

עבודות ההפקה מתפתחות בדרגות קושי שונות בתוך כל מדיום, מדפוס למולטימדיה:

- דפוס: עיתון, עלון בית ספר, שיר, סיפור, כרזות.
- מדיה אלקטרונית: קטעי קול, פרסומות רדיו, שידור חדשות, סרט קצר.
- מחשב ומולטימדיה: משחק מחשב, יצירת מולטימדיה, דף בית.

9.2.2.2 ניתוח (אנליזה) של המדיה

הוראת המקצוע צריכה להוביל לכך שהתלמיד ירכוש ידע וכישורים שיאפשרו לו:

- לנתח ולהעריך את השימוש שלו ושל האחרים במדיה.

- להעריך את הכוונות העומדות מאחורי יצירת טקסטים תקשורתיים.
- לנתח טכניקה, מקצועיות ואסתטיקה של טקסטים ותהליכים תקשורתיים.
- להעריך מדיה שונות, סוגות ומולטימדיה, כלים שונים של מידע ותקשורת.
- לערוך ניתוח והערכה של תוצרי מדיה מקצועיים, תוצרי מדיה של התלמיד ושל אחרים.
- להעריך טקסטים בהתאם לקהל היעד שלהם.

ספירליות הנושאים לפי סוגים של ערוצי מדיה וסוגות מדיה:

- תקשורת סלולרית, אינטרנט ומדיה כתובה.
- מידע דרך מדיה כתובה, רדיו וטלוויזיה, אינטרנט, מולטימדיה ופלטפורמות מקומיות מבוססות רשת.
- יצירות מדיה: קול, תמונה, וידיאו, כתיבה יצירתית, כתיבה מקצועית, פרסומת.
- סוגות מדיה מעורבות, כגון: תכניות מציאות בטלוויזיה.

9.2.2.3 חשיבות המדיה בחברה

ההוראה צריכה להוביל לכך שהתלמידים ירכשו ידע וכישורים שיאפשרו להם:

- לאפיין תיווך באמצעי התקשורת האלקטרוניים והמודפסים.
- להכיר דפוסי מדיה והרגליהם.
- לדעת להבחין בין התבטאויות בדיוניות לבין התבטאויות מציאותיות, וכן להבחין בין סוגות שונות ושילובים של סוגות במדיה.
- להבין את ההשפעות של המדיה על אישיותם ועל התפתחותם של ילדים ובני נוער.
- להבין ולהעריך את תפקיד וחשיבות המדיה בחברה הדנית הגלובלית.

ספירליות הנושאים לפי:

- תהליכי תקשורת.
- סוגות מדיה: דרמה, אופנים לספר סיפור.
- תקופות בהיסטוריה של המדיה והתפתחותה.
- סוגים של תפקידים חברתיים, תרבותיים, פסיכולוגיים ואסתטיים של המדיה.

9.2.2.4 הערכה

שלושת המוקדים האלה יכולים להשתלב זה בזה, הן בתכנון המערך הלימודי והן בהערכתו. ההערכה צריכה להתאים למטרות ההוראה, והיא יכולה להתבצע בשיחה בכיתה, בקבוצות קטנות או באמצעות מילוי שאלוני הערכה שנכתבו בהקשר לתהליך שתוכנן ובוצע. ניתן להעריך את כישורי התלמיד, השימוש בציוד טכני, שיתוף הפעולה, הצגת התוצר ואיכות התוצר. חשוב ביותר שלקחי ההתנסות והדעות המובעים בהערכה ישמשו להמשך התהליך.

9.2.3 שילוב מדיה בלימודי דנית רמה A בתיכון

במסגרת תכנית הלימודים של השפה הדנית ברמה A, יש שילוב של לשון, ספרות ומדיה, ולימודי המדיה מהווים היקף של שישית משעות הלימוד. התכנית מדגישה את הרכישה של צורות ביטוי ספרותיות ולא ספרותיות, את הבנת משמעותן ואת החשיבה הביקורתית, על מנת לקדם את "יכולתו של התלמיד להתמצא ולפעול בחברה מודרנית ודמוקרטית בעלת אוריינטציה גלובלית". התכנית מדגישה מודעות אסתטית, שליטה לשונית ורפלקסיה לשונית, מפגש עם מגוון טקסטים שתורמים ל"התפתחות המודעות העצמית של התלמיד והבנתו את סביבתו, שמהווים בסיס להתפתחות זהותו העצמית והחברתית".

לפי המטרות, התכנית שואפת לקדם את ההיבטים האלה:

ביטוי מדויק ומגוון בכתב ובעל פה:

- ידע לשוני בכתב ובעל פה, דקדוקי וסגנוני.
- שימוש במגוון סוגות לשוניות וברטוריקה על צורותיהן (להקריא, לספר, לתקצר, לערוך, לנהל דו-שיח, דיון).
- הבנת תפקידי הלשון ותרומתם ליחסים בין אנשים ולחיי החברה.
- הכרת הספרות הדנית והפרספקטיבה הנורדית, האירופאית והעולמית.
- הכרת ההיסטוריה של הספרות הדנית ויחסי הגומלין שלה עם התרבות והחברה.

מספר מטרות קשורות באופן ישיר יותר לחינוך למדיה, אינטרנט ומחשבים:

- להשתמש במינוח של ניתוח טקסטים באופן מגוון ושיטתי, תוך פירוש והערכה של טקסטים ספרותיים ושאינם ספרותיים ואפיון לשוני שלהם.
  - לקרוא ולהסיק מסקנות לגבי חשיבותם של טקסטים מודפסים ואלקטרוניים כדי להבין את מערכות הגומלין בין טקסט לתמונה.
  - לנווט בטקסט על צג, לאסוף, למיין ולהשתמש בחומרים מודפסים ואלקטרוניים.
- חומר הליבה בתכנית, המתייחס למדיה, עוסק בעיקר בסוגות אלה: חדשות, תכניות תיעודיות, תכניות בדיוניות, צורות ביטוי חזותיות ותאוריות בתקשורת. לפי תכנית הליבה, על התלמיד להשתתף בהפקה אחת של תוצר מדיה.

יש אפשרות להרחיב את לימודי התקשורת במסגרת הוראת הדנית בהיקף של 15% נוספים. בפרק ההרחבה יש מטרות נוספות רלוונטיות לחינוך למדיה, תוך מיזוג עם מטרות מתחום טכנולוגיות המידע: "בעזרת המדיה יוכל התלמיד לחפש מידע. ההוראה צריכה להכשיר את התלמיד לעצמאות בחיפוש מידע בין היתר ברשת וממקורות אלקטרוניים אחרים... התלמיד צריך להיות מסוגל למיין באופן ביקורתי וענייני את המידע ולהשתמש בו גם בתחומים נוספים...". "תלמידים רבים מגיעים עם ידע רב בתחום התמונה והמולטימדיה. בעבודתו עם מדיה במקצוע דנית, צריך התלמיד לדעת להשתמש בידע מוקדם זה ולהרחיב ולהעמיק ידע זה לתחום שלא הכיר קודם לכן, לשיטות של אנליזה ביקורתית, פרשנות ופרספקטיביזציה של הטקסט...".

סוגת החדשות הוא סוגה מרכזית, והדגש הוא על הקשר בין היבטים לשוניים של טקסטים חדשתיים לבין תפיסת המציאות הנוצרת בעקבותיהם. גם כאן התלמיד נדרש לגלות ביקורתיות, עליו "לרכוש מודעות ביקורתית לגבי הסוגות השונות של חדשות: ראיונות, ידיעות וכתבות חדשותיות, מאמרי פרשנות, להבין את הדומה והשונה ביניהן ולהבין את הביטוי בערוצים השונים של סוגות אלו: עיתון יומי, טלוויזיה, רדיו, ואינטרנט".

למה הכוונה ב"מודעות ביקורתית"? – מהציטוט הבא עולה שהוראת השפה בונה את הבסיס למודעות ביקורתית, שממנה יבנה התלמיד את נקודת המבט שלו כלפי עולם המדיה הסובב אותו: "לתלמיד צריך להיות ברור שגישתו לטקסטים צריכה להיות שיטתית. הטקסט מספק תשובות שונות בהתאם לשאלות ששואלים עליו... לקריאת טקסטים מתקשרים שיקולים תאורטיים שונים והתלמיד צריך להיחשף לשיטות ניתוח שונות: ניתוח ביוגרפי, ניתוח מבנה, ביקורת אידאולוגית, דה-קונסטרוקציה... רשמית יש להבחין בין ניתוח, פרשנות ופרספקטיביזציה, למרות ששלושתם קשורים זה בזה בעבודה על טקסטים. העבודה על טקסט צריכה לכלול אנליזה חוקרת, פרשנות חוקרת ופרספקטיביזציה המקשרת את הטקסט עם הקשרים מחוץ לטקסט – קישור לסוגה, להיסטוריה ולנושא – המשתלבים זה בזה".

9.2.4 הוראת מדיה בתיכון ברמה B

בנוסף לשילוב מדיה בלימודי דנית, תלמידי תיכון יכולים לבחור בלימודי מדיה כמקצוע בחירה – בבתי ספר המציעים זאת. במסגרת התיכון אפשריות שתי רמות: B ו-C. לימודי מדיה כמקצוע בחירה מתקיימים בבתי ספר תיכון עיוניים ובבתי ספר אקסטרניים. למרות שבבתי ספר עיוניים המקצוע מוגדר כמקצוע אמנותי ובבתי ספר אקסטרניים הוא מוגדר כמקצוע מעשי, התפיסה של תכניות הלימוד משותפת ומבוססת על שילוב בין לימודים עיוניים אנליטיים לבין לימודים מעשיים.

לימודי מדיה כמקצוע בחירה מתרכזים בקולנוע ובטלוויזיה, בהיבטים האסתטיים, התקשורתיים והתרבותיים, והדגש הוא אמנותי-מעשי. מטרות העל של התכנית הן: לספק לתלמידים כלים לביקורת של קולנוע וטלוויזיה, להבנת צורות ביטוי שונות ולהערכת המידע וההשפעה שלהן. בעזרת כלים אלה יהיו התלמידים משתמשים ביקורתיים ויוצרים פעילים בתחום הקולנוע והטלוויזיה. בשני המישורים – התאורטי והמעשי – יש התייחסות להיבטים היסטוריים, תרבותיים וחברתיים. יש שילוב וזיקה בין עבודה תיאורטית-אנליטית לבין הפקות מדיה, בין למידה אינדוקטיבית ללמידה דדוקטיבית.

העבודה התאורטית-אנליטית מתבססת על ניתוח של סרטים ותכניות טלוויזיה. מומלץ להתחיל בנייתו שוטים קצרים ולהעלות בהדרגה את מורכבות הטקסט, עד לניתוח סרט שלם. גם בהפקה, מומלץ להתחיל בתרגילי הפקה פשוטים ולהעלות את רמת המורכבות. מומלץ לשלב סיורים בארגוני מדיה, להשתמש במחשבים, הן כאמצעי לחיפוש מידע והן כטכנולוגיות לעיבוד טקסטים ועריכה דיגיטלית.

9.2.4.1 מטרות התכנית

מטרות התכנית מחולקות לשני חלקים – תאורטי ומעשי. ברמה התאורטית – התלמיד נדרש להיות מסוגל להבין ולהשתמש במונחים מקצועיים ובשיטות ניתוח של סרטים והפקה; התלמיד נדרש להבין ולהסביר תנאי הפקה מקצועית, סוגות, תבניות דרמה וצורות סיפורת; לקשר בין תוצרי מדיה לקהלי יעד; להבחין בין עובדות לבדיון וצורות המערבבות ביניהם; הוא נדרש לתפיסה רחבה (פרספקטיביזציה) היסטורית, חברתית ותרבותית של חומר הלימוד בתחום הקולנוע והטלוויזיה. הלימודים התאורטיים מתבצעים משלוש זוויות: אסתטית – שימוש בשפה האמנותית, תקשורתית – ניתוח קהל יעד של הטקסט, כוונות המוען, השפעות על קהל והקשר שלהם לטקסט, ותרבותית – אילו הקשרים היסטוריים, חברתיים ותרבותיים נכללים בהפקה?

ברמה המעשית – התלמיד נדרש להיות מסוגל להשתמש באופן עצמאי במגוון מכשירי הקלטה ועריכה; להבין ולתכנן את תהליכי ההפקה מכתיבת התסריט ועד לצילום ועריכה; להשתלב בעבודת צוות; להשתמש בידע ובמונחים מקצועיים בהפקה ובהסבר של תהליכי ההפקה; להבין את הקשר בין צורה, תוכן, ייצוג וקהל יעד; להתייחס באופן אנליטי לתהליך ולעבודתו.

9.2.4.2 נושאי הליבה הם:

- מונחים מקצועיים של שפת הקולנוע והטלוויזיה.
- מודלים שונים של אנליזה – ניתוח של: סוגה, פורמט תכנית, מערך שידור, כוונות היוצר, שוטים (shot to shot), מיקום היצירה בסוגה ראשונית ומשנית, בהקשר היסטורי והפקתי.
- תבניות של דרמטורגיה וסיפורת: סוגי מספרים אובייקטיביים וסובייקטיביים, מבנה הדרמה ומרכיביה, מבנים דרמטיים בסיסיים, כמו המודל ההוליוודי, מודל שלוש הפעילות, המודל הגלי, הדמויות והשימושים בהן. לתת לכך ביטוי מעשי בתשקיף, תסריט ו-story board.
- אפיון עובדות, בדיון ועירוב ביניהם במגוון סוגות טלוויזיוניות וקולנועיות: חדשות, תכניות תיעודיות, סדרות, מלודרמה, סרטי מלחמה, מערבונים, סרטי גנגסטרים וסרטים תיעודיים.
- סוגות – התכנית עוסקת בסרטים קצרים, סרטים תיעודיים ועלילתיים, סרטים ניסיוניים וסרטי אנימציה, סדרות דרמה, תכניות בידור, חדשות, ספורט, וידאו קליפים ופרסומות.
- תנאי הפקה בתעשיות הקולנוע והטלוויזיה ברמה הלאומית והבין-לאומית (המודל ההוליוודי מול מודל ה-Author האירופאי, היבטים כלכליים, ארגוניים, היבטים של הפקה והפצה).
- היסטוריה של הקולנוע והטלוויזיה – התפתחות טכנולוגית מהסרט האילם, הסרט המדבר, המעבר לצבע, התפתחות הפורמט הרחב עד לפורמט הדיגיטלי הממוחשב. התפתחות זרמים אמנותיים בקולנוע: האקספרסיוניזם הגרמני, המונטאז' הרוסי, הקולנוע האפל (film noir), סרטי הגל החדש בצרפת, הקולנוע האמריקאי החדש, פוסט-מודרניזם, סרטי ה-Dogma הדניים, התפתחות הקולנוע הדני, לידת הטלוויזיה והתפתחות הטלוויזיה הציבורית והמסחרית.
- תכנון הפקה על שלביה (תקציר, תסריט, תסריט צילומים), תחקיר, מקדם הפקה ועד אחרי הפקה, בעלי תפקידים בהפקה.

- עקרונות וטכניקות של הקלטה ועריכה – צבע, חדות, תאורה, תנועת מצלמה, יציבות סגנון, עוצמת קול ואיזון בין ערוצי קול, קצב, מהירות וסגנון עריכה המשרתים את כוונות היוצר ואת קידום העלילה.
- תקשורת וייצוגים – ייצוגים של קבוצות שונות וסטריאוטיפים.

חומר הרחבה נוסף לנושאי הליבה

העמקה נוספת אפשרית באמצעות קישור בין הידע ההיסטורי לבין מה שקורה עכשיו בתחומי הקולנוע והטלוויזיה. ניתן לנתח התפתחות של סוגות עד ימינו אנו. למשל, לנתח את ההשלכות של סרטי הקולנוע האפל על סרטי שנות ה-90, לנתח את הקשר בין אידאולוגיה, משברים ומלחמות לבין התפתחות הסוגות בקולנוע ובטלוויזיה, לנתח את התפתחות הטלוויזיה מטלוויזיה הנשלטת על ידי מונופול לטלוויזיה הפועלת בסביבה תחרותית. כיצד הטלוויזיה האמריקאית, הגלובליזציה, השוק המשותף, הליברליזציה של שוק התרבות באירופה, השינויים בתפקידי המדינה והחשיבות של הבידור משפיעים על החדשות. גלגולי מדיה לסוגות ולערוצים חדשים – איך אותו אירוע או נושא מתגלגל מערוץ לערוץ ומסוגה לסוגה. הרחבה מעשית – ניתן לשלב את לימוד עקרונות העבודה העיתונאית הן כבסיס להפקות טלוויזיוניות והן כבסיס להפקות המבוססות על התלכדות המדיה באינטרנט. חומר נלווה נוסף יכול להיות קשור למודלים ותאוריות המתייחסות ליצירת תסריטים. אפשר להרחיב את הצפייה בסרטים על הפקות, את התרגול העוסק בחיקוי סגנונות של סוגות בהפקה, לשלב הוראת דרמה ומשחק או לשתף שחקנים מקצועיים בהפקות עלילתיות, להרחיב את התחקיר, לשכלל את ההיכרות עם טכניקות עריכה מורכבות ומתוחכמות, לשלב ביקורים באולפן הפקות, להשתתף כקהל בהפקות טלוויזיה ולקיים הרצאות עם דמויות מפתח מעולם הקולנוע והטלוויזיה.

9.2.5 הערכה

התלמיד חייב להתנסות במהלך לימודיו בשלוש הפקות גדולות (תיעודית ו/או בדיונית), ובשלושה הליכי ניתוח תאורטי. ההערכה תתבצע באמצעות שאלוני משוב, מבחנים ופרויקט הפקה. בנוסף להערכה השוטפת במהלך השנה, משוב של המורה והתלמידים על התוצרים, יערך מבחן בעל פה, המחולק לשני חלקים: מבחן על עבודתו המעשית של הנבחן; ומבחן על החומר האנליטי-תאורטי.

המבחן המעשי ברמה B

הבסיס למבחן המעשי, שנערך בעל פה, הוא התוצר האחרון שהפיק צוות תלמידים. לאחר הצגה קבוצתית משותפת של התוצר בפני בוחן חיצוני, המכילה גם התייחסות לשיקולי ההפקה ולפרספקטיבה של היצירה, יתבצעו שיחות העמקה של הבוחן עם כל אחד מהתלמידים (15 דקות לנבחן) ויינתן ציון אישי לכל תלמיד. בנוסף יתקיים מבחן בעל פה, עם חומר פתוח (אך ללא אמצעי תקשורת עם הסביבה). זמן ההכנה למבחן הוא 30 דקות. הבסיס למבחן הוא קטע צפייה באורך 7 דקות, שלא נלמד בכיתה (מעין מבחן unseen). לתלמיד תהיה אפשרות בחירה של אחת מתוך 4 שאלות. תלמידים שונים יכולים להשיב על שאלות זהות. התלמיד יתבקש להשיב על שאלות יישומיות הנוגעות לחומר הלימוד ורלוונטיות לקטע הצפייה, ולנתח את הקטע לפי ההקשרים והגישות הרלוונטיות (פרספקטיביזציה).

קריטריונים להערכת הנבחן: התאמת הנבחן למטרות התכנית.

בבחינת התוצר והתהליך של ההפקה שמים דגש על:

- מורכבות ודיוק האמצעים הקולנועיים (תמונה, קול, אור, צבע, סינכרוניזציה בין עריכת קול ותמונות נעות).
- התאמה בין מטרת הטקסט לתכנים ולביצוע.
- התאמה בין קהל היעד לתכנים ולביצוע.
- ניתוח מנומק, ביקורתי ורפלקטיבי של התהליך והתוצר והצעת הצעות לשיפור. בהערכה של הצגת החומר והסברתו מושם דגש על:
- יכולת הנבחן לנמק את בחירות השפה, הדרמטורגיה והסיפורת שנבחרו.
- יכולת להסביר את ההיבטים החברתיים של העבודה.
- יכולת לנתח את התוצר שהפיקו ואת תהליך ההפקה. בהערכה של ניתוח קטע צפייה (ציטטה) יושם הדגש על:
- הניתוח וההסבר של התלמיד לשפת הסרט.
- ההבנה של התלמיד את היחסים הדרמטורגיים הסיפוריים ואת הסוגה.
- פרספקטיביזציה של חומר הלימוד.
- פרספקטיביזציה של ההיבטים ההיסטוריים, החברתיים והמעשיים.

התלמיד מקבל ציון אחד המבוסס על כל מרכיבי המבחן שהוזכרו לעיל. הציון ניתן על פי סולם חדש ובו 7 שלבים. הקווים הבסיסים למתן הציון מופיעים בלוח 4.

לוח 4: קווים בסיסיים למתן ציון

תיאור	ציון
התלמיד מפגין הבנה מעמיקה של המקצוע וממלא אחר מטרות המקצוע בלא חסרים בעלי משמעות. התלמיד מגלה עצמאות בשימוש במינוח המקצועי בכל מרכיבי המבחן. בעל יכולת אנליטית ורפלקטיבית, ומשתמש בה לבחינת ההפקה העצמית שלו. טעויות קטנות אינן פוגמות בהתרשמות הכללית של יכולתו של התלמיד.	12
הצגה ברמה טובה, מילוי טוב של מטרות המקצוע אך עם חסרים שונים. התלמיד מגלה חוסר ביטחון בשימוש במינוח המקצועי, ובאנליזה של הציטוט. יכול להסביר טיבה של הפקה טובה אך הסבריו לוקים בחסר.	7
ממלא אחרי תנאי המינימום של מטרות המקצוע. שימוש חסר או לקוי במינוח המקצועי. לאורך כל הדרך של אנליזה והסבר של הציטטה וההפקה העצמית - מפגין התלמיד חסרים וליקויים.	02

הלימודים ברמה C בבתי ספר תיכוניים אינם שונים מהלימודים ברמה B – המטרות, הרציונל, עקרונות המקצוע ונושאי הליבה דומים בשתי הרמות. ההבדלים בין שתי הרמות הם בכמה דברים: ברמה B התלמידים נדרשים להעמקה רבה יותר בניתוח. ניתוח ופרספקטיביזציה מופיעות בתדירות גבוהה יותר בתכנית הלימודים. כמו כן ברמה B יש יותר תאוריות ומודלים בהשוואה למודל בסיסי כמו מודל התקשורת הנדרש ברמה C. ברמה B יש דרישה להעמיק

בהיבטים היסטוריים ותאורטיים, וכן יש דרישה להפקות מורכבות יותר – התלמידים נדרשים לכתוב גם תסריט ולהפיק סרט עלילתי או תיעודי קצר. בהתאם לכך, דרישות המבחן הסופי ב-C, על שני חלקיו התיאורטי והמעשי, צנועות יותר מאשר ב-B. ציטוט ה-unseen לניתוח קצר יותר, השאלות מתבססות יותר על הבנה, יישום וניתוח ופחות על ידע תאורטי מורכב.

9.3 החינוך למדיה בקנדה

9.3.1 סקירת מצב

לפי Hiens & Cho (2003), קנדה נחשבת למובילה עולמית בתחום החינוך למדיה. בהיותה "העכבר" שליד "הפיל" (ארה"ב), טבעי שתנהיג גישה אנליטית ורפלקטיבית יותר כלפי תרבות המדיה המחלחלת והמיובאת מארה"ב המתחרה.

החינוך למדיה בקנדה הוא בקורסים לצפייה (screen courses) שהוצעו בשנות ה-60 המאוחרות. אחרי גל של התלהבות, עברו קורסים אלו רפורמה בשנות ה-70. אולם תודות למאמצים עקביים של קבוצות מורים למדיה, החינוך למדיה צבר שוב תאוצה בשנות ה-80 וה-90. מורים הגיבו לאקלים הרווי במדיה ולהתפתחות תרבות הנעורים הפופולרית באמצעות שימוש בסרטים כאמצעי המחשה ויצירת עניין. באמצע שנות ה-70 אימצה המדינה פילוסופיה של חזרה ליסודות, והחינוך למדיה נזנח. החינוך למדיה חזר לבמה ב-1978, כאשר 70 מורים מטורונטו כינסו ועידה והקימו את Canadian Association of Screen Education¹⁴. בעקבות זאת פורסמו חומרי לימוד המאוגדים במדריך שיצא לאור ב-1979 ושמו: Media Literacy Resource Guide.

המדריך כולל רקע על מושגי מדיה, פעילויות לדוגמה, רעיונות לשילוב לימודי מדיה בתכנית הלימוד של התיכון. כחלק מלימודי גיאוגרפיה, למשל, המדריך מציע שתלמידים ישוו דימויי מדיה של ערים מרכזיות כמו דאלאס, ניו יורק, לוס אנג'לס, עם המציאות של ערים אלו. בפרק על מוסיקה פופולרית מוצע לדון בקטעי וידאו מוזיקליים ולשאול שאלות כמו, אילו דמויות נלעגות, מבוקרות או מוצגות באופן לא אטרקטיבי? כיצד סגנון הלבוש שלנו מושפע מסגנונם של כוכבי פופ? שיעורים אחרים עוסקים בזיהוי התמות של שירים פופולריים או בהשוואה של מוזיקה שאהובה על התלמידים למוסיקה שאהובה על הוריהם.

המדריך מגדיר שמונה עקרונות של אוריינות מדיה:

- 1) כל תוצרי המדיה הם תוצאה של הבנייה.
- 2) המדיה מבנה את המציאות.
- 3) הקהלים מנהלים משא ומתן עם המדיה על המשמעות.
- 4) למדיה יש השלכות מסחריות.
- 5) המדיה מכילה מסרים ערכיים ואדאולוגיים.
- 6) למדיה יש השלכות חברתיות ופוליטיות.
- 7) יש קשר הדוק בין צורה ותוכן.
- 8) לכל מדיום יש צורה אסתטית משלו.

¹⁴ כתובת האתר: www.aml.ca

לפני שהמדריך הופיע, משרד החינוך של אונטריו מינה את הארגון לספק סדנאות למורים ברחבי הפרובינציה. לפי הפרסום של הארגון, שלח המשרד עותקים למחנכים, למנהלים וליועצים חינוכיים. המדריך התפרסם בשפות צרפתית, איטלקית, ספרדית ויפנית, והפך למודל לתכניות לא רק בקנדה אלא גם בעולם כולו. חברי הארגון ממשיכים לארח סדנאות למורים מרחבי העולם, המבקשים ליישם חינוך למדיה.

ב-1987, שנתיים לפני צאת המדריך לאור, הייתה אונטאריו המחוז הראשון ששילב אוריינות מדיה כחלק מתכנית הלימודים. בשל "ההשפעה החזקה של המדיה המודפסת והאלקטרונית על חינוך". העקרונות המנחים של תכנית הלימודים מדגישים את "החשיבות ללמוד כיצד להבין ולפרש את פעולת המדיה", לא רק דרך ניתוח וידע של הקודים והפרקטיקות של התעשייה אלא על ידי "תכנון או יצירה עצמאית של מדיה על ידי התלמידים, תוך שימוש במגוון טכנולוגיות. שימוש במדיה כדי להעביר את רעיונותיהם יפתח בתלמידים את מיומנויות החשיבה הביקורתית וההבנה כיצד המדיה פועלת ומתוכננת כדי להשפיע על קהלים ולשקף את הפרספקטיבות של היוצרים".

לימודי מדיה הם אחד מארבעת היסודות של הקוריקולום באנגלית של אונטאריו, בכיתות 9-12, לצד קריאה, כתיבה ושפה. בדומה, "מיומנויות תקשורת" הן חלק מתכנית הלימודים באנגלית בכל כיתה ברמות 1-8. העקרונות המנחים של התכנית מחייבים הן פרויקטים של ניתוח ביקורתי והן פרויקטים של הפקת מדיה. כיום, יש לאונטאריו את אחת התכניות המקיפות ביותר של אוריינות מדיה. למרות הישגיה, יש ביקורת על התכנית של אונטאריו. החוקר רוברט מורגן, טוען שהתכנית היא יותר מדי דה-קונטקסטואלית (נטולת הקשרים ריאליים) ועליה להיות יותר ספציפית לניסיון החיים של קהליה, במיוחד כשמדובר בתלמידים משכבות חלשות.

בעקבות אונטאריו, גם במחוזות (פרובינציות) קנדיים אחרים שולבה אוריינות מדיה כחלק מלימודי האנגלית. כדי להימנע מ"המצאת הגלגל מחדש", שילבו המחוזות מאמצים כדי לבנות תכנית משותפת לכיתות K-12. כתוצאה מכך נוצרו שני ארגונים אזוריים:

- Western Canadian Protocol for Collaboration in Basic Education
- Atlantic Provinces Education Foundation

הארגון הראשון נוסד על ידי שרי החינוך של אלברטה, קולומביה הבריטית ומניטובה, והטריטוריות המערביות, סאסקצ'יוואן ויוקון ב-1993. השני, הקרן לחינוך של הפרובינציות של ארגון הטריטוריות האטלנטיות, נוסד ב-1995 על-ידי השרים של ניו ברונסוויק, ניו פאונדלנד, לאבראדור, נובה סקוטיה והאי ע"ש הנסיך אדוארד. לשתי הקבוצות יש פרוטוקולים המתייחסים ישירות לחינוך למדיה למרות שכל מחוז מייצר בנפרד סטנדרטים משלו.

מסקירת החינוך בקנדה שיצאה לאור על ידי שרי החינוך של קנדה עולה שבשנות ה-90 חלו שינויים דרמטיים בתכניות הלימודים של החינוך בקנדה שהיו להם השפעות גדולות על החינוך למדיה. למרות שלעשר הפרובינציות ולשלוש הטריטוריות בקנדה יש מערכות חינוך משלהן, נוצר שיתוף פעולה בפיתוח של מתווים לתכניות לימודים בנושאי הליבה. שני מסמכים שיצאו לאור בקנדה על

Atlantic ,Western and Northern Canadian Protocol for collaboration in education (WNCP) ידי Provinces Education Foundation (APEF) מבססים את המעמד הרשמי של החינוך למדיה בקנדה.

כיום די מקובל במעגלי החינוך בקנדה, שלהיות אורייני פירושו להיות מסוגל לקרוא, להבין ולבקר מידע על צורותיו השונות. גישה זו משתקפת בקוריקולום החדש של לימודי שפת האמנויות והאנגלית, שפותחו על ידי שני הארגונים הנ"ל, ובקוריקולום החדש שפותח באונטאריו ובקוויבק. הפוטנציאל הבין-תחומי של החינוך למדיה הוכר גם בתחומים שבהם יש למדיה תוצאות ומטרות כמו מדעי החברה, הבריאות, האזרחות ומסלולי קריירה ופיתוח אישי¹⁵.

ב-1993 שרי החינוך מקולומביה הבריטית, אלברטה, ססקציוואן, מניטובה, יוקון וצפון מערב הטריטוריות איגדו כוחות במסגרת ה- Western Canadian Protocol for Collaboration in basic education (WCP), ופיתחו קוריקולום משותף מגיל הגן עד י"ב. מסגרת החינוך של לימודי שפה אנגלית ואמנויות הושלמה ב-1997, וכל הפרובינציות עסוקות ביישומן ביצירת תכניות לימוד, מסמכי יישום ואסטרטגיות, ורעיונות להוראה במחוזותיהן. במסגרת זו ההבנה של טקסטים של המדיה מטופלת כמיומנות שפה מרכזית. מסגרת ההתייחסות לניתוח וליצירה של טקסטים מהמדיה היא דרך מיומנויות צפייה וייצוג.

תוצאות הקשורות למדיה (Media Related Outcomes) כלולות במסגרת לימודי אנגלית ואמנויות WNCP, באופן הבא: "תלמידים יאזינו, ידברו, יקראו, יכתבו, יצפו וייצגו כדי להבין ולהגיב באופן אישי וביקורתי על טקסטים דבורים, מודפסים ואחרים של המדיה", לפי התוצאות הללו:

- הבניית משמעות דבורה מודפסת ואחרת היא משמעותית לחיים בדמוקרטיה. בחברה טכנולוגית, התלמידים נדרשים להבין סוגים של רעיונות ומידע ממגוון גדל והולך של מקורות.
- באמצעות חקירה של טקסטים דבורים, מודפסים ואחרים של המדיה, התלמידים חווים מגוון סיטואציות, אנשים ותרבויות, ולומדים על עצמם.
- התלמידים מגיבים לטקסטים באמצעות שיקוף, ניתוח, סינתזה, הערכה ויצירה.

מסגרת עבודה דומה הופיעה בספטמבר 1995, במסגרת ה-APEF. ארבעת חברי הפרובינציות של ה-APEF השתמשו במסמך זה כבמתווה, תבנית, לחינוך לשפת האנגלית והאמנויות בפרובינציות שלהם. כיום בכל המחוזות ברור שהמושג אוריינות עוסק לא רק בקריאה ובכתיבה אלא בשפות חזותיות ובטכנולוגיות תקשורת. האוריינות החזותית מרכזית:

- "אוריינות חזותית היא היכולת להבין לפרש את הייצוג והסמלים של דימוי חזותי סטטי או נע, איך המשמעות של הדימויים מאורגנים ומובנים כדי ליצור משמעות, ואיך להבין את השפעתם על הצופים".

¹⁵ מידע נוסף אפשר למצוא בסרגל הצדדי של האתר במדור provincial overviews and media education outcomes.

- אוריינות מדיה היא היכולת להבין איך אמצעי תקשורת ההמונים (טלוויזיה, קולנוע, רדיו מגזינים) עובדים ומפיקים משמעויות, כיצד הם מאורגנים וכיצד משתמשים בהם באופן מושכל.
- אוריינות ביקורתית היא היכולת להבין כיצד כל הדוברים, הכותבים והמפיקים של טקסטים ויזואליים ממוקמים בהקשרים ספציפיים עם היבטים משמעותיים אישיים, חברתיים ותרבותיים.

במערך החינוכי הקנדי יש שתי פרובינציות עצמאיות – אונטאריו וקוויבק. אונטאריו הייתה הראשונה שהציגה בקוריקולום שלה, ב-1987, חינוך למדיה. תודות לפעולה והתארגנות נמרצת של מורים ומחנכים, הציגה אונטאריו ב-1998 קוריקולום חדש לכיתות 1-12. בכיתות 1-8 התלמידים עסקו במסגרת לימודי שפה בעיקר במדיה דבורה וחזותית. בכיתות 9-12 (secondary), מרכיב המדיה היווה רבע מלימודי השפה. בכיתה 11, התלמידים קיבלו נקודת זכות עבור לימודי מדיה. קוויבק פיתחה קוריקולום חדש לכיתות 1-11. הקוריקולום היסודי כולל תכנית המורכבת משמונה תחומי למידה רחבים – תפיסת עולם, בריאות ורווחה, תכנון קריירה אישי, יחסים חברתיים, מודעות לסביבה, זכויות ואחריות הצרכן, אזרחות וחיי קהילה. כל אחד מתחומים אלה כולל תוצאות הקשורות למדיה.

נראה כי האתגרים העכשוויים והעתידיים של החינוך למדיה בקנדה הם בעיקר איתור ופיתוח של משאבים מקצועיים וכלכליים. כיום, למרות השילוב של אוריינות מדיה בקוריקולום, מעט מדי מושקע בפיתוח של כוח אדם מקצועי, בשל היעדר משאבים, והמורים אדישים לשינויים בקוריקולום המציפים אותם. כך קורה שהדרישות הטכנולוגיות והאחרות, בצד המחסור במשאבים, תורמים לשחיקה ועייפות בקרב המורים. רבים זקוקים להכשרה מקצועית ספציפית, שאינה מסופקת להם, ונראה שייקח זמן עד שהשינויים הרשמיים בקוריקולום יחלחלו לשטח.

גישת התלמיד במרכז, והחדרת החשיבה הביקורתית לקוריקולום הלאומי, מטפחים תהליכי חקר ורכישת כישורי חשיבה ביקורתית ומחזקים את התמיכה בחינוך למדיה. האינטרנט תרם להתפתחות קהילות מקצועיות מקוונות של מורים ותורם להדגשת החינוך לתקשורת. לצד נושאים מסורתיים בחינוך למדיה, כמו: סטריאוטיפים, הטיות, דימויים של מגדר וקבוצות מיעוט, אובייקטיביות ונקודת מבט, אופנה, פרסום ודימוי עצמי, שאלות של תוכן ובעלות, גלובליזציה, קהלים ותכנים, יש נושאי לימוד חדשים בחינוך למדיה – האפקטיביות של אינטראקטיביות, הגנה על פרטיות, אנונימיות וזהויות, שנאה ברשת האינטראקטיביות ומניעה, השפעת טכנולוגיות חדשות על תקשורת אישית, הפוטנציאל של דמוקרטיה אלקטרונית, חופש הביטוי וצנזורה. בחברה שבה יש מיליוני מפרסמים ומעט שומרי סף, המיומנויות לפרש את השוק המקוון ולקבוע את ההבדלים בין עובדות לדעות הופכות משמעותיות מאוד. לסיכום, כישורי החשיבה הביקורתית והחינוך למדיה באים לידי ביטוי בקוריקולום החדש בקנדה, אך ייקח שנים עד שיחלחלו לזרם המרכזי של החינוך והפעילות בכיתות.

9.3.2 שילוב חינוך למדיה בקוריקולום של Ontario

לדוגמה, ניתחנו את השילוב של החינוך למדיה בקוריקולום של Ontario. החינוך למדיה בפרובינציה זו משולב במקצועות: שפה ואנגלית, חינוך גופני, בריאות, מדעי החברה והרוח, ולימודי קנדה והעולם. מטרות התוכן דומות למה שכבר הכרנו בתכניות לימודים שנסקרו קודם לכן (אנגליה ודנמרק), אולם בתכניות החינוך למדיה ב-Ontario בולט מרכיב הרפלקסיה כבר מהחינוך היסודי. בנוסף למטרות האורייניות הנפוצות של שילוב החינוך למדיה בלימודי שפה, כמו: הבנה של מגוון טקסטים, זיהוי של מגוון סוגות ומוסכמות, יצירה של מגוון טקסטים למטרות ולקהלים שונים, נוספה מטרה ייחודית – טיפוח הרפלקסיה של התלמיד על נקודות החוזק והחולשה שלו בניתוח טקסטים וביצירת טקסטים, במטרה לשפר את כישוריו.

הספירליות מתפתחת משנה לשנה בכמה צירים: סוג ומורכבות של שפות, סוגות, סוגיות, ורמת הביקורתיות. בעוד שבתכנית לימודי שפה לגילאי 1-8 יש התייחסות מפורטת לניתוח ביקורתי, בתכנית לימודי אנגלית לגילאי 9-10 יש פירוט והרחבה של היבטים ביקורתיים. התלמיד נדרש לזהות הטיה, להעריך את אמינות המקור של הטקסט, להיות רגיש לאפליה של יחידים וקבוצות חלשות (קשישים, נכים, קבוצות מגדר ודת) ולהטיל ספק בתיאורים של אלימות ופשע.

בכיתות 11-12 עומד לרשות כל התלמידים קורס של לימודי מדיה, המחולק לארבעה נושאי על, ולכל אחד מהם מטרות על:

הבנה ופירוש של טקסטים מהמדיה

- להפגין הבנה של מגוון טקסטים מהמדיה.
- לפרק (deconstruct) מגוון סוגים של טקסטים מהמדיה, לזהות את הקודים, המוסכמות והטכניקות שבהם נעשה שימוש ולהסביר כיצד הם מייצרים משמעות.

חקר המדיה והחברה

- לנתח ולבקר את הייצוגים של אנשים, סוגיות, ערכים והתנהגויות.
- לנתח ולהעריך את השפעות המדיה על תחומי חיי הפרט והחברה (ברמת הפירוט של מטרות אלו עוסקים גם בהשפעת הייצוגים במדיה על הזהות הקנדית ועל היחסים בין קנדה לעולם).

תעשיית המדיה

- להפגין הבנה של הדרכים שבהן יוצרי הטקסטים של המדיה מתאימים את הטקסטים לקהלים על מנת למשוך אותם.
- להפגין הבנה של השפעות הרגולציה, הבעלות והשליטה על נגישות בחירה וטווח של אפשרויות ביטוי. יצירה ורפלקסיה על טקסטים מהמדיה.

הפקה ורפלקסיה של טקסטים מהמדיה

- יצירת מגוון טקסטים של מדיה לקהלים שונים ולמטרות שונות, תוך שימוש בצורות אפקטיביות, קודים, קונבנציות וטכניקות.
- להפגין הבנה של התפקידים ואפשרויות הקריירה במגוון התפקידים של תעשיית המדיה.
- להפגין הבנה של הצמיחה האישית כצרכני מדיה, מבקרי מדיה ויוצרי מדיה.

החינוך למדיה משתלב גם במקצוע "קנדה והעולם", שעל פי תכניו נראה מקביל למקצוע הגיאוגרפיה בישראל. השילוב הוא בשלושה תת נושאים: תקשורת גלובלית, לאומית ולוקלית; הבנה וניהול של טכנולוגיות כמחוללות שינויים חברתיים תרבותיים; שילוב תקשורת כאמצעי חקר גאוגרפי.

שילוב תקשורת עם מדעי החברה והרוח נעשה בשנה ה-12, בשני היבטים – צמיחה והתפתחות, ואתגרים חברתיים. בתחום הצמיחה וההתפתחות, המטרות הן הבנת האופי המניפולטיבי וההשפעות של המדיה על התפתחות הילד, חיפוש פתרונות לסוגיות, כמו: עישון, אלכוהול, סמים, הריון מוקדם, תת תזונה, ניצול מיני, הזנחה הורית, עוני. בהיבט האתגרים החברתיים – המטרות הן להבין את האינטראקציה בין הילדים לבין הורים וסוכני חברות אחרים בחברה, להבין את האינטראקציה והמניפולציות השיווקיות של המדיה על בני נוער.

מפירוט זה ניתן להסיק ששילוב החינוך למדיה בלימודי שפה ואנגלית הוא בעל דגשים של חקר, ביקורת ורפלקסיה של ניתוח טקסטים מהמדיה ושל הפקות, לצד שימוש אפקטיבי בהפקות מדיה. כמו כן הוא בעל סדר יום אידאולוגי החותר לשוויון זכויות וייצוגים ולתקשורת בלתי אלימה, לצד ניתוח ניטרלי של השימוש בשפה. בכל הכיתות יש שילוב של ניתוח טקסטים עם יצירת טקסטים. בשילובים מסוימים של החינוך למדיה עם לימודי בריאות ולימודי חברה ניתן למצוא גם גישות מחסנות.

9.3.3 תכנית לדוגמה: אוריינות מדיה לאזרחות גלובלית (2003)

"אוריינות מדיה לאזרחות גלובלית" (Media Literacy for Global Citizenship)

תכנית לימודים לכיתות 6-8, בשילוב שפות האמנות, לימודי מדיה ולימודי חברה, מופקת על ידי World Vision Canada, Global Education. with Government of Canada, Canadian International Development Agency (CIDA)¹⁶. מחברי התכנית: Holliday & Blackburn (2003).

המיקוד באזרחות גלובלית מתאים לחלק מהקוריקולום של לימודי חברה. החלק המעשי של הפעילויות מתאים לחלק העוסק במודעות למדיה במערכים לא פורמליים¹⁷.

התכנית מורכבת מארבע יחידות:

יחידה 1: התלמידים יגבירו את מודעותם לתפקיד המדיה בחייהם ויפתחו את מיומנויות ה"דה-קונסטרוקציה" והחשיבה הביקורתית לגבי מסרי המדיה והטכניקות שלהם.

יחידה 2: בעיות של סטריאוטיפים והטיות במדיה.

יחידה 3: זיהוי היבטים גלובליים חשובים של המדיה – ייצוג העולם בעיתונות הקנדית, נגישות למדיה ברחבי העולם, התמקדות בבעלויות הגלובליות על המדיה.

יחידה 4: התלמידים יבחנו את תפיסות העולם שלהם ושל אחרים, ויגלו את הקשר ביניהן לבין המדיה. היחידה מסתיימת ביישום של מיומנויות מדיה אקטיביסטיות שנרכשו בכתיבת מכתב.

¹⁶ www.worldvision.ca/resources

¹⁷ חיפוש תחת שם התכנית הנ"ל ב-Google מעלה תכניות לימודים דומות המתקיימות בניו זילנד ובדרום אפריקה, והחינוך לאזרחות גלובלית נדון במסמכים של אונסקו והאיחוד האירופי.

רציונל – מדוע אוריינות מדיה?

למדיה כאמצעי להפצת מידע ובידור יש השפעות ראשוניות על חיי הילדים כיום. המדיה אינה באופן מולד טובה או רעה, אך השפעותיה חזקות. זה נכון במיוחד בשנים שלפני ההתבגרות, משום שאז צריכת המדיה כפולה מזו של נוער וצעירים. אוריינות מדיה פירושה יישום מיומנויות של חשיבה ביקורתית בניתוח המדיה שאנו צורכים. כך נבנית היכולת של ילדים לזהות, לנתח ולהעריך את המדיה ואת מסריה. ילדים בעלי אוריינות מדיה יכולים להשתתף ביתר אפקטיביות בחברה. אוריינות המדיה אינה נרכשת בקורס בודד אלא מתפתחת ונרכשת במהלך חיים שלמים.

מאחר שהמדיה היא חלק בלתי נפרד מהתרבות הפופולרית של ילדים, לימודי המדיה מאפשרים לחקור את הרעיונות של ילדים, דעותיהם והשקפות העולם שלהם בכיתה, ולהעשיר בכך את הדיון הכיתתי במגוון סוגיות וערכים. מיומנויות החשיבה הביקורתית המפותחות בחינוך לאוריינות המדיה ניתנות ליישום בתחומי חיים ובמצבים שונים בחיי הילד.

רציונל – מדוע אזרחות גלובלית?

כל אזרחי העולם במאה ה-21 מקושרים זה לזה במגוון רשתות מורכבות של אמצעי התקשורת. הגלובליזציה משפיעה על כל תחומי חיינו. אך יש אי-שוויון בין מדינות מפותחות לבין מדינות מתפתחות ובתמורות החיוביות שהן נתרמות מהגלובליזציה. המדיה הגלובליים מביאים לחיי ילדים אירועים כמו מלחמות, אסונות, הפגנות מחאה למען עניי העולם ודברי מנהיגים, מוסיקת עולם, אירועי ספורט ובידור גלובליים. גם בתכניות ריאליטי אנו מציצים למקומות נידחים בעולם.

אזרחות גלובלית מחנכת לחיים אחראיים בעולם גלובלי, תוך גילוי אכפתיות לכדור הארץ ולכלל האנשים החיים בו. ילדים בעלי אזרחות גלובלית אינם כבולים לגבולות או להבדלים תרבותיים, הם יכולים לנהל חיים חוצי גבולות פוליטיים, תרבותיים ונפשיים, במטרה לעשות טוב לעולם. המדיה נתפסת כממלאת תפקיד חשוב בנושא זה.

מבנה התכנית

התכנית מורכבת מיחידות עצמאיות ומפעילויות למידה המאורגנות סביב תוצרים ותוצאות למידה מסוימים. המורים יכולים להשתמש ביחידות באופן מותאם לכיתה. הפעילויות אינן מותאמות למסגרת זמן מוקצבת. המורה יכול להחליט אם ברצונו להרחיב או לצמצם באמצעות דוגמאות, משימות ושיעורי בית נוספים, בהתאם למסגרת הזמן ולתכנית הלימודים הכללית, ולאסוף דוגמאות, אך התכנית בנויה כך שגם התלמידים יכולים להביא לכיתה דוגמות מן המדיה.

לוח 5: אסטרטגיות להערכת הלמידה של יחידות הלימוד¹⁸

מטרות	נושאים	משימות והערכה
<p>שיעור 1.1 המדיה בחיי</p> <p>(1) התלמידים יהיו ערים יותר לחשיפתם למדיה. (2) יגדירו את המושג מדיה וימיינו מדיה קבוצות. (3) יזהו קהלי יעד שהמדיה עושה בהם שימוש.</p>	<p>אופן בילוי זמן ודפוסי צריכת מדיה אישיים וקבוצתיים. הגדרת מדיה ומיונם לפי ערוץ.</p>	<p>משימה: מילוי יומן אישי. אין קריטריונים להערכה.</p>
<p>שיעור 1.2 מסרים וערכים</p> <p>(1) התלמיד יבין את ארבע המטרות המרכזיות של המדיה. (2) יזהה סוגי מסרים במדיה. (3) יבחן ערכים מאחורי המסרים.</p>	<p>תפקידי המדיה: לספר מידע, לשכנע, לחנך, לבדר.</p>	<p>משימה: לכתוב רשימה של דברים שחשובים לי וערכים שחשובים לי אין קריטריונים להערכה.</p>
<p>שיעור 1.3 מרכיבי מדיה וטכניקות</p> <p>(4) לזהות את מרכיבי העיתון והעמוד. (5) לתאר את טכניקות ההפקה של המדיה.</p>	<p>כיצד בנוי העמוד הראשון. מבנה הידיעה החדשותית (פירמידה הפוכה) ביחס לפירמידה הישרה של סיפור דרמה. חמשת הממ"ים.</p>	<p>דפי עבודה לניתוח מבנה הידיעה החדשותית ומבנה העמוד הראשון. קריטריון להערכה: שימוש נכון במושגים.</p>
<p>שיעור 1.4 דה-קונסטרוקציה של המדיה</p> <p>(6) יסכמו ויישמו את מה שנלמד באמצעות כלי הניתוח. (7) יעריכו את אפקטיביות פעולת המדיה.</p>	<p>ערוץ המדיה, קהל מטרה, מטרות המדיה/תפקידים, מסרים, ערכים.</p>	<p>משימה: דה-קונסטרוקציה של קטע צפייה לפי בחירת התלמיד. קריטריון להערכה: יישום מושגי מפתח בניתוח הקטע.</p>
<p>שיעור 2.1 סטריאוטיפים</p> <p>(1) ילמדו את הסכנות של סטריאוטיפים ואת תפקיד המדיה ביצירתם.</p>	<p>איך אנחנו תופסים את "האחר", איך אחרים תופסים אותנו. מה תפקיד המדיה ביצירת התרשמויות אלו? כיצד אנו מרגישים בקשר אליהן?</p>	<p>משימת חקר: כיצד ילדים מיוצגים במדיה? כיצד ילדים היו רוצים שייצגו אותם במדיה? אין קריטריון להערכה.</p>
<p>שיעור 2.2 הטיה</p> <p>(1) התלמיד יבין מהי הטיה במדיה וילמד לזהות אותה</p>	<p>הגדרת הטיה. סוגי הטיות בחדשות, לפי מקור ההטיה, מיקום ההטיה במבנה ובמאפייני החדשות.</p>	<p>-----</p>
<p>שיעור 2.3 הזרם המרכזי במדיה: חלון לעולם?</p> <p>(1) התלמיד יבין כיצד המדיה מסקרים מקום מסוים בעולם, ואיזה מקורות מדיה אלטרנטיביים יש על אותו מקום.</p>	<p>התייחסות לסיקור של ארה"ב, קנדה, מדינות מפותחות ושאר העולם בעיתונות ובערוצי תקשורת מרכזיים ואלטרנטיביים.</p>	<p>-----</p>
<p>שיעור 2.4 נגישות למדיה בעולם</p> <p>(1) התלמידים יחפשו ויעבדו באופן גרפי מידע על נגישות למדיה בעולם ויצגו אותו בכיתה.</p>	<p>טבלאות נתונים על נגישות למדיה בעולם.</p>	<p>-----</p>
<p>שיעור 3.1 בעלויות צולבות על המדיה</p> <p>(1) התלמיד ילמד את השפעות הבעלויות הצולבות. (2) ואת הסוגיות הנובעות מכך.</p>	<p>תרשימי בעלויות ומבנים ארגוניים של תאגידי מדיה.</p>	<p>-----</p>
<p>שיעור 3.2 העולם בסקרים</p> <p>(1) התלמיד יכיר את טכניקת עריכת הסקרים. (2) התלמיד יבין את תמונת העולם העולה מהסקרים.</p>	<p>ניסוח סקר כיתתי. קיבוץ הנתונים לקטגוריות.</p>	<p>-----</p>
<p>שיעור 3.3 תפיסות עולם</p> <p>(1) התלמיד יפרש את ממצאי הסקרים, כיצד המדיה משפיעה על תפיסות עולם. (2) כיצד תפיסות עולם משפיעות על צריכת מדיה.</p>	<p>כיצד העמדות שלנו בנושא אלימות, מין וקניית משפיעה על צריכת מדיה העוסקת בנושאים אלו.</p>	<p>-----</p>
<p>שיעור 3.4 העולם ואני:</p> <p>(1) לטפח צריכת מדיה אחראית. (2) לתרגם את הידע הנלמד לפעולה תקשורתית.</p>	<p>אחריות אישית למדיה. אחריות התאגיד למדיה. אחריות ציבורית למדיה.</p>	<p>משימה: התלמידים יבחרו את אחד משלושת סוגי האחריות ויכתבו מכתב. אין קריטריון להערכה.</p>

¹⁸ ההערכה מתבצעת באמצעות משימות בסוף כל יחידה.

אסטרטגיות הוראה לאוריינות מדיה גלובלית

- להגדיר את ההקשר האינטר-טקסטואלי שבתוכו אנו מבקרים את הטקסט של המדיה.
- לחזק את האוטונומיה של התלמידים.
- לעודד חילופי דעות.
- לאפשר מודל חשיבה וחקירה.
- לזהות ולחקור צורות.
- לזהות ולחקור כוונות.
- להזמין ולבחון פרשנויות קהלים שונים בכיתה.
- לאפשר תגובות פרטיות למי שלא רוצה להביע דעה פומבית.
- לאפשר עבודת צוות וזוגות: חשוב – והתחלק.
- לא להגזים בנייתוח יתר.
- לשמר את רוח ההתלהבות בלמידה.

מושגים:

- הבנייה.
- הבניית מציאות.
- משא ומתן על המשמעות.
- השלכות מסחריות.
- מסרים אידאולוגיים וערכיים.
- השלכות חברתיות ופוליטיות של המדיה.
- צורה ותוכן קשורים זה לזה.
- לכל מדיום אסתטיקה משלו.

9.4 החינוך למדיה באוסטרליה

9.4.1 סקירה

לפי Hiens & Cho (2003), בעוד שבאנגליה נדחפו לימודי אוריינות המדיה מלמעלה למטה, בהותירם למורים למצוא את דרכי היישום בכוחות עצמם, באוסטרליה המורים מצאו עצמם נלחמים בדרגים הגבוהים להגמשה ולעדכון התכניות. מאז שנות ה-60, כאשר הנהלת החינוך התיכוני (secondary) באוסטרליה כפתה תכנית לימוד קשיחה, נשלטת, מסורתית, נבחנת חיצונית ומאופיינת בהייררכיה של דיסציפלינות, הבינו המורים, המושפעים מתנועת לימודי התרבות, שעליהם לפעול כדי להחדיר את ביקורת המדיה ולשנות את התכנית. ארגון המורים למדיה ATOM השמיע את קולו הביקורתי בנושא החינוך למדיה וסיפק לו, מלמטה למעלה, את המצפון והמודעות הפוליטיים שלו. הארגון פיתח תכנית לימוד, כולל סדרה של מדריך לסרטים מצוירים, שנעשה בו כיום שימוש גם בארה"ב. טווח הסרטים כולל את: נשים קטנות, הקלברי פין ובמבן, לצד המלט של מל גיבסון. הארגון נתן דחיפה לפעילות החינוך למדיה בערים הגדולות ובמיוחד

במלבורן ובסידני. ארגוני המורים באוסטרליה מודעים להבדלי המעמדות ולבעיות של מעמדות, ולכן הביאו את הגישה הביקורתית, כדי שתשמש אנטי-תזה לתרבות הפוליטית המשתקפת במדיה.

בשנות ה-70, הייתה הבנייה מחדש של לימודי המדיה חלק מרפורמה חינוכית כללית. ב-1971 הושלמו מבחנים סטנדרטיים בתיכונים, ואפשרו לבתי הספר לנהל בעצמם את הערכותיהם, ותכניות בתי ספר היסודיים הופקדו בידי בתי הספר עצמם במקום בידי ועדת הבחינות הציבורית הנשלטת על ידי האוניברסיטאות. הבחירות ב-1972, בהן נבחר נציג מפלגת העבודה, הגדילו את תקציבי החינוך, והמימון הופנה לפרויקטים שמקורם ברמה המקומית. בין הפרויקטים היו סדנאות למורי תקשורת במערב אוסטרליה, שם הייתה תנועת המורים האקטיביסטית ביותר.

במשך למעלה מעשור, הסטנדרטים של מערב אוסטרליה תבעו שיותר מרבע מתכנית הלימודים בכיתות 1-12 יוקדשו לחינוך למדיה. אחד הסטנדרטים של הוראת אנגלית דרש להתמקד בצפייה של מגוון טקסטים חזותיים בעלי מטרה, בטיפוח הבנה ומודעות ביקורתית. כדי לקדם את התלמידים כצופים ביקורתיים, תלמידים נדרשו לזהות את הקודים, המוסכמות והמאפיינים של מגוון צורות טקסט ואת הדרך שבהם הם מבנים משמעות. לדוגמה, המתח שמעוררים סרטים באמצעות מוזיקה דרמטית ואפקטים כמו דפיקות לב או כיסא חורק. כמו כן יש תכניות מדיה פעילות במסגרת לימודי האמנות והטכנולוגיה בכל אחת מחמשת המדינות באוסטרליה.

ב-1991 פעל משרד החינוך של מערב אוסטרליה להערכת האפקטיביות של הוראת אוריינות מדיה בכיתות תיכון על ידי מבחן בקרב בוגרי הכיתה ה-10. התלמידים התבקשו לנתח סיטקום ופרסומות טלוויזיה. בבדיקת התוצאות גילו שבעוד שרוב התלמידים רכשו יכולות לזהות סטריאוטיפים, רק מעטים יכלו לזהות את ההשפעות האמתיות של הסטריאוטיפים בעולם האמיתי. הם שיערו שיתכן שמתבגרים עדיין חסרים את ניסיון החיים שיאפשר להם לעשות חפיפת מושגים בין החומר הנלמד בכיתה למציאות, והמליצו למורים למצוא שיטות שיאפשרו לתלמידים לערוך קשרים אלו. הסבר אחר לממצא הוא שיש ציפיות גבוהות מדי מאוריינות מדיה. אי אפשר לצפות מאוריינות המדיה שתפא את כל תחלואי העולם. עם זאת, אוריינות המדיה יכולה לשפר יצירתיות, כושר התמודדות ותחרותיות, חשיבה ביקורתית, אשר בטווח הארוך יאפשרו לצעירים לראות את המדיה באופן אינטליגנטי יותר ולקבל החלטות בריאות יותר ביחס לחייהם.

באוסטרליה מילא החינוך למדיה תפקיד אקטיבי בחינוך הציבורי מאז שנות ה-70, כתוצאה מהגידול בגישה האינטגרטיבית המשלבת את החינוך לאמנות עם צילום, קולנוע, טלוויזיה וטכנולוגיות תקשורת. הרבה מוטיבציה לקדם את החינוך למדיה נבע מהחשש מאימפריאליזם תרבותי של המסחר והאמריקניזציה המיובאים לאוסטרליה דרך המדיה. המחנכים ראו בחינוך למדיה סוג של הגנה תרבותית, המדגיש את הבדלי הערכים והנורמות בין התרבות האמריקנית לתרבות האוסטרלית. עידוד נוסף הגיע מיוזמות ממשלתיות לעידוד האמנות המקומית ולשילוב אמנים בעבודה החינוכית בבתי הספר.

בתחילת שנות ה-90, הגיע החינוך למדיה למעמד של מרכיב קטן אך בעל נראות במערכת החינוך הציבורי באוסטרליה. ארגון מורי המדיה האוסטרלי (ATOM) פיתח חומרי לימוד, ארגן תכניות לפיתוח מקצועי למורים, פיתח צוותי מורים וגייס תמיכה ומשאבים.

לטענת Hobbs & Frost (2003), באוסטרליה התמקדו בהוראה ובהערכת אוריינות המדיה בחמש קטגוריות: שפה, נרטיב, תהליכי הפקה, קהל וערכים. הדבר שונה במקצת מהסכמה שפותחה על ידי Bazalgette ואומצה על ידי המכון הבריטי לקולנוע ב-1992. בכל קטגוריה פיתחו באוסטרליה סולם ובו 10 רמות התפתחות – מהרמה הנמוכה עד לגבוהה ביותר. קטגוריות אלו אינן קשורות לרמות גיל אלא לרמת מורכבות קוגניטיבית.

לפי Luke (2003), הסוקרת במאמרה את החינוך למדיה באוסטרליה, באמצע שנות ה-90 היסודות של האוריינות הביקורתית חדרו היטב לתכנית הלימודים האוסטרלית. ככלל, בא הדבר לידי ביטוי בארבע צורות פרקטיות:

- א. בפרקטיקות של פיצוח הקודים של הטקסט – מה הקודים של הטקסט? כיצד הוא עובד?
- ב. מיומנויות להפקת משמעות מהטקסט – אילו קריאות חברתיות שונות טקסט זה מאפשר? כיצד הצירוף של שפה, רעיונות ודימויים יוצר משמעות?
- ג. במישור הפרגמטי – כיצד הטקסט פועל בהקשרים שונים? כיצד משמעותו משתנה בהקשרים תרבותיים שונים? כיצד ההקשר מעצב את השימוש? מה משמעותו לגבי אחרים?
- ד. פרקטיקה ביקורתית – כיצד טקסט זה פוגש אותי? למי הוא מיועד? אילו אינטרסים מסתתרים מאחוריו? מי נוכח ומי נעדר מהטקסט?

באותו זמן התפתחה המשגה חדשה של השפעות המדיה ושל תפיסת הקהלים. הטקסטים של המדיה נתפסו כפוליסמיים וכאינטר-טקסטואליים. משמעותם אינה מובטחת אלא מתהווה מתוך משא ומתן עם הקוראים והצופים, בהתאם לרקע מעמדי, תרבותי ומגדרי של הקורא, ובהתאם להקשרי המצב של תהליכי קידוד ופענוח. כתוצאה מכך, ברמת התיכון, עוסק החינוך למדיה בארבעה היבטים: חקר של טקסטים, קהלים, תעשיות המדיה ותהליכי הפקה. לכל היבט יש קשר להפקה. יש שונות בהתאם לגילאים ולתחומי תוכן באופן היישום של הפקות.

ניתוח של טקסט – בתהליך דה-קונסטרוקציה של טקסט מבודדים את המאפיינים הסימבוליים ומנתחים מאפיינים של טקסט כמו: גודל, מיקום, סגנון פונט, צבע, פתיחה, סיום, קרדיטים, בסוגות כמו: דרמת פעולה, קומדיות מצבים, דוקומנטרי או דרמה קומית; בהיבט של **קהלים** – התכנית עוסקת בפילוח לפי סוגות, במיפוי ובדפוסי העדפה אישיים, משפחתיים וכיתתיים של סוגות, בפילוח שוק של מפרסמים ובחקר דפוסי צריכה של חברי הכיתה, קבוצות בכיתה (בנים/בנות) ובני המשפחה; בהיבט של **חקר תעשיית המדיה** – תכנית הלימודים מתייחסת אל המדיה כאל תעשייה, תוך התייחסות לסוגיות של צנזורה, בעלויות, חקיקה, סיווג תכניות ותפקידי המדיה בחברה. בכיתות הגבוהות יותר משלבים נושאים כמו: גלובליזציה ומשמעותה של הגמוניה תרבותית, הצלחה וכישלון של מסעות פרסום גלובליים בתחום הפרסום, עתיד הטלוויזיה בעידן הסיבים האופטיים ותקשורת לוויינים, ההשלכות של מיזוגים גלובליים ושל

התלכדות המדיה בתחום הטלקומוניקציה על תוצרי המדיה והשירותים שהתעשייה מספקת לצרכן. ולבסוף, בהיבט **ההפקה** – ההפקות תפורות לפי המשאבים הספציפיים שיש לכל בית ספר. אין מטרות למידה כלליות להפקות משום שהן משתנות בהתאם לאפשרויות הטכניות והכלכליות המקומיות. המטרה היא לעודד הפקה שמשמשת במושגים האנליטיים של כל יחידה ומתחברת להקשר ולתחומי העניין של התלמיד, החל מהפקת קונצרט רוק, קולאז' של פרסומות וסטריאוטיפים מגדריים. בבתי הספר המבוססים יש משימות צוות כמו: דפי אינטרנט המכילים ראיונות אישיים, קישורים לתכניות טלוויזיה, קטעי מדיה אהובים ורשמי התלמידים מהצפייה בהם. בבתי ספר שבהם אין רשתות מחשוב, מצלמות ומכשירי עריכה דיגיטלית שבהם אפשר להפיק נושאים כמו: אבטלת צעירים, שימוש בסמים או פשע, מסתפקים בפוסטרים פרסומיים שמטרתם לשכנע לשנות התנהגות.

הפקות מדיה דיגיטלית משמשות מזה זמן מרכז של הפקות מדיה. רבים ממורי ההפקה עברו משימוש במצלמות וידיאו לשימוש במצלמות דיגיטליות ובעריכה דיגיטלית. העבודה המעשית והפרויקט יכולים לכלול: צילום דיגיטלי, ציור, תוצר דפוס, נאום, אפקטים קוליים, מוזיקה, אנימציה, גרפיקה נעה, וידיאו קליפים, צ'טים בין חברי הצוות וכד'. שלא כמו בווידיאו, אפשרויות היצירה והתכנון בסביבות ממוחשבות הן בלתי מוגבלות. הפקת היפרטקסט וניתוח של מדיה חדשה עולים בקנה אחד עם מיומנויות החינוך למדיה. כיום רוב הילדים הם בעלי כישורי ניווט בהיפרטקסט וכישורי הפקת היפרטקסט.

9.4.2 יחידת לימוד לדוגמה

מסמך של ועדת תכנית הלימודים וההערכה בוויקטוריה (1992), מגדיר את המטרות והיעדים של קורסי המדיה ויחידת לימוד, לדוגמה¹⁹:

1. תלמידים יחקרו וינתחו את חוויותיהם עם המדיה וחוויות של אחרים (משפחה, חברים וכד').
2. תלמידים ינתחו את תוצרי המדיה בכוונה להבין כיצד המשמעות נבנית וכדי לפתח הבנה של טווח המשמעויות המופקות על ידי טקסטים של המדיה.
3. תלמידים יפתחו הבנה של תהליכי הפקה המעורבים בהבניה של תוצרי מדיה.
4. תלמידים יבחנו את היחסים בין המדיה, תוצרי המדיה והחברה.
5. תלמידים יפתחו הבנה של תפקידים, התפתחות היסטורית, בעלות על ערוצי מדיה.
6. תלמידים יפתחו מודעות למדיניות המדיה, סוגיות ואפשרויות בתוך החברה האוסטרלית והיכולת להעריך אותן.
7. תלמידים יפתחו וישכללו את מיומנויות ההפקה ואת הידע בהפקה.
8. תלמידים יבטאו את רעיונותיהם באמצעות צורות מדיה ויזכו בביטחון עצמי ובכישורי קומוניקציה באמצעות הביטוי שלהם.

יחידה 1: טכנולוגיה וייצוג

היחידה מתוכננת לאפשר לתלמידים:

- לפתח הבנה של היחסים בין מדיה לטכנולוגיה.

¹⁹ מתוך: Hobbs & Frost, 2003.

- לפתח מודעות של ההשלכות של טכנולוגיות המדיה על היחיד ועל החברה.
- להכיר ולהבין את התפקיד והמשמעות של תהליכי ברירה בהבניה של מוצרי תקשורת.
- לזהות קודים ומוסכמות ולפתח הבנה של תרומתם ליצירת משמעות במוצרי המדיה.
- לפתח מיומנויות ניתוח והפקה.

יחידה 2: הפקת מדיה ותעשיית המדיה האוסטרלית

יחידה זו מתוכננת כדי לאפשר לתלמידים:

- לפתח הבנה של השלבים והתפקידים המעורבים בהפקות מדיה.
- לפתח הבנה של הבסיס החברתי ושל שיתוף הפעולה בהפקות מדיה.
- לפתח הבנה של תעשיית המדיה האוסטרלית.
- לזהות יסודות חוקיים, כלכליים, ומסגרות מוסדיות שבתוכן תוצרי המדיה מיוצרים.
- לנתח כיצד הקשרים חברתיים, פוליטיים ותעשייתיים מעצבים את ארגוני המדיה ותוצריהם.

יחידה 3: קהל ונרטיב

יחידה זו מתוכננת כדי לאפשר לתלמידים:

- לפתח מודעות ליחסים בין מדיה לבין קהלים.
- להבחין בין תפיסות שונות של קהלים.
- לפתח הבנה של השפעות המדיה וכיצד הקהל מתייחס למדיה ומפיק משמעות מהם.
- להכיר בתפקיד ובמשמעות של הנרטיב במדיה.
- לנתח את ארגון הנרטיב בתוך טקסטים.
- לפתח מיומנויות פרקטיות וניתוחיות בצורות מדיה נבחרות.

יחידה 4: ערכים חברתיים ותהליכים במדיה

- להכיר ולתאר את הערכים החברתיים המופנים בטקסטים של המדיה.
- לפתח מודעות לתפקיד הערכים החברתיים ולהבניה של טקסטים מהמדיה.
- לפתח מיומנויות הבנה וניתוח בצורות מדיה נבחרות.
- לפתח הבנה של קונבנציות הפקה בצורות מדיה.
- להתייחס באופן רפלקטיבי וביקורתי על תוצרי המדיה ועל תהליכי הפקה במדיה.

9.4.3 תכנית לימודים של קורס בחירה Media Production and Analysis (2009)

במערב אוסטרליה

להלן מפורטים מרכיבי סילבוס של קורס בחירה – Media Production and Analysis – אחד מ-21 מקצועות בחירה אפשריים לכיתות 11-12, בהיקף של 11 שבועות (55 שעות). הקורס פותח על ידי ועדת מקצוע מיוחדת שהקים האגף להכשרה וחינוך מקצועי (VET-Vocational Education Training) במשרד החינוך במערב אוסטרליה, המלווה גם את תהליכי יישום התכנית, עדכונה, והפקת לקחים²⁰.

²⁰ הקישור בו נמצאת התכנית (כקובץ PDF) -

http://www.curriculum.wa.edu.au/internet/Senior_Secondary/Courses/Media_Production_and_Analysis

רציונל הקורס

הרציונל מתייחס לחשיבות של המדיה בתרבות ובחיי הפרט – כמקור של מידע, בידור, עניין והנאה, כמקור לסיפורים על עצמנו ועל אחרים, נושאים למחשבה ודעות. הנגישות למדיה חשובה הן כדי שהתלמידים יכירו את יכולותיה והן כגירוי ליצירתיות בהפקות. המדיה מגדירה את האופן שבו אנו תופסים את עצמנו ואת אחרים והיא משקפת ומעצבת את התרבות והערכים של החברה. ניתוח של המדיה עשוי לספק תובנות ביקורתיות לגבי החברה שאנו חיים בה ובאותה מידה הערכה כלפי תרבויות אחרות. הרציונל מתייחס לחשיבות של הבנת קהלים, מפיקים וגורמי הפקה, בפרשנות של טקסטים ובהפקתם. ההתנסות בהפקות חיונית ובמהלכה התלמידים דנים באופן רפלקסיבי בכוונותיהם ובתוצרים. הם מפעילים במהלכה הבנה של מושגים ויצירתיות. התלכדות המדיה (Media Convergence) נתפסת כתופעה דומיננטית בחיים המודרניים. תופעה המחייבת להכשיר את התלמידים לניתוח והפקות מולטימדיה, כחלק מההכשרה לחיים בעולם דיגיטלי וגלובלי, וכחלק מההכשרה של לומד עצמאי לאורך כל החיים.

תוצאות מצופות ומטרות הקורס

הפקות מדיה וניתוח מדיה מתוכננים להשיג ארבע תוצאות בתחומים: אמנות, טכנולוגיה ויזמות, ולימודי שפה.

תוצאה 1: רעיונות מדיה (Media Ideas)

התלמידים ישתמשו במודעות ביקורתית ובהבנות תרבותיות כדי ללמוד ולפתח רעיונות מדיה. לצורך השגת התוצאה:

- התלמידים יבינו כיצד מועברים רעיונות המדיה בהקשרים מסוימים, לקהלים ולמטרות שונות.
- התלמידים ילמדו טכנולוגיות, קודים ומוסכמות.
- התלמידים יציגו רעיונות, עיצובים או תכניות הפקה.

תוצאה 2: הפקות מדיה

התלמידים ישתמשו במיומנויות, טכניקות, תהליכים, מוסכמות וטכנולוגיות כדי ליצור הפקות מדיה המותאמות לקהלים, מטרות והקשרים. לצורך השגת התוצאה:

- התלמידים ישתמשו במיומנויות, תהליכים וטכנולוגיות.
- התלמידים ישתמשו בקודים ובמוסכמות מתאימים לקהל, למטרה ולהקשר.
- התלמידים ימלאו מגוון תפקידי הפקה ותחומי אחריות.

תוצאה 3: תגובות למדיה

התלמידים ישתמשו בהבנות הביקורתיות, החברתיות, התרבותיות והאסתטיות שלהם כדי להגיב, לשקף (reflect on) ולהעריך את עבודות המדיה. לצורך השגת התוצאה:

- התלמידים יבינו כיצד משמעות נבנית בעבודות המדיה.
- התלמידים יבינו את היחסים בין טקסטים של המדיה, הקשרים וקהלים.
- התלמידים ישתמשו באסטרטגיות כדי לחקור ולהגיב על עבודות המדיה וכדי להעריך את הפקות המדיה.

תוצאה 4: מדיה בחברה

התלמידים יבינו את תפקיד המדיה בחברה. לצורך השגת התוצאה:

- התלמידים יבינו את השפעת ההתפתחויות הטכנולוגיות, את אמצעי הפיקוח והמגבלות על הפקות המדיה ועל השימוש בה.
- התלמידים יבינו את השפעתם של הקשרים חברתיים, היסטוריים ותרבותיים על הפקות המדיה ועל השימוש בהם.
- התלמידים יבינו כיצד ערכים תרבותיים מושפעים מהמדיה ועקב כך משפיעים על הפקות מדיה.

תוכני הקורס

תוכני הקורס מחולקים למספר תחומים: שפת המדיה, קהלים והקשר של הפקה.

א. שפת המדיה

צורות מדיה והדרכים לעיצוב תוכן, ידע טכנולוגי, מונחים, סגנונות הפקה, תהליכים, מיומנויות וטכניקות, צורות העברה והפצה, קהלים, הקשרים, צורות מדיה אלטרנטיביות וניסיוניות. **נרטיב, קודים, ומוסכמות** – דמויות, תפאורה, קונפליקט, התרה, סוגות בדיוניות ומציאותיות, נקודות מבט, קודים, תהליכי סלקציה, ריאליזם; **ייצוג** – סטריאוטיפים "טבעיים" וייחוסם לקבוצות תרבותיות, ייצוג של ערכים.

ב. מיומנויות ותהליכים

מיומנויות הפקה, טכניקות ותהליכים, מיומנויות ביקורתיות המעורבות בתהליכי חקר, ניתוח, פירוש והערכה, לקיחת אחריות על תהליכי הפקה, מילוי כללי בטיחות ובריאות, יישום טכנולוגיות באופנים יצירתיים ומקוריים.

ג. קהלים

כיצד הרקע החברתי והתרבותי של הקורא משפיע על הפרשנות, הבנת הפרופיל החברתי והתרבותי של קהל מסוים והשפעתו על הפרשנות, כיצד הקשר הקריאה משפיע על הפרשנות. **ערכים עמדות ואידאולוגיות** – הבנה של אופן ההצפנה שלהם בצורות מדיה, סגנונות ותכנים, וכיצד הם משפיעים על פרשנויות שונות של קהלים; **תת תרבויות** – פילוח קבוצות לפי מוצא אתני, סגנון חיים, דת, מצב כלכלי ומערכת אמונות וערכים. הבנה כיצד צורות שונות של מדיה מספקות קהלים שונים; **עבר, הווה ומגמות חדשות** – הבנת יחסי הגומלין בין התפתחות של טכנולוגיות, סגנונות, נרטיבים, ייצוגים וערכים לאורך התקופות, וכיצד הם משפיעים על מגמות בתחומי התרבות והמדיה, ברמה המקומית, הלאומית והבין-לאומית.

ד. הקשרי הפקה

כיצד משפיעים הגורמים הבאים על הקשרי הפקה ועל עבודת המדיה: מבנה מבוזר או ריכוזי של ארגוני תקשורת, רמת ההתמחות של העובדים, תבניות וסוגות החוזרות על עצמן, אסטרטגיות שיווק, מידת העצמאות של יוצרים המשתמשים בסגנונות ניסיוניים ואוואנגרדים לקהלים קטנים וייחודיים.

שימוש במדיה וקהל מטרה

כיצד השימוש במדיה מושפע מדפוסים דמוגרפים, מציפיות של היוצאים והקהלים, מאסטרטגיות שיווק ומדידה של קהלים. הכרת ההזדמנויות ליזמות בתעשיית המדיה ופיתוח כישורים בתחום זה.

הקשרים תרבותיים

כיצד הקשרים תרבותיים מעצבים את המדיה, כיצד אירועים היסטוריים מעצבים עמדות וייצוגים של אנשים וסוגיות, מגמות פוליטיות שמשפיעות על התפתחות טכנולוגית, סגנון ותוכן של המדיה, וכיצד הציפיות והערכים של קהלים משפיעים על ערכים והחלטות בהפקה.

פיקוח ואילוצים

מגוון גורמים משפיעים על תעשיית המדיה ועל ההפקות, סוגיות אתיות וחוקיות, השפעת גופי הפיקוח וקבוצות לחץ, צורות מיון וצנזורה והקשר שלהן לקודים של הפקה, אילוצי טכנולוגיה, זמן, תקציב, משאבים, רמת התחרות בין תעשיית המדיה המקומית לבין תעשיית המדיה הבין-לאומית, השפעות של אתוס, מטרות, מקורות מימון, מבנים ופרקטיקות של ארגוני מדיה. מפת הבעלויות על המדיה, יחסי כוח וגורמים פוליטיים, השפעת ההתערבות או אי-ההתערבות הממשלתית על מפת התקשורת באוסטרליה, ועל בעלויות צולבות ובעלויות של גורמי חוץ על המדיה.

מבנה הקורס

הקורס מורכב משלושה שלבים הייררכיים שיש ביניהם מעט חפיפה – ברמה הראשונה (1A/B), אין בחינה, ברמות 2 (1 C/D) ו-3 (2A/B) יש בחינה. הקורס מורכב מ-7 יחידות לימוד: 1 יחידת מבוא, 3 יחידות לימוד ברמה 2, 3 יחידות לימוד ברמה 3. היקף ההוראה של כל יחידת לימוד הוא 55 שעות לימוד. כל יחידת לימוד ממוקדת בנושא מרכזי, שנלמד באמצעות ניתוח ודיון של מגוון סוגות ושפות מדיה ושילוב הפקות.

יחידה 1: עוסקת בחוויה האישית של צריכת מדיה – יחידת מבוא שבה לומדים הבנייה של סטריאוטיפים וכוכבים בטלוויזיה, ברדיו ובקולנוע, מבוא לשפה וקהלים, ותהליכי הפקה בסיסיים.

יחידה 2: עוסקת במבוא לנקודת מבט.

יחידה 3: עוסקת בבידור, ידע, אריזת מידע בתבניות בידוריות (infotainment).

יחידה 4: עוסקת בסוגות של תרבות פופולרית, כמו: תכניות מציאות, וידיאו קליפים, עיתונות טבלואידית, צורות אינטראקטיביות, אנימציה.

יחידה 5: עוסקת בעיתונות ובשידור (טלוויזיה, עיתונות כתובה, רדיו וצילום עיתונות) ובייצוגים.

יחידה 6: עוסקת בצורות מדיה אמנותיות באסתטיקה של אמנויות המדיה המסורתיות.

יחידה 7: עוסקת בכוח, שכנוע ותעמולה.

לוח 6: טבלת הערכה

סוג ההערכה	משקל בציון שלב 3	משקל בציון שלב 2	משקל בציון שלב 1
<p>חקר</p> <p>עבודת חקר שבה התלמיד יתכנן וינהל חקר. הממצאים יכולים להיות מוצגים בכל צורה: כתובה, מדוברת, גראפית וצורפים שונים.</p> <p>חקירת עבודת המדיה, יוצרי המדיה, ייצוגים סוגיות והקשרים תרבותיות, מקורות ראשוניים ומשניים.</p> <p>סוגים של עובדות יכולים לכלול: רשימות תצפית, כלי הערכה (עצמית ועמיתים), עיתון, מצגת, ווידאו ואודיו.</p> <p>אמצעי הערכה זה מתאים להערכת תוצאות 3 ו-4.</p>	20-30%	20-30%	15-25%
<p>הפקה</p> <p>פרויקט הפקה מורחב שבו התלמידים מגלים רעיונות, מנהלים ומפקחים על תהליכים של איכות אסתטית של הפקה.</p> <p>אפשר שמימות הפקה אחת תתחלק לשתי משימות קטנות העוסקות באירועים שונים.</p> <p>ניהול מגוון תהליכי הפקה, הערכה ושינוי שלהם במידת הצורך.</p> <p>הפגנה של הבנת סגנונות, מבנים קודים ומוסכמות, ויכולת שימוש בטוחה בטכנולוגיות, מיומנויות ותהליכים במגוון הקשרים.</p> <p>סוגים אחרים של עובדות יכולים לכלול תצפיות או הערכה עצמית והערכת עמיתים.</p> <p>אסטרטגיית הערכה זו מתאימה ביותר להערכת תוצאות 1, 2.</p>	35-55%	40-60%	50-70%
<p>תגובה</p> <p>התלמידים יישמו את הידע והמיומנויות בניתוח ובתגובה לסדרת גירויים או סימנים, יערכו רפלקסיה על... ויגיבו ל... ניתוח והערכה של ההפקה שלהם או של הפקות מדיה מקצועיות.</p> <p>סוגים של הוכחות יכולים לכלול: רישומים של תצפיות, עיתונות, כלי הערכה (עצמית ועמיתים).</p> <p>אסטרטגיה זו מתאימה ביותר להערכת תוצאות 3,4.</p>	25-35%	20-30%	15-25%

בהמשך מובא פירוט של סטנדרטים לכל אחת מארבע התוצאות ברמות 3-8. ניקח לדוגמה את פירוט הסטנדרטים של תוצאה 3 – תגובות למדיה: התלמידים ישתמשו בהבנות ביקורתיות, חברתיות, תרבותיות ואסתטיות כדי להגיב, לשקף ולהעריך את תוצרי המדיה. הפירוט ממחיש את הבעייתיות בהערכה של ניתוח ביקורתי. השוני בין סטנדרטים של רמה 3 לסטנדרטים של רמה 8, הוא במעבר מהבעת דעה (3), דרך ניתוח בהתאם לקריטריון נתון (4), ניתוח בהתאם למסגרת ניתוח פשוטה (5), חקר טקסטים (6), ניתוח ביקורתי של טקסטים והבנה של תהליכי הברירה וההבניה של משמעות (7), וניתוח ביקורתי של טקסטים מורכבים (8). מסטנדרטים אלו לא ברור כיצד להעריך את מורכבותם של טקסטים, מהו כלי ניתוח פשוט או מורכב, מהו ניתוח ביקורתי וקשה מאוד – הם מורכבים, בלתי עקביים וקשים ליישום בהערכה.

בקישור של אתר הקורס²¹, במדור "Jury report and responses", יש ריכוז של בעיות שהועלו על ידי מורים המיישמים את תכנית הלימודים: תלונות על מורכבות, עומס תכנים יחסית למספר שעות הלימוד, קשיי הבנה ויישום של התלמידים, קושי להשתמש בסטנדרטים, חוסר עקביות בסטנדרטים, צורך ברשימת טקסטים, תכניות וסרטים מומלצים, כיתות גדולות, צורך בסיוע

²¹ ראו הערה 18.

טכני להפקות, ציוד מיושן, משקל נמוך מדי להפקות בציון הכללי, צורך בתנאי קדם קבלה לקורסים ברמות המתקדמות, קשיים בקבלה ובמימון זכויות יוצרים לצורך שימוש ביצירות מוגנות בהפקות תלמידים.

9.5 החינוך למדיה בארה"ב

Kubey (1998) טוען שבאירופה נוטים בחינוך למדיה לגישות תרבותיות העוסקות בדה-קונסטרוקציה של האופן שבו המדיה מצפינה ערכים תרבותיים, ואילו בארה"ב נוטים לגישה הביקורתית המחסנת. Hobbs (1998), טוענת שמחנכים בארה"ב הגדירו מגוון מטרות לחינוך למדיה – שיפור כישורי תקשורת וחשיבה, התמודדות עם סוגיות חברתיות של אי-שוויון וצדק חברתי, שיפור עמדות כלפי הדמוקרטיה, חינוך לאזרחות והשתתפות אזרחית, עיצוב מחדש של מדינות התקשורת ושל תעשיית המדיה והתפיסות שלה, עידוד הצמיחה האישית, התמודדות עם ניצול ילדים ועם אלימות, שיפור כישורי קריירה, העלאת מודעות להיבטים של מסחור וחומרנות בתרבות המערבית, שיפור איכות החינוך ועוד. אך ההורים מודאגים בעיקר מההיבטים השליליים של תרבות המדיה והשפעותיה על הנוער, ומנסים להחזיר לעצמם ולמבוגרים את השליטה על חברת הילדים והנוער. כתוצאה מכך מורים רבים נוקטים גישה רטורית מוגוננת כדי לשכנע את ההורים לתמוך בתכניות אוריינות מדיה.

תכניות אוריינות מדיה מוגוננות ומחסנות עוסקות בנושאים כמו: אלימות, חומרנות, תזונה, דימוי גוף, התנהגויות עתירות סיכון, כמו: סמים, עישון, עבריינות נוער, יחסי מין מוקדמים ובלתי מוגנים, עיוותים בדיווח, סטריאוטיפים קבוצתיים למיניהם. גישה זו נתמכת בעיקר על ידי עובדי בריאות הציבור ומחנכים בארה"ב הרואים בחשיפה למדיה – גורם סיכון, ובחינוך – אמצעי הגנה. לטענת Hobbs, למרות הפופולריות של הגישה בארה"ב, היא בעייתית מהסיבות האלה: קשה להוכיח את הצלחת החינוך כמגוון מפני ההשפעות המזיקות של המדיה, שיטות ההוראה הנגזרות מהגישה המוגוננת אינן אפקטיביות, תלמידים לא אוהבים את הדימוי הפסיבי שלהם כקורבנות של המדיה, הם גם לא אוהבים את הביקורת על ההנאה שהם מפיקים מצריכת המדיה.

בסוגיית השילוב של תרבות פופולרית בחינוך למדיה, מתנהל בארה"ב ויכוח בין המצדדים בשילוב הטוענים שיש לעשות שימוש דווקא בטקסטים פופולריים משום שהתלמידים מתעניינים בהם ומושפעים מהם, לבין המתנגדים הטוענים שעדיף ללמד את הכלים לניתוח ביקורתי באמצעות טקסטים "גבוהים", תוך שילוב ניתוח היסטורי ואידאולוגי רב-תחומי.

בסוגיית סדר היום האידאולוגי של החינוך למדיה בארה"ב, Hobbs טוענת שיש ניסיונות לרתום את אוריינות המדיה להשגת מגוון מטרות פוליטיות תקשורתיות – הפסקת השימוש בפרסומות ובמפרסמים בתכניות בבתי ספר, תמיכה בהגדלת המימון לטלוויזיה הציבורית, הקניית מודעות ונגישות לאמנות מקומית אלטרנטיבית, פעולות למען שינויים ברגולציה ובעלויות הצולבות על המדיה, ופעולות למען מטרות חברתיות, כמו: מלחמה בגזענות ובהומופוביה, באפליה מינית, באלימות, בקפיטליזם ובתרבות המסחור. עם זאת, יש נטייה של העוסקים באוריינות מדיה ובפרקטיקות של ההוראה הנגזרות ממנה, להישאר א-פוליטיים, בין היתר בשל אופייה המפולג

והרב-תרבותי של החברה האמריקאית. מחנכים מעדיפים להקנות לתלמידים אוטונומיה ביקורתית שתאפשר להם לממש את מטרותיהם ושאיופיהם באמצעות אוריינות המדיה. לטענתה, הפרקטיקה הביקורתית לכשעצמה מספיק רדיקלית בהשוואה למערכת החינוך השמרנית, גם מבלי שיהיה לה סדר יום פוליטי אידאולוגי מהפכני.

בהמשך לריבוי הגישות ולוויכוחים שתוארו אצל הכותבים (Hobbs, Kubey, (1998), Kubey, (1997), and Baker (1999), Hiens & Cho (2003), מתארת Tyner (1991) את החינוך למדיה בארה"ב כפיל ענק, שכל אחד האוחז ברגלו חושב שהוא תפס את הפיל כולו. בשל גודלה של ארה"ב והמבנה המפוצל של מערכת החינוך האמריקאית, החינוך למדיה מפוצל ומפולג וניתן לזהות בו, לטענתה, ארבעה זרמים מרכזיים שיש ביניהם חפיפות: א. פרוטקציוניזם (אוריינות מדיה הפועלת לפי הגישה המחסנת); ב. חינוך טכנולוגי; ג. חינוך לאמנויות ומדיה; ד. חינוך לדמוקרטיה.

Kubey & Baker (1999) טוענים שהחינוך למדיה בארה"ב הוא המפגר ביותר יחסית למדינות מערב דוברות אנגלית ולמדינות מפותחות אחרות. עם זאת, מסוף האלף השני חל שיפור. במחקר שביצעו השניים, לפחות 48 מדינות מכילות יסוד אחד או יותר של חינוך למדיה, לרוב בשילוב עם לימודי השפה האנגלית. באתר של Baker²², במדור הערכה, יש מיפוי המתעדכן באופן שוטף, של המדינות שבקוריקולום שלהן יש שילוב של אוריינות מדיה ושל הסטנדרטים שלהן.

החתימה לשיפור הסטנדרטים של תכניות הלימוד והתהליך של מעורבות כותבי הסטנדרטים, יצרו הסכמה סביב הצורך לכלול חינוך למדיה בתוך הקוריקולום של המדינות השונות. במחקר שהם ביצעו נבדקו המטרות והיעדים של תכניות הלימוד של המדינות, שרובן נמצאות באינטרנט²³. כן העריך המחקר את מצב התכניות, ומיין אותן לפי ארבע קטגוריות קוריקולריות שונות:

1) אנגלית, שפה, ואמנויות הקומוניקציה – 46 מדינות.

2) מדעי החברה, היסטוריה ואזרחות – 30 מדינות.

3) בריאות, תזונה וצרכנות – 30 מדינות.

4) רצועת מדיה עצמאית (לימודי מדיה כמקצוע בחירה) – 7 מדינות.

נמצא כי ברוב המדינות, לימודי המדיה נופלים בשתי קטגוריות לפחות. רק במיעוטן יש לימודי מדיה עצמאיים העוסקים בצפייה, טכנולוגיה או מידענות²⁴. עד כמה אובייקטיבי הדרוג? – לפי הדיווח שלהם, התנאים ההכרחיים הבאים זיכו מדינה להיכלל בקטגוריה "בעלת חינוך למדיה":

1) כאשר יש שימוש, ניתוח, הערכה או ייצור של מדיה אלקטרוניים (בנוסף למודפסים).

2) כאשר המילה "צפייה" נכללה בקוריקולום.

כיתות המשתמשות בעיתונות כתובה וכיתות העושות שימוש באינטרנט בלבד, לא נכללו בקטגוריה זו.

²² <http://www.frankwbaker.com>

²³ רשימת האתרים בהן נמצאות התכניות מרוכזת באתר: <http://medialit.med.sc.edu>

²⁴ פירוט הסיווג נמצא גם הוא באתר הנ"ל.

להלן דוגמאות של מטרות המוערכות בעיני Kubey & Baker (1999) כטובות, מתוך תכניות הלימוד של המדינות השונות, שתרמו להכללתן בקטגוריית המדינות שמקיימות חינוך למדיה: **מתוך הקוריקולום של שפה ואמנויות הקומוניקציה בצפון קרוליינה (אחת המדינות המתפתחות בתחום):** "זו היא מטרה חשובה של החינוך שהתלמידים יהיו מסוגלים לבקר ולצרוך את המדיה הדומיננטית של זמננו. אוריינות חזותית היא חיונית להישרדות של צרכנים ואזרחים בעולם של אינטנסיביות טכנולוגית. התלמידים יעריכו מגוון צורות והרכבים חזותיים, ישו ויעמתו מידע חזותי ומודפס, יצרו ויבהירו תגובות אישיות למסרים חזותיים, יעריכו את הצורה והתוכן של מגוון צורות קומוניקציה חזותיות, יזהו ויפרשו רעיונות מרכזיים רלוונטיים ואת הייצוג החזותי המפורט שלהם, יישמו תובנות ואסטרטגיות כדי להיות צופים יותר מודעים ופעילים בזמנם הפנוי, יקשרו את מה שנצפה לניסיון העבר, יתעלו ויפרשו רעיונות המועברים באמצעות מדיה לא מודפסת, יזהו את כוח השכנוע של ייצוגים חזותיים".

מתוך הקוריקולום של מדעי החברה והיסטוריה, לכיתות ט'-י"ב במדינת קליפורניה: "תלמידים יעריכו, ינקטו עמדה ויגנו על עמדה לגבי השפעות המדיה על החיים הפוליטיים האמריקניים, במונחים של: (1) המשמעות והחשיבות של עיתונות חופשית ואחראית; (2) התפקיד של המדיה האלקטרונית, הכתובה והאינטרנט כאמצעי תקשורת בפוליטיקה האמריקנית; (3) כיצד פקידי ציבור משתמשים במדיה כדי לתקשר עם האזרחים וכדי לעצב דעת קהל".

בריאות, מיומנויות צריכה – בתחום זה הדגש הוא על תרומת המדיה להרגלי צריכה בריאים. סילבוס של וסט וירג'יניה, לכיתות ט'-י"ב: "התלמידים ילמדו להעריך את דימוי הגוף האידיאלי ואת ההופעה של האליטה שמשורטטים על ידי המדיה וקובעים את השפעתם על הדימוי העצמי, הצבת המטרות והחלטות הבריאות של אנשים צעירים ומבוגרים".

הקוריקולום של טקסס נתפס כמקיף וכמפותח ביותר בתחום החינוך למדיה. התכניות של פלורידה וצפון קרוליינה מרשימות גם כן. קנזס וקנטאקי היו המדינות היחידות שאין להן תכניות למדיה אלקטרונית. למרות ההכרה הגוברת בחשיבותם של המדיה ושל החינוך למדיה בתכניות הלימוד של המדינות השונות, עדיין אין זה אומר שהדבר מיושם בשטח. יישום איכותי ועקבי ניתן למצוא במדינות ניו-מקסיקו, מסצ'וסטס, יוטה וטקסס ומינסוטה (לפי סדר זה). יש לספק למורים המלמדים הכשרה כיצד לשלב את המדיה בשיעוריהם. למערכת החינוך יש פער להדביק בכל הנוגע לשימוש באמצעי תקשורת חדשים.

מהמחקר של Kubey & Baker עולה שרבים מהמורים חושבים שחינוך למדיה הוא ללמד את התלמידים להשתמש במקרן (projector) 16 מ"מ או להראות לתלמידים את הסרט "תקוות גדולות". רק מעטים מהמורים נקטו בצעדים מעבר לכך, בכיוון של ללמד את התלמיד כיצד להשלים משימה בשילוב מולטימדיה. רק אצל מיעוט עלתה ההכרה שחלקם של האנליזה וההערכה בלימודי המדיה או ההכרה שהוראת שפות האמנות בנושאים של הצללה, ייצוג, התפתחות דמות וסמלים, יכולה להיות מעבר למדיה המודפסת. הממסד עדיין מבולבל בכל הנוגע לכלים ולאיימון הנחוצים לחנך את אזרחי העתיד לקראת המציאויות החדשות של כלי התקשורת, ולפי אתרי האינטרנט נראה שתמונת מצב זו תקפה בחינוך למדיה בארה"ב גם כיום.

לטענת Tyner (1991), החינוך לדמוקרטיה הוא מטרה מוסכמת על רבים ממורי התקשורת, הרואים בכישורי הביקורת של התלמיד תנאי חיוני לקיומה של דמוקרטיה. הקושי העיקרי שעמו מתמודדים מורי החינוך לדמוקרטיה הוא שביטוי הספר האמריקאי הממוצע רחוק מלהיות מוסד דמוקרטי, לכל היותר ניתן להגדירו כבית כלא מאובטח באופן מינימלי. Tyner טוענת שבתנאים כאלה קשה לנהל דיאלוג שוויוני עם התלמידים ולחנך לאזרחות דמוקרטית.

מחנכי מדיה מנחים, כיתה אחרי כיתה, לחשוב באופן ביקורתי על המידע שמספקת המדיה. ההנחה של חוקרי התרבות היא שהמדיה אינה משקפת את השונות התרבותית של החברה האמריקאית. כתוצאה מכך תיאורים של קבוצות, נרטיבים היסטוריים של אירועים, ייצוגים, חפצים ואף מפות מעוררים ויכוחים קשים בחברה האמריקאית. בשביל אותם מורים החשים בנוח עם גישת התלמיד במרכז ועם דיון פתוח בכיתה, גישת לימודי התרבות לניתוח תוכני מדיה מהווה הזדמנות להוראת כישורי חשיבה ביקורתית באמצעות שיטות דיאלקטיות. לעומת זאת, עבור מורים מסורתיים התופסים את המורה כמומחה בעל ערכים קבועים, גישת לימודי התרבות לניתוח תוכני מדיה היא מרחיקת לכת, שלילית ויחסית.

קבוצות שונות בארה"ב עוסקות בחינוך לאזרחות מפרספקטיבה דמוקרטית: ארגונים קהילתיים, דתיים, ארגונים אתניים המוטרדים מהטיות הייצוג של המדיה, ארגונים דמוקרטיים הפועלים לשוויון נגישות לערוצי המדיה, חופש הביטוי והייצוג של מגוון תכנים בתקשורת המונים.

Tyner מצביעה על החסמים בהתפתחות החינוך למדיה בארה"ב: פיצול ומחלוקת, התפיסות שתרבות גבוהה נעלה על תרבות פופולרית ושתרבות כתובה נעלה על תרבות הטלוויזיה, הנטייה של מורים אמריקנים שלא לבקר את התרבות האמריקאית, והרתיעה שלהם מאימוץ של רעיונות חינוכיים מגורמי חוץ. לחינוך למדיה בארה"ב יש הרבה מה ללמוד מהנעשה במדינות אחרות, אך קסנופוביה מעכבת את הלמידה מאחרים.

בשנות ה-90 היו עדיין המחלוקות בתוך החינוך למדיה בארה"ב עזות. לדעת Tyner הדרך להציל את החינוך לתקשורת ולהחדירו למערכת החינוך האמריקאית, בצורה שתאפשר לו התמודדות גמישה עם השינויים הרבים בתחום התקשורת, היא באמצעות התלכדות מורי אמנות המדיה, מורי מדיה שהם חסידי הגישה הפרוטקציוניסטית, מורי הטכנולוגיה ומורי האזרחות, ליצירת תכנית חינוך למדיה משותפת המחנכת לדמוקרטיה השתתפותית. ואכן, בשנות ה-2000 מתחילות יוזמות חינוכיות המבוססות על שילוב של תכניות חינוך למדיה, מחשבים ואינטרנט עם חינוך לדמוקרטיה. Hiens & Cho (2003), סוקרים בהרחבה, במסגרת הפרויקט "מדיניות חופש הביטוי", את הפעילויות שנערכו בתחום החינוך למדיה בארה"ב עד כה, את ארגוני אוריינות המדיה ואת הנעשה במדינות השונות. לטענתם, התפתחות האינטרנט וסיבות נוספות, הפכו את הצנזורה לגישה בלתי יעילה ואף בלתי אפשרית. את מקומן של גישות פרוטקציוניסטיות תופסת גישה פלורליסטית שבמרכזה חופש הביטוי, מהסיבות האלה:

- (1) המאמצים לצנזר את הסרטים בשנות ה-30, את קומיקס הפשע בשנות ה-50, את אלימות הטלוויזיה כיום – יצרו אינסוף חוקים, תקנות והצעות להגבלת המדיה, המידע והבידור לנוער. קשה לאכוף וליישם חוקים אלו והאינטרנט רק חרף את הבעיה.
- (2) מבחינה חוקית, הצנזורה פוגעת בתיקון הראשון לחוקה. ילדים ומבוגרים אינם יכולים לגדול להיות אזרחים חושבים ומחונכים, כפי שנחוץ ומצופה מאזרחים בדמוקרטיה, אם תישלל מהם הזכות להכיר ולחקור את התרבות.
- (3) קשה להגיע להסכמות לגבי השאלה מה לצנזר ומה לא. בלתי אפשרי להציג זאת ליוצרי המדיה באופן ברור וניתן ליישום אופרטיבי. הכול באמנות ובידור תלוי הקשר. אי אפשר להגיע לשיפטים פשוטים וברורים בעניין כמו זיהוי והגדרת אלימות ופורנוגרפיה בטלוויזיה.
- (4) ההשפעות של תוכני המדיה על בני נוער שונים הן שונות ומגוונות. לכן, אי אפשר לצאת בהכללות גורפות בעניין ההשפעות השליליות של המדיה.
- (5) צנזורה מייצרת טאבו, שהופך את התכנים האסורים לאטרקטיביים. בני נוער למדו לפרוץ את המחסומים של ה-V-chips ומסנני האינטרנט כדי להגיע אליהם.
- (6) יש דרכים עדיפות על צנזורה, כדי לבטא את אי ההסכמה של מבוגרים לערכים גרועים ולהשפיע על בני הנוער לאמץ ערכים חיוביים. אוריינות מדיה ממלאת מגוון תפקידים שהצנזורה אינה יכולה למלא – יכולת ניתוח, הבנת התרבות הפופולרית, העצמה אישית, צמיחה אינטלקטואלית וביקורתית, תרומה לקהילה וליצירת שינוי חברתי.

הדוח מפרט את ההיסטוריה, המגמות, הגורמים הפועלים בשטח, את התכניות ואת אופן היישום של אוריינות מדיה בארה"ב ובחול"ל. הדוח ממליץ לזנוח גישות מגוונות לטובת חינוך לצריכה ביקורתית של מדיה, הוא ממליץ שהממשל הפדראלי יקבע כללים מנחים לגבי אוריינות מדיה וחינוך לחשיבה ביקורתית כמטרה מובילה ויקצה מימון מתאים לחינוך למדיה, וממליץ לפתח את הכשרת המורים למדיה.

10. סיכום מאפייני תכניות הלימודים במדינות הנסקרות

בהלימה לטענותיה של Lemish (2003), שלפיהן עם השנים התגבשו הסכמות גלובליות בחינוך למדיה, גם מניתוח תכניות הלימודים במדינות הנסקרות עולה שהדמיון בין תכניות הלימודים עולה על השוני. הדמיון בין אנגליה, דנמרק, קנדה ואוסטרליה גדול, ואילו ארה"ב – בשל הגודל, הביזור והדומיננטיות של תכניות מגוונות ומחסנות ושל פעילויות אוריינות מדיה מחוץ למערכת החינוך הפורמלית – היא מקרה מיוחד. בכל חמש המדינות אוריינות המדיה לא התבססה כמקצוע ליבה, שחובת הלימוד חלה על כלל התלמידים, אלא כאוריינות המשולבת בלימודי מקצועות אחרים, ובעיקר בלימודי שפה, אמנויות ואזרחות. קורסי בחירה של לימודי מדיה מוצעים לכיתות הגבוהות של החינוך היסודי ובעיקר לגילאי תיכון.

דוגמה טובה לשילוב מלא של אוריינות המדיה, על הדגשה הביקורתיים לאורך הקוריקולום עם הוראת מקצועות אחרים, בכיתות 1-12, ניתן לראות בתכנית הלימודים של מחוז Ontario בקנדה. דוגמה טובה לספירליות ולסטנדרטים של מדיה כמקצוע בחירה בכיתות הגבוהות של בית הספר היסודי והתיכון, ולשילוב בין הלימודים המעשיים לבין הלימודים העיוניים ניתן לראות בתכנית הלימודים הדנית.

מניתוח החינוך למדיה ותכניות הלימודים במדינות הנסקרות עולות ההסכמות הבאות:

- המדיה ממלאת תפקידים חשובים בחיי הפרט והחברה והחינוך למדיה חשוב.
- החינוך למדיה חשוב לטיפול אזהרה פעיל בדמוקרטיה השתתפותית.
- יש שאיפה שהוא יטפח דור חדש של אזרחים מעורבים, ימלא תפקיד בהעצמה של התלמידים, יכין אותם לחיים בעולם מודרני, גלובלי, בסביבה טכנולוגית המאופיינת על ידי התלכדות מדיה ובסביבה חברתית רב תרבותית החותרת לשוויון בין הקבוצות בחברה.
- יש דגש על הבנה של השפעות המדיה על התלמיד ועל החברה.

מושגי המפתח המשותפים הם: טכנולוגיות, סוגות, שפות, ארגוני מדיה, קהלים וייצוגים. מושגים אלה מיושמים בתהליכים של ניתוח טקסטים, בתהליכים של תכנון הפקות, ובתהליכים הערכה ותוצרי הפקה. דרך מושגים אלה נבחנים השפעות של המדיה על היחיד ועל קהלים בהקשרים שונים והשפעות על המדיה של גורמי פיקוח, גורמים כלכליים, ארגוניים, אתיים וחוקיים. מושגים מרכזיים נוספים המופיעים בתכניות הלימודים של מדיה כלימודי בחירה הם: הקשרים (אירועי מדיה), סמלים, סטריאוטיפים, נרטיבים, השפעות המדיה, הטיות מדיה, השפעות על המדיה, זהויות (של עצמי ושל אחרים), תרבויות, גיבורי תרבות, מפת התקשורת, מוסדות פיקוח, מנגנוני פיקוח, צנזורה, גלובליזציה, ריאליזם, בדיון, אתיקה מקצועית, תיאוריות תקשורת ופרקטיקות הפקה.

כן יש הסכמה על הנחות המוצא האלה: המדיה ממלאת תפקיד מרכזי בעיצוב תפיסת המציאות, דימויים וסטריאוטיפים; המדיה היא אמצעי חשוב של מידע, בידור ותקשורת בין אנשים; הצורות, התכנים והמדיה מצפינים ערכים, אידאולוגיות ואינטרסים כלכליים, פוליטיים ואחרים של

יוצריהם; לסוגות, מוסכמות וקודים של המדיה יש התאמה לקהלים והשפעה על אופן הפרשנות של הקהל; אין אמת אחת, יש נקודות מבט שונות; קהלים שונים יכולים לפרש אחרת את אותו טקסט.

לימודי המדיה, בדרך כלל, נעדרים סדר יום אידאולוגי ברור והם מרבים לעסוק בניתוח אסתטי אמנותי של טקסטים. עם זאת, יש מספר ערכים העולים מתכניות הלימודים, גם אם הם אינם מוכרזים. יש חשיבות לחופש הביטוי ולפלורליזם של דעות, הן במדיה והן בשיח הכיתתי, יש חשיבות לזכויות אדם ולרב תרבותיות. בחלק מהתכניות, המשולבות עם לימודי בריאות, יש עמדה ברורה נגד התנהגויות שליליות המטופחות המוצגות בהבלטה על ידי המדיה, כמו: אלימות, פשע, שימוש בסמים, עישון, פורנוגרפיה, רזון, ייצוגים מוטים של קבוצות מגדר ומוצא אתני, אי צדק וקיפוח חברתי וכד'.

יש מרכזיות לניתוח ביקורתי של טקסטים ולגישות פרשניות. להוציא ארה"ב וקנדה, אין כמעט ביטוי לגישה מחסנת או מגוננת בתכניות הלימודים של הוראת תקשורת כמקצוע בחירה. הפקות נתפסות ככלי מרכזי להעצמת התלמיד כאזרח משתתף ופעיל, ובהפקות יש דגש על שימוש אפקטיבי בטכנולוגיות המדיה, בהתאמה לכוונות היוצר, למאפייני הקהל, הסוגות, המוסכמות והקודים.

בלוח 7 להלן מוצגת השוואה בין המדינות במדדים השונים של החינוך למדיה, כפי שהופיעו בניתוח התכניות. בשל הדמיון בין התכניות בדנמרק, קנדה ואוסטרליה למתכונת של אנגלית, הטבלה כוללת מדי פעם הפנייה לפירוט במדינה זו.

לוח 7: השוואת החינוך למדיה במדינות הנסקרות

ארה"ב	אוסטרליה	קנדה	דנמרק	אנגליה	
אין					אוריינות מדיה כמקצוע ליבה בגן ובחינוך היסודי
שילוב במידה זו או אחרת בלימודי השפה ברוב המדינות. שילובים פחות נפוצים בהוראת מקצועות אחרים	חסר מידע	שילוב מלא ואינטגרטיבי של אוריינות מדיה ביקורתית בלימודי שפה, קנדה העולם וביתר המקצועות בכיתות 1-12	יש בלימודי שפה ותרבות דנית	יש בלימודי שפה, אמנות, אזרחות	שילוב חינוך למדיה לאורך הקוריקולום
חסר מידע	בכיתות 11-12 עיוני ומעשי משולב. כולל: שפה, נרטיבים, תהליכי הפקה, ערכים, קהל, מדיה וחברה	בכיתות 11-12 כולל: מדיה וחברה, תעשיית המדיה, הפקות מדיה	בכיתות 8-9-10 ניתוח, הפקה וחשיבות המדיה בחברה. קורס ברמה B בכיתות 11-13, עיוני ומעשי	קורס בחירה בגילאי 14 וקורס מומחה בגילאי 16, עיוני ומעשי	לימודי מדיה כמקצוע בחירה
אין מידע	כמו באנגליה			סוגי סוגות, סוגי שפות מדיה, סוגי טכנולוגיות, רמת מורכבות עולה של טקסטים, הפקות וסוגיות. עומק של ידע מקצועי ומורכבות של מושגים תאורטיים וכלי ניתוח נדרשים בתיכון	התפתחות ספירלית משנה לשנה
אין מידע	יש שילוב מושגי בין לימודי מדיה לקולנוע, שילוב סוגות ומוסכמות אסתטיות, טכניקות הפקה שיווק והפצה	חסר מידע	כמו באנגליה	הפרדה בין לימודי מדיה ולימודי קולנוע בתיכון. שילוב מושגי של קולנוע בלימודי מדיה; סוגות ומוסכמות אסתטיות, שילוב סוגות מהקולנוע, וטכניקות הפקה	שילוב לימודי קולנוע
אין מידע	כמו באנגליה			יש שילוב כאמצעי חקר, כתוכן, כסוגה וכטכנולוגיית הפקה. אין שילוב תיאורטי מושגי	שילוב ICT
ארגונים רבים בעלי סדר יום אידאולוגי עוסקים באוריינות מדיה, ביניהם ארגונים העוסקים בבריאות ילדים ובני נוער	כמו באנגליה	כמו באנגליה + הבעת עמדות נגד אלימות סמים וכד', בשילובי חינוך למדיה עם לימודי בריאות	כמו באנגליה	שילוב של ניתוח שפה, קודים ומוסכמות, ניטרלי עם רב תרבותיות שוויון, בייצוגים ובזכויות אזרח	ניטרליות/ ערכים ואידאולוגיה
כל הסוגים	כל הסוגים שילוב קולנוע עצמאי, מיילים ובלוגים בתיכון	כל הסוגים	כל הסוגים שילוב קולנוע עצמאי ותקשורת אלטרנטיבית תיכון	כל הסוגים	סוגות פופולריות/ גבוהות/בדיוניות/מציאותיות

לוח 7: השוואת החינוך למדיה במדינות הנסקרות (המשך)

ארה"ב	אוסטרליה	קנדה	דנמרק	אנגליה	
כל הסוגים			כל הסוגים. בלימודי מדיה הדגש על סוגות רדיו טלוויזיה ועיתון. בלימודי קולנוע סוגות קולנועיות	כל הסוגים. בלימודי מדיה הדגש על סוגות רדיו טלוויזיה ועיתון. בלימודי קולנוע הסוגות קולנועיות	ערוצים עיתון רדיו טלוויזיה אינטרנט
בנוסף לגישות הני"ל, גישות מחסנות ומגוננות	תרבותית, פרשנית, אמנותית, ביקורתית	תרבותית, פרשנית אמנותית, ביקורתית גישה מחסנת בשילוב עם לימודי בריאות	תרבותית, פרשנית אמנותית, ביקורתית	תרבותית, פרשנית אמנותית, ביקורתית	גישות הוראה
שילוב הפקות משתנה לפי פרויקט ותכניות של כל מדינה	כמו באנגליה		כמו באנגליה. בנוסף יש זיקות בין מושגים וביקורת בלימודים העיוניים לבין לימודי הפקה.	יש כחלק מלימודי מדיה כמקצוע בחירה בתיכון	שילוב הפקות
כמו באנגליה				דיון, ניתוח, חקר, הפקה, רפלקסיה	דרכי הוראה
אין מידע	כמו באנגליה		ארגוני מדיה, סוגות, טכנולוגיות, שפות, קהלים, הקשרים (אירועי מדיה), סטריאוטיפים, ייצוגים, נרטיבים, השפעות של המדיה, הטיות מדיה, השפעות על המדיה, מפת התקשורת, מנגנוני פיקוח, גלובליזציה, ריאליזם, בדיון, אתיקה מקצועית, תיאוריות תקשורת		מושגי מפתח
יש תהליך אקלקטי של סטנדרטיזציה של אוריינות מדיה Across the curriculum	יש סטנדרטים, מחולקים לתגובה, חקר והפקה, המותאמים ל-4 סוגי תוצאות: שפה, מיומנויות ותהליכים, קהלים והקשרי הפקה	אין מידע	יש מבחן עיוני ומבחן מעשי. יש סטנדרטים ממוקדים סביב מושגי מפתח: שפה, קהל וסוגה, יש הפרדה בין מבחן מעשי לבין מבחן עיוני	יש סטנדרטים ממוקדים סביב מושגי מפתח וידע תיאורטי, המתייחסים להיבטים של ניתוח, חקר והפקה.	הערכת הלומדים
אין מידע	55 ש"ש י"ל מבוא 165 ש"ש – 3 י"ל רמה B, 165 ש"ש- 3 י"ל רמה C	אין מידע	75 ש"ש ברמה C 200 ש"ש ברמה B	יש רמות לימוד אין מידע על שעות	היקף שעות לימוד
כמו באנגליה				ארגוני מדיה ושידור מפתחים ת"ל, ספרים ותכניות טלוויזיה, מתואמות לקוריקולום הלאומי ולת"ל ספציפיות. ממנים פסטיבלים, פרסים, כנסים, פרסומים בית-ספריים	שיתוף פעולה עם גורמי מדיה מסחריים

11. ביבליוגרפיה

- כספי, י' (1993), *תקשורת המונים, כרך א*. (עמ' 75-70). תל אביב: האוניברסיטה הפתוחה.
- למיש, ד' (2002). *לגדול עם הטלוויזיה*. (עמ' 431-411). תל אביב: האוניברסיטה הפתוחה.
- סלומון, ג' (1996). *תקשורת*. (פרקים 1-2). תל אביב: ספריית פועלים.
- Alvarado, M., & Boyd-Barrett, O. (1992). *Media education*. (pp.16-80, 98-120). Milton Keynes: British Film Institute and The Open University.
- Alvarado, M. A. (2003). Media education for the 21st century. In: T. Lavender, B. Tufte & D. Lemish (Eds.). *Global trends in media education policies and practices*. Hampton Press.
- Bazalgette, C. (1992). Key aspects of media education. In M. Alvarado & O. Boyd-Barrett (Eds.). *Media education*. (pp. 199-222). Milton Keynes British Film Institute and the Open University.
- Bazalgette, C. (2005). Media literacy for all? Westminster Forum. Retrieved on 8.8.08 from <http://www.westminsterforumprojects.co.uk/mediaforum/>
- Bradford, L. Y., (2002). Media education's present and future: A survey of teachers, *SIMILE (Studies in Media & information Literacy Education)*, 2(3).
- Buckingham, D. (1987). Theory and practice in media education. In *Communication and Education, Unit 27*.(pp.31-37). Milton Keynes, Open University.
- Domaille, K. & Buckingham, D. (2001). Youth, *Media education survey, 2001 final report*. Prepared for UNESCO, Sector of Communication and Information. Retrieved on 8.8.08 from: http://64.233.183.104/search?q=cache:LEFIUu803xMJ:portal.unesco.org/ci/en/files/5682/10346133310Survey_Report_by_Kate_Domaille.rtf/Survey%252BReport%252B%252Bby%252BKate%252BDomaille.rtf+Buckingham+and+Domaille&hl=iw&ct=clnk&cd=9
- Ferguson, B.(1981). Practical work and pedagogy, *Screen Education*, 38.

- Holliday, A. & Blackburn, D. (2003). *Media literacy for global Citizenship*, World Vision Canada, Global Education, with Canadian International Development Agency (CIDA).
- Hart, A & Hicks, A. (2002). *Teaching the media in the English curriculum*. New Jersey and London: Trentham Books Limited.
- Hines, M. & Cho, C. (2003). Free expression policy project: Media literacy: An alternative to censorship. 2nd edition. Retrieved on 8.8.08 from: <http://www.fepproject.org/policyreports/medialiteracy.html>
- Hobbs, R (1998). The seven great debates in the media literacy movement, *Journal of communication*, 48(1):16-32.
- Hobbs, R. & Frost, R. (2003). The acquisition of media literacy skills among Australian adolescents. *Journal of Broadcasting and Electronic Media*. Retrieved on 8.8.08 from: http://interact.uoregon.edu/mediaLit/JCP/articles_mlr/hobbs/australia.html
- Hornsby, J. (1984). The case for practical studies in media education. London: BFI Education Department mimeograph.
- Kubey, R. (1998). Obstacles to the development of media education. *Journal Of munication*, 1998. 8(1).
- Kubey, R. (1997). *Media education in the information age*. New Brunswick & London: Transation Books.
- Kubey R. & Baker, F. (1999). Has media literacy found a curricular foothold? *Education Week*, October 27. Retrieved on 8.8.08 from: <http://www.frankwbaker.com/edweek.htm>
- Lavender, T. (2003). Media education in Scotland. In T. Lavender, B. Tufte, D. Lemish, (Eds.). *Global trends in media education policies and practices*. Hampton Press.
- Lemish, D. (2003). Globalizing media education: A pedagogy of plenty. In T. Lavender, B Tufte, & D. Lemish, D. (Eds.). *Global trends in media education policies and practices*. Hampton Press.

- Luke, C. (2003). Critical media and cultural studies in new times. In T. Lavender, B. Tufte, & D. Lemish (Eds.). *Global trends in media education policies and practices*. Hampton Press.
- Masterman, L. (1997). The rationale for Media Education. In R. Kubey (Ed.). *Media education in the information age* (pp.15-68). New Brunswick & London: Transaction Books.
- Piette, J. & Giroux (1997). The theoretical foundation of media education Programs. In R. Kubey (Ed.). *Media Education in the Information Age* (pp. 89-134). New Brunswick & London: Transaction Books.
- Prinsloo, J. (2003). Considerations of difference: South African media education initiatives and the politics of identity. In T. Lavender, B. Tufte, & D. Lemish (Eds.). *Global trends in media education policies and practices*. Hampton Press.
- Reeves, T. (1998). The impact of media and technology in schools: A research report prepared for the Bertelsmann Foundation, The University of Georgia.
- Stafford, R. (1990). Redefining creativity: extended project work in GCSE media studies In D. Buckingham. (Ed.). *Watching media teaching* (pp 8-81, 89. 95-97). Brighton: Falmer.
- Tyner, K. (1991). The media education elephant, *Strategies Quarterly*, summer 1991. Retrieved on 8.8.08 from:
http://interact.uoregon.edu/Medialit/JCP/articles_mlr/tyner/elephant.html
- Worth, P. (2004), *Evaluating the effectiveness of school based media literacy Curricula*, Stanford University, communication and Children (paper in print)

12. רשימת אתרים של תכניות לימודים (מקורות ראשוניים) בחמש מדינות הסקירה

אנגליה

סטנדרטים GCE בלימודי קומוניקציה ברמה A

http://www.qca.org.uk/libraryAssets/media/2919_al_comm_studies_perf_des.pdf

אתר הקוריקולום הלאומי של אנגליה

http://www.qca.org.uk/qca_13575.aspx

אתר הקוריקולום הלאומי המורחב של אנגליה

<http://curriculum.qca.org.uk/News-and-updates-listing/News/Welcome-to-the-expanded-National-Curriculum-website.aspx>

פרישת המקצועות ברמות 1,2 (אין לימודי מדיה כקטגוריה, יש לימודי ICT כקטגוריה)

<http://curriculum.qca.org.uk/key-stages-1-and-2/subjects/index.aspx>

פרישת המקצועות ברמות 3,4 (אין לימודי מדיה כקטגוריה, יש לימודי ICT)

<http://curriculum.qca.org.uk/key-stages-3-and-4/subjects/index.aspx>

ברמה 3-4 יש לימודי מדיה כ- cross the curriculum dimension

<http://curriculum.qca.org.uk/key-stages-3-and-4/cross-curriculum-dimensions/technologymedia/index.aspx?return=/key-stages-3-and-4/cross-curriculum-dimensions/index.aspx>

ICT שלב 1

<http://curriculum.qca.org.uk/key-stages-1-and-2/subjects/ict/keystage1/index.aspx?return=/key-stages-1-and-2/subjects/index.aspx>

ICT שלב 3-4

<http://curriculum.qca.org.uk/key-stages-3-and-4/subjects/ict/keystage3/index.aspx?return=/key-stages-3-and-4/subjects/index.aspx>

תכנית לימודים ICT לכל ארבע הרמות

http://curriculum.qca.org.uk/uploads/clCT_tcm8-12058.pdf

תכניות חינוך למדיה בדנמרק

החומר המתאר את תכניות הלימודים של החינוך למדיה בדנמרק תורגם מדנית מאתרי משרד החינוך הבאים:

http://us.uvm.dk/gymnasie/fagene/dansk/ny_stx.htm?menuid=15

http://us.uvm.dk/gymnasie/vej/laereplan_pdf/stx/stx_dansk_a.pdf

<http://us.uvm.dk/gymnasie/fagene/dansk/documents/danskastx.pdf>

<http://us.uvm.dk/gymnasie/fagene/multimedier/index.htm?menuid=153015>

http://us.uvm.dk/gymnasie/vej/laereplan_pdf/valgfag/valgfag_multimedier_c.pdf

תכניות חינוך למדיה בקנדה

סקירות של תכניות הלימודים במחוזות השונים בקנדה (בטור הימני ניתן למצוא פירוט של הקוריקולום לפי שכבות גיל), בסוף העמוד קישורים לכל תכניות הלימודים של הפרובינציות בקנדה. לכל פרובינציה תכנית משלה.

http://www.media-awareness.ca/english/teachers/media_education/

לדוגמה: אתר תכניות החינוך למדיה באונטאריו

<http://www.media->

[awareness.ca/english/resources/educational/media_education/ontario/subject_level_overviews/on_eng_1_8_ov.cfm](http://www.media-awareness.ca/english/resources/educational/media_education/ontario/subject_level_overviews/on_eng_1_8_ov.cfm)

תכנית לימודי מדיה במערב אוסטרליה

http://www.curriculum.wa.edu.au/internet/Senior_Secondary/Courses/Media_Production_and_Analysis/

13. וובליוגרפיה: אתרים מובילים בתחום החינוך למדיה

חינוך למדיה – אתר אונסקו

http://portal.unesco.org/ci/en/ev.php-URL_ID=1653&URL_DO=DO_TOPIC&URL_SECTION=201.html

הערך Media Literacy בויקיפדיה

http://en.wikipedia.org/wiki/Media_literacy

בסוף הערך רשימת קישורים לאתרים של אנשי חינוך וחוקרים התומכים באוריינות מדיה, רובם מארצות המערב.

ערכת חינוך למדיה שפותחה על ידי אונסקו

(הקישור לגרסה האנגלית של הערכה בתחתית המאמר בדף הבית)

http://portal.unesco.org/ci/en/ev.php-URL_ID=23714&URL_DO=DO_TOPIC&URL_SECTION=201.html

לקט קישורים עשיר מאוד של אתרי אוריינות מדיה, תכניות חינוך למדיה, פרויקטים ומחקרים, כתבי עת בנושא בעולם, באתר המחקר של ילדים, צעירים ומדיה, של המחלקה לחינוך, אוניברסיטת לונדון

<http://www.childrencyouthandmediacentre.co.uk/links.asp?TableName=Overview&RowID=11>

נייר עמדה של פרופ' דייוויד בקינגהם לגבי החינוך למדיה באמצעות אונסקו

http://www.european-mediaculture.org/fileadmin/bibliothek/english/buckingham_media_education/buckingham_media_education.pdf

נייר עמדה של Pro. David Buckingham בנושא מדיניות החינוך למדיה, עבור UNESCO. בחלק האחרון של נייר העמדה נמצאת גם הצהרת אונסקו בנושא החינוך למדיה. (קובץ PDF נפתח עם לחיצה על הקישור)

http://portal.unesco.org/ci/en/ev.php-URL_ID=5681&URL_DO=DO_PRINTPAGE&URL_SECTION=201.html

קישור לאתר שעורך מחקר רב לאומי על חינוך מדיה באירופה

http://ec.europa.eu/avpolicy/media_literacy/studies/index_en.htm

אנגליה

אתר QCA – גוף ציבורי המפקח על הנעשה במערכת החינוך האנגלית ומספק עליה מידע.

בו ניתן למצוא מידע על סטנדרטים של לימודי קומוניקציה בתיכון 2003 www.qca.org.uk

מידע על התפתחות הקוריקולום הלאומי החדש, ועל מקומם של לימודי קומוניקציה (מילת החיפוש במנוע החיפוש הפנימי: communication studies) בתכנית וקשרי הגומלין עם מקצועות אחרים, אפשר למצוא באתרים הבאים:

<http://curriculum.qca.org.uk/>

http://findmore.dfes.gov.uk/2007/01/englands_nation.html

האתר של Bazalgette בו ניתן למצוא מאמרים על החינוך למדיה באנגליה וקישורים לאתרים העוסקים בחינוך למדיה באנגליה

<http://www.carybazalgette.net/Gallery.html>

על הוויכוח בין מסטרמן לבזלגט בנוגע למעורבות המכון הבריטי לקולנוע בחינוך למדיה בקישור הבא:

http://www.mediaed.org.uk/posted_documents/openletter.html

הפניה לספר הדרכה למורי קומוניקציה באנגליה

http://books.google.co.il/books?id=sagxMdheg_wC&pg=PA198&lpg=PA198&dq=media+education+curriculums&source=web&ots=p_c27Fbcsv&sig=gORCtpKykt8-HqDeK6lc8t8w0e4&hl=iw#PPT8.M1

הצעה לחינוך למדיה בסקוטלנד

http://eric.ed.gov/ERICWebPortal/custom/portlets/recordDetails/detailmini.jsp?_nfpb=true&_ERICExtSearch_SearchValue_0=ED214498&ERICExtSearch_SearchType_0=no&accno=ED214498

חשיבה מחדש על החינוך למדיה בעידן של גלובליזציה, סקוטלנד, 2007

<http://www.jceps.com/index.php?pageID=article&articleID=95>

רשימת מאמרים בנושא חינוך למדיה

<http://cice.londonmet.ac.uk/publications/all.cfm?orderby=title>

פרויקט יורו מדיה של אנדרו הארט (ז"ל) סקירה השוואתית בין מספר מדינות אירופאיות כולל התייחסות לאנגליה מעודכן 2002 לפחות

http://e-collection.ethbib.ethz.ch/ecol-pool/bericht/bericht_246.pdf

קישור לשתי תכניות חינוך למדיה שפיתח מכון הקולנוע הבריטי BFI

<http://www.bfi.org.uk/education/teaching/miic/>

<http://www.bfi.org.uk/education/teaching/lookagain/>

אתר אוריינות מדיה באנגליה

www.MediaEd.org.uk

קישור לסקירה על הנעשה בחינוך למדיה באנגליה, כולל הפניות לפרויקטים

http://ec.europa.eu/avpolicy/media_literacy/docs/studies/country/uk.pdf

סקירה על חינוך למדיה באנגליה מתוך מחקר של האיחוד האירופי על אוריינות מדיה באירופה. הסקירה נערכה ע"י אוניברסיטת ברצלונה עבור האיחוד האירופי במחצית הראשונה של 2007

http://ec.europa.eu/avpolicy/media_literacy/docs/studies/country/uk.pdf

ארה"ב

קישור לאתר האמריקאי פרויקט מדיניות חופש הביטוי

<http://www.fepproject.org/fepp/aboutfepp.html>

קישור לאתר של Frank Baker בו ניתן למצוא מאגר מידע על סטנדרטים של אוריינות מדיה במדינות השונות בארה"ב

http://www.frankwbaker.com/state_lit.htm

קישור לאתר המועצה לחינוך לעיתונאות ותקשורת ACEJMC

<http://www2.ku.edu/~acejmc/>

המועצה הוציאה לאור סטנדרטים חדשים להערכת תכניות לימודים מקצועיות בתחומי התקשורת והעיתונאות בקולגיים ובאוניברסיטאות. על בסיס זה יצא לאור ב-2006 הספר Assessing Media

Education: A Resource Handbook for educators, על ידי Ratner & Christ (2006)

http://books.google.com/books?id=1KrMMD2VV1kC&dq=media+education+yearbook&source=gbs_book_other_versions_r&cad=2_1

אתר אמריקאי האוסף מידע ורעיונות על תכניות לימודים בנושא מדיה חדשה

<http://commfaculty.fullerton.edu/lester/curriculum/newmedia.html>

אתר לספר המכיל 400 עמודים שעוסק במאמרים של הערכת החינוך למדיה

<http://books.google.co.il/books?id=IJZGppNkf10C&pg=PA400&lpg=PA400&dq=media+education+curriculums&source=web&ots=ArTBh5MkCC&sig=IUvJ9pFqcyFnPBbkYnztJ5aSCT0&hl=iw>

ספר השנה - מאמרים חינוך למדיה קנדה וארה"ב, 2005

<http://www.nsse-chicago.org/yearbooks.asp?cy=2005>

קנדה

אתר אוריינות מדיה של אונטאריו

<http://www.angelfire.com/ms/MediaLiteracy/>

קישור לתכנית הלימודים אזרחות גלובאלית

www.worldvision.ca/resources

סקירה של בארי דנקן על חינוך למדיה בקנדה מ-2002

<http://www.aml.ca/articles/articles.php?articleID=272>

אוסטרליה

אתר ארגון המורים למדיה באוסטרליה ATOM

<http://www.atomvic.org/>

קישור למגזין Metro של ארגון מורי המדיה באוסטרליה

<http://www.metromagazine.com.au/metro/>

דרום אפריקה

כנס דרבן לפיתוח החינוך למדיה בדרום אפריקה בשנות ה-90, לקט מאמרים

http://www.eric.ed.gov/ERICWebPortal/custom/portlets/recordDetails/detailmini.jsp?_nfpb=true&_ERICExtSearch_SearchValue_0=ED344578&_ERICExtSearch_SearchType_0=no&accno=ED344578

קישור לאתר פרויקט SCCS ב- Kwazulu בשיתוף פעולה עם פרויקט בינלאומי שוויצרי

http://www.sdc.org.za/en/Home/Domains_of_Intervention_and_Projects/HIV_AIDS/Media_in_Education_Trust_SCCS